A photograph of a mountain range with a semi-transparent text box overlaid. The mountains are dark and rugged, with some peaks in the distance appearing hazy. The text box is a light, semi-transparent rectangle containing the title and subtitle.

θέσεις και προβληματισμοί για την υπεράσπιση των βουνών
από την πράσινη ενεργειακή λαίλαπα

έκδοση δεύτερη

συνέλευση για την υπεράσπιση των βουνών

Το βιβλίο «Θέσεις και προβληματισμοί για την υπεράσπιση των βουνών από την πράσινη ενεργειακή λαίλαπα» τυπώθηκε αρχικά σε 1.000 αντίτυπα στην Αθήνα, τον Φλεβάρη του 2022. Η εξάντλησή του αλλά και η ανάγκη μας να γράψουμε δύο παραπάνω λόγια για όσα ζήσαμε στον συμπυκνωμένο χρόνο από τον περασμένο Φλεβάρη και έπειτα, έφερε στα χέρια σας αυτήν την δεύτερη έκδοση (Ιούλιος 2022), συμπληρωμένη με δύο παραρτήματα στο τέλος της. Διακινείται με ελεύθερη οικονομική συνεισφορά.

θέσεις και προβληματισμοί για την υπεράσπιση των βουνών
από την πράσινη ενεργειακή λαίλαπα

Αυτοπαρουσίαση

Η συνέλευση για την υπεράσπιση των βουνών συγκροτήθηκε τον Οκτώβριο του 2019 από ανθρώπους οι οποίοι συναντήθηκαν, γνωρίστηκαν και έδρασαν μέσα από το αυτοοργανωμένο camp «ελεύθερα βουνά χωρίς αιολικά» που οργανώθηκε τον Αύγουστο του 2019 στα Άγραφα, στο οροπέδιο του Καραμανώλη, από την Πρωτοβουλία κατοίκων της Αθήνας για την προστασία των Αγράφων. Αντιλαμβανόμαστε τους τοπικούς αγώνες υπεράσπισης της φύσης, που ξεπηδούν σε διάφορες περιοχές τα τελευταία χρόνια, ως κομμάτια ενός κοινού ψηφιδωτού υπερτοπικής κλίμακας με επίκεντρο τον αγώνα ενάντια στη λεηλασία της φύσης και την αντιπαράθεση με τα πράσινα ιδεολογήματα του ελληνικού κράτους. Σαν τέτοιους τους παρακολουθούμε, τους συζητάμε και συμμετέχουμε σε αυτούς στο μέτρο των δυνατοτήτων μας. Συναντιόμαστε σε εβδομαδιαία βάση και αυτό το βιβλίο αποτελεί μία προσπάθεια να μοιραστούμε σκέψεις με ανθρώπους που έχουμε συναντηθεί ή ευελπιστούμε να συναντηθούμε στα μέτωπα που παραμένουν ανοιχτά και κρίσιμα.

Ευχαριστούμε όλες και όλους που βαδίσαμε μαζί σε αυτόν τον αγώνα και ιδιαίτερα αυτούς και αυτές που συνυπήρξαμε για κάποιο διάστημα στην ίδια συνέλευση. Ελπίζουμε να αναγνωρίζουν το πνεύμα και τη σκέψη τους σε αυτήν την έκδοση.

Μπορείτε να επικοινωνήσετε με τη συνέλευσή μας μέσω του email yperaspisivounon2019@gmail.com ή μέσω του facebook. Το υλικό μας μπορείτε να το βρείτε συγκεντρωμένο στο blog yperaspisitwvnnounwn.wordpress.com

περιεχόμενα

1. Εισαγωγή στις μεταξύ μας συζητήσεις	7
2. Περί αυταξίας του φυσικού κόσμου	13
3. Το ενεργειακό ζήτημα σήμερα	17
4. Euro Green Deal. Το πράσινο είναι το νέο μαύρο	25
5. Η ελληνική εκδοχή της πράσινης ενεργειακής μετάβασης	31
6. Βασικά δεδομένα γύρω από την (κατά)χρηση των ΑΠΕ και τις επιπτώσεις τους	35
7. Κλιματική κρίση. Και η εργαλειοποίησή της	43
8. Υπόθεση ατομικής ευθύνης;	49
9. Και τελικά εμείς τί προτείνουμε;	53
9. Παράρτημα πρώτο: Χρηματιστήριο της ενέργειας	59
9. Παράρτημα δεύτερο: Πόλεμος και ενέργεια	62

1. Εισαγωγή στις μεταξύ μας συζητήσεις

Όταν 3 χρόνια πριν μπήκαμε στον αγώνα ενάντια στα αιολικά, δεν είχαμε σαφή ιδέα σε τι εναντιωνόμαστε. Αγαπούσαμε και σεβόμασταν τα βουνά, γι' αυτό και ξέραμε διαισθητικά ότι οι ανεμογεννήτριες στις βουνοκορφές και τα φράγματα στα ποτάμια ήταν παρεμβάσεις καταστροφικές. Διαισθανόμασταν επίσης ότι όλη αυτή η ρητορική για την κλιματική αλλαγή και την αναγκαιότητα για ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ) με κάθε κόστος βρωμούσε. Όταν οι πολιτικοί, οι εταιρίες, τα μίντια, η δικαστική εξουσία και οι συστημικοί επιστήμονες συνασπίζονται με τόσο σθένος σε μια κοινή αφήγηση, καταλαβαίνουμε δύο πράγματα: ότι αυτό που διαδραματίζεται δεν είναι προς όφελός μας και ότι τα λεφτά είναι πολλά.

Έτσι λοιπόν, ταυτόχρονα με τη συμμετοχή μας σε συνελεύσεις και κινητοποιήσεις, άρχισε και η προσπάθεια να κατανοήσουμε λίγο καλύτερα αυτό που συμβαίνει. Να επιβεβαιώσουμε ή όχι τις διαισθήσεις μας και, το πιο δύσκολο, να προσπαθήσουμε να κάνουμε λόγο όσα νιώθουμε για τα βουνά και το φυσικό κόσμο. Σε αυτήν την πορεία σκοντάψαμε σε πολλά ζητήματα, τόσο θεωρητικά όσο και πρακτικά, και αναδύθηκαν ακόμη περισσότερα ερωτήματα σχετικά με την εξέλιξη και τη στρατηγική του αγώνα.

Ξεκινήσαμε τη δράση μας σε ένα περιβάλλον κατά βάση εχθρικό. Έπρεπε να αντιμετωπίσουμε μια καθεστωτική προπαγάνδα που μονοπωλούσε το δημόσιο λόγο και είχε εντυπωθεί για τα καλά στην πλειονότητα του πληθυσμού. Το δίλημμα ΑΠΕ ή κλιματική καταστροφή ήταν ακόμη πανίσχυρο. Όσοι και όσες το αμφισβητούσαμε, χαρακτηριστήκαμε κατ' επάγγελμα αρνητές, ανορθολογικές, συνωμοσιολόγοι, ψεκασμένες. Τακτικές συκοφάντησης και προληπτικής λογοκρισίας που τις βρίσκουμε διαρκώς μπροστά μας. Την καχυποψία τη συναντήσαμε, αν και σε πιο ήπιους τόνους, μέχρι και σε φιλικούς/συντροφικούς κύκλους. Έπρεπε διαρκώς να αποδεικνύουμε ότι δεν θέλουμε να ζήσουμε σε σπηλιές, ότι δεν είμαστε υπέρ των υδρογονανθράκων, ότι δεν εκθρευόμαστε την επιστήμη κ.τ.λ.. Ήταν σαφές ότι τόσο εμείς όσο και το ευρύτερο περιβαλλοντικό κίνημα, έπρεπε να χτίσει τον αντίλογό του σε πιο στέρεες βάσεις. Χρειαζόμασταν απαντήσεις για μια σειρά από κομβικά ζητήματα που αναδύονταν σε κάθε συζήτηση που κάναμε. Το ενεργειακό,

η κλιματική αλλαγή, η ατομική ευθύνη για την περιβαλλοντική καταστροφή, οι τεχνικές παράμετροι των ΑΠΕ, η σημασία της άγριας ζωής, ήταν τα κυρίαρχα θέματα που εμφανίζονταν σε κάθε κουβέντα.

Πιστεύουμε βαθιά ότι η υπεράσπιση της άγριας ζωής, στα λιγοστά μέρη όπου ακόμη επιβιώνει, είναι ζωτική όχι μόνο για εμάς τους «φυσιολάτρες», αλλά για τις ανθρώπινες κοινωνίες ευρύτερα. Βρίσκουμε στη μετατροπή του φυσικού κόσμου σε εργοτάξια, ατελείωτες μονοκαλλιέργειες και ελεγχόμενα θεματικά πάρκα, μια σαφή αναλογία με την ανθρώπινη κατάσταση. Ότι κάνουμε στη φύση το κάνουμε και στον εαυτό μας. Ο ορίζοντας που χάνουμε με τις ανεμογεννήτριες στα βουνά, είναι ο ορίζοντας της ελευθερίας. Για το ενεργειακό, ένα πολύπλοκο ζήτημα με πολλαπλές διαστάσεις και παραμέτρους, η βασική θέση από την οποία εκκινήσαμε είναι ότι πρόκειται για ένα ζήτημα πολιτικό, που (θα έπρεπε να) αφορά τις κοινότητες των ανθρώπων, και όχι για ένα τεχνικό αντικείμενο που αφορά κάποιους ειδικούς τεχνοκράτες. Ένα πολιτικό ζήτημα με σημαντικές τεχνικές παραμέτρους και όχι ένα τεχνικό αντικείμενο με πολιτικές προεκτάσεις. Αυτή η θέση έχει μια ξεχωριστή πολιτική σημασία και διατρέχει και τα υπόλοιπα θέματα που μας αφορούν: όλοι και όλες έχουμε δικαίωμα στο λόγο και την απόφαση για οποιοδήποτε ζήτημα επηρεάζει άμεσα τις ζωές μας, ακόμη και αν δεν κατέχουμε τις τεχνικές συνιστώσες αυτού.

Παράλληλα, είπαμε πως θα πρέπει να αντιλαμβανόμαστε την ενέργεια ως ένα καπιταλιστικό εμπόρευμα, το πιο σημαντικό μαζί με την εργασία. Ένα εμπόρευμα που εμπεριέχεται σε κάθε άλλο εμπόρευμα, και η διαχείριση του οποίου συνιστά κορυφαίο θέμα στην (γεω) πολιτική στρατηγική κρατών και εταιριών. Ο πόλεμος στην Ουκρανία, οι γεωπολιτικοί ανταγωνισμοί και η βίαιη ενεργειακή αναδιάρθρωση που συντελείται επ' αφορμής αυτού, όχι μόνο σε εγχώριο αλλά και σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, μας απασχολεί στο – συμπληρωματικό σε αυτήν την δεύτερη επανέκδοση – κείμενο του παραρτήματος του βιβλίου.

Η ήδη υπάρχουσα ενεργειακή αναδιάρθρωση έχει κάποια βασικά στοιχεία: τη μαζική είσοδο των ΑΠΕ στο ενεργειακό μείγμα, τη δηλωμένη πρόθεση για μεσοπρόθεσμη παύση της χρήσης υδρογονανθράκων, τη γενίκευση της ηλεκτροκίνησης στις μεταφορές και στη βιομηχανία, την εγκατάλειψη στο δυτικό κόσμο των κρατικών εγγυήσεων που εξασφάλιζαν απρόσκοπτο και σχετικά φθινό ηλεκτρικό ρεύμα σε όλη την κοινωνία. Όσο μελετήσαμε τα παγκόσμια στοιχεία και τις τρομακτικές προβλέψεις για τη μελλοντική ζήτηση σε ενέργεια, καταλήξαμε πως εντός του παρόντος συστήματος δεν μπορεί να υπάρξει μια βιώσιμη για τις κοινωνίες και το περιβάλλον πρόταση για το ενεργειακό. Αυτό δεν αναιρεί τους αγώνες μας, ούτε εναποθέτει τις καλύτερες μέρες μετά από μια επανάσταση η οποία δε διαφαίνεται πουθενά. Οι αγώνες για την υπεράσπιση της φύσης από την καπιταλιστική λαίλαπα, πέρα από μια γενικότερη ιστορική, πολιτική, υπαρξιακή σημασία που έχουν, μπορούν και να πετύχουν συγκεκριμένα πράγματα. Να εμποδίσουν μαχητικά μια συγκεκριμένη καταστροφή, να αποκαλύψουν τα καθεστωτικά ψέματα και να διαχύσουν διαφορετικές ιδέες στο κοινωνικό σώμα, αναγκάζοντας το κράτος και τις εταιρίες σε αναδίπλωση.

Η κλιματική αλλαγή ήταν πάντα ένα δύσκολο θέμα. Προσπαθήσαμε να το αποφύγουμε, όμως πάντα σκοντάφταμε πάνω του. Είπαμε, λοιπόν, να το προσεγγίσουμε αναγνωρίζοντας εξ αρχής ότι δεν είμαστε σε θέση να αποφανθούμε αν βρισκόμαστε σε μια κατάσταση κλιματικής κρίσης που οφείλεται στις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, κυρίως μεθανίου (CH₄) και διοξειδίου του άνθρακα (CO₂), από ανθρωπογενείς παράγοντες. Ωστόσο, ήταν εμφανές ότι δεν είχαμε να κάνουμε απλά με μια επιστημονική θεωρία με την οποία μετά από έρευνα μπορούσαμε να συμφωνήσουμε λιγότερο ή περισσότερο, αλλά με ένα θεολογικό δόγμα που απέρριπτε κάθε αντίθετη φωνή. Ένα δόγμα που έγινε βασικό ιδεολογικό εργαλείο για να νομιμοποιήσει την αναδιάρθρωση και τις νέες προσαγές του σύγχρονου καπιταλισμού που βάφεται πράσινο. Οι βουνοκορφές πρέπει να ισοπεδωθούν και τα ποτάμια οικοσυστήματα να χαθούν διότι λόγω της κλιματικής κρίσης πρέπει με κάθε κόστος να βάλουμε παντού ΑΠΕ. Το ρεύμα πρέπει να ακριβύνει γιατί, τί να κάνουμε, η αναγκαία πράσινη μετάβαση κοστίζει κ.ο.κ..

Δίπλα στην κλιματική αλλαγή εμφανίζεται το ιδεολόγημα της ατομικής ευθύνης. Ένα πολιτικό εργαλείο που βλέπουμε να αποτελεί την απάντηση σε οποιαδήποτε κρίση ερχόμαστε αντιμέτωποι ως κοινωνία, με χαρακτηριστικό κι εδώ το πρόσφατο παράδειγμα της πανδημίας. Μας λένε ότι για την περιβαλλοντική καταστροφή και την κλιματική κρίση φταίμε όλοι και όλες. Γι' αυτό και πρέπει να αλλάξουμε σε πιο πράσινες τις, καταναλωτικές πάντα, συνήθειές μας και να βελτιώσουμε το οικολογικό μας αποτύπωμα. Να αγοράσουμε ηλεκτρικό αυτοκίνητο, να αγοράσουμε κλιματικά ουδέτερα καλλυντικά, να ανακυκλώνουμε και φυσικά να δεχθούμε ό,τι περιορισμούς επιβάλλει η κυβέρνηση εφόσον αυτοί εμφανιστούν για το κοινό καλό. Εμείς πάλι, χωρίς να παραγνωρίζουμε την νοσηρότητα και το βαρύ περιβαλλοντικό αποτύπωμα πολλών ατομικών συνθησιών, ρίχνουμε την ευθύνη για την περιβαλλοντική υποβάθμιση στις εταιρίες, στα κράτη, στον δομικό παραλογισμό του παγκόσμιου καπιταλισμού. Άλλη η κλίμακα των μεμονωμένων ατόμων τα οποία δεν έχουν και πολύ μεγάλο περιθώριο επιλογής τρόπου ζωής σε μια δεδομένη κοινωνία, και άλλη των τεράστιων μηχανισμών όπως ο στρατός, οι παγκόσμιες μεταφορές, η βιομηχανοποιημένη γεωργία και κτηνοτροφία, ο τουρισμός. Τομείς στους οποίους οφείλεται ένα πολύ μεγάλο ποσοστό της παγκόσμιας ρύπανσης. Φυσικά, γι' αυτά οι ειδικοί της κλιματικής αλλαγής δεν λένε κουβέντα. Μόνο μας κουνάνε το δάχτυλό, συντονισμένο πάντα στους ρυθμούς της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης.

Επειδή τα θέματα που πραγματευόμασταν, και ειδικά τα αιολικά, έχουν σημαντικές τεχνικές παραμέτρους, έπρεπε εμπεριστατωμένα να μιλήσουμε και για αυτές. Πως λειτουργούν οι ανεμογεννήτριες; Ποιες είναι οι περιβαλλοντικές τους επιπτώσεις; Ποια η συμβολή τους στο δίκτυο; Και μια σειρά άλλα ζητήματα τα οποία απαιτούσαν έρευνα. Ευτυχώς αρκετές συλλογικότητες, μεμονωμένοι άνθρωποι και πανεπιστημιακοί ερευνητές κινήθηκαν σε ανάλογες κατευθύνσεις, ώστε σήμερα να είμαστε σε θέση να απαιτάμε με σιγουριά σε βασικά σημεία της κρατικής προπαγάνδας και να την οδηγούμε σε αναδίπλωση. Οι ΑΠΕ κάθε άλλο παρά πράσινες είναι και το βασικό δίλημμα ΑΠΕ

ή ορυκτά καύσιμα έχει καταρριφθεί πια και από την ίδια την πραγματικότητα (το σχέδιο απεξάρτησης της Ε.Ε. από το ρώσικο φυσικό αέριο δεν στηρίζεται στη χρήση περισσότερων ΑΠΕ αλλά στην αντικατάστασή του από το εισαγόμενο αμερικάνικο υδροποιημένο φυσικό αέριο).

Πιστεύουμε ότι σήμερα έχει γίνει ευρέως γνωστό ότι αυτό που ενδιαφέρει τις κυβερνήσεις και τις εταιρίες είναι οι μπίζνες, και όχι η προστασία του περιβάλλοντος ή η κλιματική κρίση. Όπως επίσης γνωστές είναι και οι επιπτώσεις των έργων ΑΠΕ. Τα μάτια άλλωστε δεν λαθεύουν, και η εικόνα σε πολλές πλευρές της Ελλάδας είναι αποκαρδιωτική. Μια διάχυτη καχυποψία έχει εδραιωθεί, και οι εταιρίες έχουν βρεθεί στη θέση να πρέπει αυτές – και όχι εμείς – να πείσουν τις κοινωνίες για την αναγκαιότητα των έργων. Η αλλαγή στο κοινωνικό κλίμα και οι τοπικές αντιδράσεις όπου γίνονται έργα, έχουν θορυβήσει τους κρατούντες.

Παρά τις όποιες ρητορικές αναδιπλώσεις, παρά τα τεχνοοικονομικά ζητήματα που θέτει η παρούσα ενεργειακή κρίση, η πράσινη ενεργειακή μετάβαση δεν φαίνεται να φρενάρει για τα επόμενα χρόνια. Άλλωστε, μιλάμε για μια στρατηγική πολιτική στην οποία η Ευρώπη έχει επενδύσει το καπιταλιστικό της μέλλον για τις επόμενες δεκαετίες, και που έχει ήδη πάρει δεσμευτική νομική μορφή για τα κράτη-μέλη. Ακόμη και αν οι φιλόδοξοι δεδηλωμένοι στόχοι για κλιματική ουδετερότητα ως το 2050 δεν είναι τίποτα παραπάνω από ρητορείες που αντιφάσκουν ακόμη και με την καπιταλιστική πραγματικότητα, το Euro Green Deal δεν παύει να είναι ένα συγκεκριμένο σχέδιο με πρακτικές εφαρμογές και επιπτώσεις. Τα κεφάλαια που κινούνται είναι τεράστια, ενώ παράλληλα στα ζητήματα της πράσινης μετάβασης και της κλιματικής αλλαγής υπάρχει μια γενική συναίνεση. Επομένως παρά τις πιθανές αναταράξεις και αναπροσαρμογές, η πράσινη μετάβαση φαίνεται ότι θα διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο τις επόμενες δεκαετίες.

Αν κοιτάξουμε ποιες εταιρίες και ποιοι άνθρωποι βρίσκονται πίσω από τα ενεργειακά πρότζεκτ ανά την Ελλάδα (ΤΕΡΝΑ, ΕΛΛΑΚΤΩΡ, ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΣ κ.α.), καταλαβαίνουμε ότι αυτά τα καθάρματα θα αρπάξουν και θα μετατρέψουν σε μπάζα ότι μπορούν. Βλέπουμε, επίσης, ότι οι επιλογές και η βιασύνη για την ενεργειακή πράσινη μετάβαση αλά ελληνικά φέρνει και σοβαρά τεχνικά αδιέξοδα, τα οποία πάλι εμείς θα κληθούμε να πληρώσουμε. Οι προκλήσεις του παρόντος είναι πολλές και κάπως πρέπει να απαντηθούν. Η συγκυρία είναι δύσκολη και είναι δεδομένη τόσο η διαρκής κατάσταση εκτάκτου ανάγκης όσο και η αναβαθμισμένη καταστολή. Στους αγώνες στα Άγραφα και στην Τήνο τα είδαμε όλα αυτά: τις εταιρίες να χρησιμοποιούν την καραντίνα για να ξεκινήσουν τα έργα, την αστυνομική και δικαστική καταστολή που ακολούθησε κάθε δράση.

Το καλοκαίρι του 2021, με τις καταστροφικές φωτιές και τις απαγορεύσεις κυκλοφορίας στα δάση, συμπύκνωσε εφιαλτικά τις πολιτικές και την αντίληψη που έχουν οι κρατούντες για το φυσικό περιβάλλον. Αδιαφορία για τα οικοσυστήματα και τις τοπικές κοινωνίες, παράδοση στις εταιρίες του φυσικού και κοινωνικού πλούτου, αστυνομική διαχείριση των

φυσικών καταστροφών, θέληση για νέες περιφράξεις. Τον Απρίλιο του 2022, τροπολογία του υπουργείου Κλιματικής Κρίσης, θα μονιμοποιήσει τη συνθήκη απαγορεύσεων του προηγούμενου καλοκαιριού, δίνοντας τη δυνατότητα στους οικείους περιφερειάρχες να απαγορεύσουν την κυκλοφορία – εκτός κι αν πρόκειται για εργασίες – σε δασικά οικοσυστήματα, άλση και πάρκα τις ημέρες που υπάρχει υψηλός κίνδυνος πυρκαγιάς, (συμπεριλαμβάνοντας πλέον και τον δείκτη επικινδυνότητας 3, στον οποίο το καλοκαίρι συνήθως βρίσκεται σχεδόν όλη η Ελλάδα, αν εξαιρέσουμε την ανατολική Μακεδονία και την Θράκη).

Και ενώ το βιβλίο μας πήγαινε στο τυπογραφείο για το πρώτο του τύπωμα, τους πρώτους μήνες του 2022 η κοινωνία ήρθε αντιμέτωπη με αδιανόητες αυξήσεις στα τιμολόγια του ηλεκτρικού ρεύματος. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα πολλές από εμάς να χρωστάμε μήνες λογαριασμών ή να απειλούμαστε με διακοπή ρεύματος, αν δεν μας το έχουν ήδη κόψει. Η ζωή έχει μετατραπεί σε ένα αδιάκοπο αγώνα για επιβίωση. Στις πόλεις πρέπει να πληρώνουμε υπέρογκα ενοίκια και λογαριασμούς. Και στην επαρχία το κόστος μετακίνησης για τις αγροτικές δουλειές ή για την κάλυψη των βασικών αναγκών των ανθρώπων που ζουν στα ορεινά χωριά έχει εκτιναχτεί. Για αυτές τις αυξήσεις, όλον αυτόν τον καιρό, η κυβέρνηση προσπαθεί να μας πείσει ότι φταίει ο πόλεμος στην Ουκρανία. Επειδή, όμως, κάτι μας έτρωγε ότι τα πράγματα δεν είναι ακριβώς έτσι όπως παρουσιάζονται, στην δεύτερη αυτή επανέκδοση του βιβλίου που κρατάτε στα χέρια σας είπαμε να μοιραστούμε δύο πράγματα, τα οποία μπήκαν σε μορφή παραρτήματος στο τέλος του.

Μέσα σε αυτόν τον ζόφο, αν δε θέλουμε η συζήτηση να είναι φιλοσοφική, καταλήγουμε στα παλιά πρακτικά ερωτήματα: τί να κάνουμε για να αποτρέψουμε τη μετατροπή των αγαπημένων μας βουνών σε βιομηχανικά τοπία; Πώς να αντιδράσουμε απέναντι στην ενεργειακή φτώχεια με την οποία έρχεται αντιμέτωπο ολοένα και μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού; Πώς να κινητοποιηθούμε στους τόπους της καταστροφής; Πώς να δράσουμε στις μητροπόλεις που κατοικούμε; Ανάμεσα σε άλλα, αυτά τα ερωτήματα διαπραγματευόμαστε στις παρακάτω σελίδες.

2. Η αυταξία του φυσικού κόσμου

Η ιστορία του homo sapiens είναι σε μεγάλο βαθμό συνυφασμένη με την διαμόρφωση του περιβάλλοντος. Όπως κάθε ζώο, έτσι και το ανθρώπινο, έχει μια διπλή σχέση με τον περιβάλλοντα χώρο: το περιβάλλον είναι βασικός παράγοντας της οντολογικής του διαμόρφωσης και αυτό με τη σειρά του είναι βασικός παράγοντας της διαμόρφωσης του περιβάλλοντος. Ο πλανήτης Γη, χωρίς ζωή θα ήταν ένας ολότελα διαφορετικός πλανήτης, ακόμα και σ' ό,τι αφορά την ατμόσφαιρα και τη γεωλογία του. Αντίστοιχα, η κάθε μορφή γήινης ζωής θα ήταν τελείως διαφορετική σε έναν άλλο πλανήτη.

Οι τεράστιες ωστόσο αλλαγές στο περιβάλλον, αρχικά με τη γεωργία (και σχεδόν ταυτόχρονα με τις πρώτες πόλεις) και αργότερα με τη βιομηχανική επανάσταση, είναι αναμφίβολα ίδιων χαρακτηριστικό του ανθρώπου. Ο άνθρωπος καλλιεργητής/εξημερωτής και κάτοικος πόλεων διαφέρει ριζικά από τον νομά/τροφοσυλλέκτη.

Αυτή η διαδικασία εξημέρωσης/καταστροφής/διαμόρφωσης του περιβάλλοντος, έχει, με την κυριαρχία του καπιταλισμού, επιταχυνθεί και εντατικοποιηθεί σε τέτοιο βαθμό, που πλέον δεν έχουν απομείνει παρά ελάχιστα κομμάτια του κόσμου που δεν έχουν υποστεί την καπιταλιστική μετουσίωση σε μέσα κερδοφορίας. Ολόκληρος ο πλανήτης μετατρέπεται σε ένα τεράστιο πεδίο αδιάκοπης οικονομικής δραστηριότητας. Αν κάποτε η πυκνή τροπική ζούγκλα, τα ψηλά βουνά και οι ασιατικές στέπες έθεταν ένα όριο μεταξύ του τεχνητού και του φυσικού, πλέον ο συνδυασμός αυξημένης τεχνικής δυνατότητας και απληστίας εξοντώνει τον άγριο κόσμο με πρωτόγνωρους ρυθμούς. Ο Αμαζόνιος κάθε χρόνο χάνει μια έκταση όσο η Πελοπόννησος για νέες οικονομικές δραστηριότητες (μονοκαλλιέργειες εξαγωγίμων αγαθών, εξορύξεις, φράγματα) και τα βουνά ισοπεδώνονται και ρημάζονται για παραγωγή ενέργειας. Ένα αχανές εργοτάξιο απλώνεται από άκρη εις άκρη. Ο άγριος φυσικός κόσμος, για πρώτη φορά στην ιστορία του πλανήτη, βρίσκεται στα πρόθυρα του μαζικού αφανισμού του.

Τα όποια ηθικά αναχώματα σ' αυτήν τη λαίλαπα της κερδοφορίας, υποσκάπτονται από την ίδια τη φύση τους. Όντας ηθικά, προσκρούουν στο βαθιά θεμελιωμένο τείχος που

περιβάλλει και φυλακίζει όλη την ηθική – το ανθρώπινο συμφέρον. Η αυταξία του άγριου κόσμου, το δικαίωμα στη ζωή της βελανιδιάς και της αγριόγατας, του τρίτωνα και της μέλισσας, το δικαίωμα των νερών, των ποταμών και των κορυφών να υπάρχουν όπως διαμορφώθηκαν από την εξέλιξη και όχι όπως βολεύει τις ανάγκες της αγοράς, δεν έχει παρά περιορισμένη απήχηση. Σε έναν κόσμο που λογίζεται σχεδόν αποκλειστικά με όρους κέρδους, λίγα παραπάνω δεκαδικά στην αύξηση του ΑΕΠ είναι βέβαιο ότι θα κυριαρχήσουν έναντι ενός υπεραϊωνόβιου δάσους.

Το ανθρώπινο ζώο είναι ωστόσο, όπως αναφέραμε και παραπάνω, εξίσου ευαίσθητο στις περιβαλλοντικές επιδράσεις, όσο και τα υπόλοιπα ζώα. Ότι κάνει στη φύση το κάνει και στον εαυτό του. Η λωρίδα παραγωγής στα σφαγεία του Σικάγο προηγήθηκε κατά πολλές δεκαετίες αυτής στα εργοστάσια του Φορντ και σχεδόν ένα αιώνα αυτής στα εργοστάσια θανάτου του Γ' Ράιχ. Η βιομηχανική εξόντωση ζώων και φύσης, προηγήθηκε λίγα μόλις χρόνια αυτής της εξόντωσης ανθρώπων και ολόκληρων πληθυσμών, αρχικά στις αποικίες και μετά στα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Από τις απαρχές του 20ου αιώνα έως σήμερα όλα τα ευγονικά ιδεολογήματα, ως ξεκάθαρος ρατσισμός και αποθέωση της αγοράς¹, στηρίχτηκαν στην επιτυχία της ευγονικής διαχείρισης των ζώων και των φυτών. Εξημερώνοντας τη φύση, ο άνθρωπος εξημέρωσε αναγκαστικά και τον εαυτό του. Αντιλαμβανόμενος τον κόσμο με όρους καθυπόταξης και κερδοφορίας, έκανε το ίδιο και στον εαυτό του, τον μετέτρεψε σε προϊόν και τον υπέταξε στην Αγορά και τις αδηφάγες ανάγκες της.

Καθώς η τάση του καπιταλισμού είναι να κυκλώσει τον πλανήτη περικλείοντάς τον σε μια ναρκισσιστική δικτατορία του Ομοίου, σε ένα αχανές εμπορικό κέντρο, η διατήρηση μορφών ύπαρξης έξω από τις ανάγκες της αγοράς, είναι επιτακτική σε ένα σχεδόν οντολογικό επίπεδο. Τα επιχειρήματα ενάντια στην εξόντωση των τελευταίων εναπομεινάντων Άγριων ανθρώπων, τις λίγες χιλιάδες κυνηγών/τροφοσυλλεκτών, δεν είναι τόσο ανθρωπιστικά, όσο οντολογικά. Ομοίως και για τη διατήρηση των τελευταίων ποταμών ελεύθερης ροής, ή των αρχέγονων δασών. Αφανίζοντας έναν άλλον τρόπο ύπαρξης, κάθε άλλον τρόπο ύπαρξης πλην του Αγοραίου, αποστερούμε και από τον εαυτό μας τη δυνατότητα να φανταστούμε και άρα να πραγματώσουμε διαφορετικά μοντέλα του υπάρχειν.

Η ίδια η ζωή φτωχαίνει ανεπανόρθωτα. Μην έχοντας μια άγρια κορυφή να ατενίσουμε και να αναστοχαστούμε, ένα πυκνό και σκοτεινό δάσος να περιπλανηθούμε, ένα διαφορετικό τρόπο σκέψης να ιντριγκάρει και να μετουσιώσει το δικό μας, μην έχοντας κάτι άλλο να αντικρίσουμε πέρα από τις αντανakλάσεις του εαυτού μας, είμαστε καταδικασμένοι σε μια ζωή πνευματικής ένδειας. Ολάκερος ο πλανήτης μετατρέπεται σε ένα καθρέφτη που αντανakλά την Αγορά. Από τα κοινωνικά δίκτυα, μέχρι τις μπουλντόζες στις

1. Δεν πρέπει να διαφεύγει της προσοχής εν γένει ότι οι σύγχρονοι ευγονιστές αναφέρονται στο γονιδιακό πλούτο ως σουπερμάρκετ γονιδίων («genetic supermarket») και η βελτίωση των προϊόντων στα ράφια του είναι η αγαπημένη μεταφορά στο λόγο των γενετιστών.

απάτητες κορυφές, το Όμοιο ενδυναμώνεται ατενίζοντας τον εαυτό του και ο άνθρωπος μετατρέπεται σε ένα ναρκισσιστικό, μικρόψυχο και βαθιά άρρωστο ον. Η μονοκαλλιέργεια δεν ισοπεδώνει μόνο το φυσικό κόσμο, αλλά και τον ψυχικό. Οι αχανείς εκτάσεις καλλιέργειας round up ready σόγιας, που αντικαθιστούν τα δάση του Αμαζονίου, είναι η πλέον ανατριχιαστική μεταφορά για την τύχη της ανθρώπινης ύπαρξης.

Υπερασπιζόμενοι τα βουνά και τα δάση τους, τους Γιανομάμι και τη ζούγκλα τους, τους λύκους και τις βουνοκορφές τους, υπερασπιζόμαστε πρώτα απ' όλα τον εαυτό μας. Η διατήρηση της βιοποικιλότητας είναι πρωτίστως θέμα δικού μας ψυχικού πλούτου. Δεν έχουν μένει παρά ελάχιστα μέρη σε όλον τον πλανήτη, όπου η ζωή μπορεί να υπάρξει με όρους διαφορετικούς από αυτούς του σούπερ μάρκετ. Είναι ζωτικής σημασία να τα διατηρήσουμε. Για κάθε δάσος που ρημάζεται, για κάθε κορυφή που ισοπεδώνεται, ο κόσμος μας, μέσα μας και γύρω μας, γίνεται φτωχότερος. Όταν το παγκόσμιο εμπορικό κέντρο και τα εργοστάσιά του καταπιούν και το τελευταίο κομμάτι άγριας ζωής, η ύπαρξή μας δε θα έχει καμία άλλη δυνατότητα πέρα από την παραγωγή και την κατανάλωση προϊόντων.

3. Το ενεργειακό ζήτημα σήμερα

Από την φωτιά στις μηχανές εσωτερικής καύσης

Δεν υπάρχει έργο στη φύση που να μην απαιτεί ενέργεια, κάθε ζωντανή διαδικασία συνοδεύεται από κατανάλωση (μετατροπή) και παραγωγή ενέργειας και αυτό συμβαίνει από το επίπεδο των κυττάρων μέχρι αυτό των οργανισμών και των πολύπλοκων μορφών αλληλεπίδρασής τους.

Η χρήση της φωτιάς και αργότερα η εξημέρωση των ζώων υπήρξαν τα πρώτα μεγάλα κομβικά γεγονότα στην προσπάθεια των ανθρώπων να βρουν εξωτερικές μορφές ενέργειας. Μέχρι τότε το ανθρώπινο είδος έβρισκε την απαραίτητη ενέργεια για την επιβίωση και τα έργα του στις δικές του δυνάμεις. Σ' αυτό το πλαίσιο το ενεργειακό ζήτημα μοιάζει απλό: αν υπάρχει φαγητό υπάρχει και ενέργεια. Από εκεί και πέρα, η ανθρώπινη διάνοια και η συνεργασία μπορεί να καταφέρει πολλά αλλά πάντα μέχρι ενός ορίου ως προς την δυνατότητα παραγωγής έργου. Στην προϊστορική εποχή, αυτό το όριο θα ξεπεραστεί με τη χρήση εξωτερικών μορφών ενέργειας όπως η φωτιά, ο άνεμος, το νερό και τα εξημερωμένα ζώα. Οι δυνατότητες για παραγωγή έργου πολλαπλασιάζονται, ενώ παράλληλα τίθενται νέα προβλήματα ως προς την προμήθεια και τη συντήρηση των κατάλληλων πρώτων υλών.

Μέχρι τη βιομηχανική επανάσταση, η καύση χρησιμοποιείται μόνο σε συγκεκριμένους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, κυρίως για θέρμανση, φωτισμό, μαγείρεμα, όπως επίσης και στη μεταλλουργία. Η γενίκευση της καύσης ως μέσου παραγωγής ενέργειας θα συμβεί με την βιομηχανική επανάσταση και την ανάδυση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.

Το τεχνικό υπόβαθρο αυτής της διαδικασίας που έμελλε να αλλάξει τον κόσμο με πρωτόγνωρους τρόπους και ταχύτητες θα δοθεί με την ανακάλυψη της ατμομηχανής και πολύ περισσότερο με την ανακάλυψη της μηχανής εσωτερικής καύσης. Οι νέες μηχανές πολλαπλασίασαν σε τρομακτικό βαθμό, για την μέχρι τότε ιστορία, τις δυνατότητες για παραγωγή έργου και απαίτησαν την ανάδυση μια νέας φιγούρας για να τις χειριστεί,

του βιομηχανικού προλεταριάτου. Καθώς οι μηχανές αντικαθιστούν σε όλο και πιο πολλούς τομείς τη μυϊκή δύναμη, εκτοξεύονται οι ανάγκες σε καύσιμα, αρχικά ξύλο και κάρβουνο, στη συνέχεια πετρέλαιο και γκάζι. Έκτοτε και ολοένα και περισσότερο ο έλεγχος της παραγωγής και της κυκλοφορίας των καυσίμων πρώτων υλών αποκτά στρατηγικό χαρακτήρα για τα κράτη.

Οι νέες μηχανές αφού επιβλήθηκαν στην παραγωγή, σύντομα αποίκισαν τις κοινωνικές σχέσεις. Δώσανε πρακτικές λύσεις σε δυσκολίες της καθημερινότητας και παρήγαγαν νέες ανάγκες εισβάλλοντας για τα καλά στην επιθυμητή παραγωγή των ανθρώπων. Δύο και πλέον αιώνες διαρκούς βιομηχανικής επανάστασης και μερικές δεκαετίες καπιταλιστικής ολοκλήρωσης μας έχουν φέρει στο σημείο όπου τίποτα δεν μπορεί να λειτουργήσει χωρίς μια εξωτερική πηγή ενέργειας. «Ο πολιτισμός σας χάνεται μόλις κοπεί το ρεύμα» λέει ένα παλιό αναρχικό σύνθημα και συμπυκνώνει άνετα την παρούσα ενεργειακή εξάρτηση, απόρροια μιας γενικευμένης εκμηχάνισης της ζωής. Ωστόσο, όταν μιλάμε για μηχανές και εκμηχάνιση, δεν μιλάμε μόνο για τις πρακτικές εφαρμογές μιας ραγδαία εξελισσόμενης ανθρώπινης γνώσης και εφευρετικότητας. Μιλάμε επίσης και για ένα καθολικό παράδειγμα για τον τρόπο που αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι τον κόσμο, τη φύση, τον εαυτό τους και τις κοινωνικές τους σχέσεις.

Το ζήτημα της εξάρτησης από τις μηχανές και τα εμπορεύματα βρίσκεται στο κέντρο του ενεργειακού ζητήματος. Είναι ένα ζήτημα ταυτόχρονα πολιτικό και ανθρωπολογικό το οποίο οφείλουμε να εξετάζουμε καθότι είμαστε βέβαιοι/ες ότι η συνέχιση και η επέκταση του κυρίαρχου μοντέλου ζωής έχει ήδη, και θα έχει ακόμη περισσότερες, ολέθριες συνέπειες. Σ' αυτό το σημείο είναι που εισέρχεται αναγκαστικά η συζήτηση πάνω στο ζήτημα των αναγκών και των επιθυμιών. Ένα πρώτο πράγμα που πρέπει να έχουμε υπόψιν είναι ότι η ικανοποίησή τους καταναλώνει φυσικούς πόρους. Όσο αυξάνονται οι βασικές ανάγκες και οι υλικές επιθυμίες, τόσο θα αυξάνεται η ζήτηση για φυσικούς πόρους και ανάλογα θα αυξάνονται και οι περιβαλλοντικές και κοινωνικές συνέπειες της εκμετάλλευσής τους. Ένα δεύτερο σημείο είναι ότι οι βασικές κοινωνικές ανάγκες προσδιορίζονται από το ευρύτερο κοινωνικό/ιστορικό πλαίσιο, ενώ κάτι ανάλογο συμβαίνει και με την επιθυμητή παραγωγή. Κανείς δεν ήθελε κινητά πριν 40 χρόνια, εφόσον δεν υπήρχαν. Βασική υπόσχεση του καπιταλισμού είναι η άνετη και ασφαλής ικανοποίηση των καθημερινών αναγκών και η διαρκής απόλαυση μέσω της πρόσβασης σε ένα κόσμο διαρκώς διευρυνόμενων υλικών και εικονικών εμπορευμάτων. Αυτή η υπόσχεση δεν εκπληρώνεται παρά μερικά – πάντα κάτι θα σου λείπει – ενώ για ένα μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού που στερείται τα βασικά, σχεδόν καθόλου. Ωστόσο, η μη εκπλήρωση δεν αναιρεί την ισχύ της υπόσχεσης, αντιθέτως την ανατροφοδοτεί διαρκώς ως επιθυμία/έλλειψη. Ο καπιταλισμός βασιλεύει στα μυαλά των ανθρώπων, καθώς οι άνθρωποι έχουν πειστεί ότι η ανθρώπινη ευδαιμονία συνδέεται με την αέναη οικονομική ανάπτυξη και την πρόσβαση σε όλο και περισσότερα εμπορεύματα. Αυτό όμως το μοντέλο ζωής όχι μόνο δεν είναι οικολογικά βιώσιμο, αλλά έχει φέρει την ανθρωπότητα σε οριακό σημείο σε όλα τα επίπεδα.

Η ενέργεια ως εμπόρευμα

Σκοπός της ενασχόλησης με ένα τόσο πολύπλοκο ζήτημα όπως το ενεργειακό, δεν είναι μια εξειδικευμένη γνώση, αλλά μια γενική, και όσο το δυνατόν εμπειριστατωμένη, εικόνα που θα είναι πολιτικά χρήσιμη. Σε μια μεταβατική εποχή που οι εξελίξεις είναι διαρκείς, το να μπορούμε να κατανοούμε στοιχειωδώς τι συμβαίνει, είναι από πολλές απόψεις σημαντικό για τους αγώνες μας.

Για να μη χαθούμε στις διαφορετικές διαστάσεις και κλίμακες, θα πρέπει να προχωρήσουμε βήμα-βήμα. Ξεκινάμε από τη βασική θέση ότι το ενεργειακό, όπως και κάθε ζήτημα που αφορά από κοινού τις ζωές των ανθρώπων, συνιστά ένα κατεξοχήν πολιτικό ζήτημα. Ένα πολιτικό ζήτημα με σημαντικές τεχνικές παραμέτρους και όχι ένα τεχνικό ζήτημα με πολιτικές προεκτάσεις που αφορά ειδικούς τεχνοκράτες και την υψηλή διακυβέρνηση, όπως μας διδάσκει η κυρίαρχη ιδεολογία. Επόμενο βήμα είναι να γειώσουμε το ζήτημα μέσα στο ιστορικό/πολιτικό του πλαίσιο, στο σύγχρονο δηλαδή καπιταλισμό, την παρούσα κρίση/αναδιάρθρωση των παραγωγικών του δομών και κοινωνικών σχέσεων, τους οξυμένους γεωπολιτικούς ανταγωνισμούς, τις αντιφάσεις και τις αβεβαιότητες του παρόντος.

Σημαντικό είναι επίσης να προσδιορίζουμε την κλίμακα για την οποία κάθε φορά μιλάμε. Είναι τελείως διαφορετική η ενεργειακή διαχείριση στο επίπεδο ενός μικρού χωριού από το επίπεδο μιας μητρόπολης. Διαφορετικές οι ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν, διαφορετικές οι δυνατότητες και οι περιορισμοί. Ωστόσο δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η πλειονότητα του παγκόσμιου πληθυσμού ζει – και απ' ό,τι φαίνεται θα συνεχίσει να ζει – σε μεγαλουπόλεις. Η μητροπολιτική οργάνωση της ζωής, για την ικανοποίηση των βασικών αναγκών της (τροφή, νερό, ενέργεια) απαιτεί όχι μόνο βιομηχανικού τύπου εγκαταστάσεις, αλλά και την πλήρη υπαγωγή των φυσικών πόρων και παραγωγικών δυνατοτήτων της επαρχίας στο αστικό δίκτυο. Στην πράξη και αντίθετα με τις κατά καιρούς διακηρύξεις του όποιου ενεργειακού λόμπι, σε βιομηχανική κλίμακα όλες οι συμβατικές και εναλλακτικές μορφές ενέργειας ενοχοποιούνται για τεράστιες περιβαλλοντικές και κοινωνικές καταστροφές.

Μια επίσης βασική παραδοχή για το ενεργειακό ζήτημα σήμερα είναι ότι η ενέργεια συνιστά καπιταλιστικό εμπόρευμα και όχι κοινωνικό αγαθό, όπως εμείς θα θέλαμε. Αν και σαφώς συμπεριλαμβάνεται στις βασικές ανθρώπινες ανάγκες, η ενέργεια παράγεται και κυκλοφορεί με βασικό (αν όχι μοναδικό) κριτήριο την κερδοφορία και τους ενδοκαπιταλιστικούς συσχετισμούς δύναμης. Το ίδιο άλλωστε συμβαίνει και με την τροφή, την ένδυση, τη στέγαση και σταδιακά και με το νερό σε όλο και περισσότερες περιοχές του πλανήτη. Ο έλεγχος βρίσκεται στα χέρια λίγων μεγάλων εταιριών που είναι σε θέση να ελέγχουν τις τιμές και τους όρους πρόσβασης. Τα δε συμβόλαια ντιλάρονται καθημερινά στα μεγάλα χρηματιστήρια και είναι διαρκώς εκτεθειμένα στα κάθε είδους κερδοσκοπικά παιχνίδια. Ωστόσο, καλό είναι να θυμόμαστε ότι μέχρι την επικράτηση του νεοφιλελευθερισμού στα '90, για το νερό και την ηλεκτρική ενέργεια τουλάχιστον τα πράγματα ήταν κάπως διαφορετικά.

Στο δυτικό κόσμο, μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η πρόσβαση στην ηλεκτρική, τουλάχιστον, ενέργεια (σε κάποιες πετρελαιοπαραγωγικές χώρες και στο πετρέλαιο) θεωρήθηκε βασική κοινωνική ανάγκη την οποία όφειλε να καλύπτει το κράτος. Στο πλαίσιο του μεταπολεμικού κοινωνικού κράτους και των παροχών του, οι τιμές της ενέργειας κρατιούνται χαμηλά για τους καταναλωτές και τα κράτη αναλαμβάνουν τη γενική ρύθμιση του ενεργειακού ζητήματος, θέτοντας και κάποια κοινωνικά κριτήρια στη διαχείρισή τους. Η σταδιακή υποχώρηση του κοινωνικού κράτους από τα '80s σήμανε και τη σταδιακή υπαγωγή της παραγωγής (ηλεκτρικής) ενέργειας στους κανόνες της αγοράς. Αυτή η διαδικασία ονομάστηκε απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας και ολοκληρώνεται στις μέρες μας. Εκτός από το να μεγεθύνει τα εταιρικά κέρδη, κατάφερε και κάτι που φάνταζε ξεπερασμένο για το δυτικό τουλάχιστον κόσμο: ένα αυξανόμενο τμήμα του πληθυσμού να βρίσκεται στα όρια της ενεργειακής φτώχειας.

Η ενέργεια είναι το εμπόρευμα που εμπεριέχεται σε κάθε εμπόρευμα. Μαζί με την ανθρώπινη εργασία, που και αυτή θεωρείται ως ένα είδος ενεργειακού πόρου για τον καπιταλισμό, συνιστούν τα πιο σημαντικά εμπορεύματα για τα κράτη και το κεφάλαιο. Για να λειτουργεί ομαλά ο καπιταλισμός σε κρατικό ή διεθνικό επίπεδο, η ενέργεια πρέπει να ρέει σταθερά και απρόσκοπτα. Γι' αυτό και ο έλεγχος των ροών της έχει ιστορικά στρατηγικό χαρακτήρα για όλα τα κράτη. Σ' αυτό το πλαίσιο, η πρόσβαση σε μια πηγή, ο αποκλεισμός του αντιπάλου, οι συμφωνίες για τις διακρατικές ροές, ο έλεγχος των τιμών, η εξάρτηση από εξωτερικές πηγές, είναι βασικά επίδικα της εξωτερικής πολιτικής και ισχυρά εργαλεία στο πλαίσιο των γεωπολιτικών ανταγωνισμών. Σε κάθε εποχή, μια ματιά στο χάρτη των κρίσιμων ενεργειακών πηγών και ροών, αντικατοπτρίζει σε σημαντικό βαθμό και τις γεωπολιτικές συγκρούσεις – κάποτε ήταν τα κοιτάσματα πετρελαίου στην Μέση Ανατολή, σήμερα τα κοιτάσματα φυσικού αερίου και οι αγωγοί μεταφοράς του. Η δε τιμή της ενέργειας εμπλέκεται στην τιμή οποιουδήποτε προϊόντος, πράγμα που σημαίνει ότι οποιεσδήποτε αυξομειώσεις μπορούν να φέρουν μεγάλες ανισορροπίες στο σύνολο της οικονομίας. Η περίπτωση της Βενεζουέλας, όπου η κατάρρευση των τιμών του πετρελαίου το 2014 επιτάχυνε την οικονομική κατάρρευση της χώρας, συνιστά ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα.

Ως εμπορικό προϊόν, η ενέργεια έχει ανάγκη τη δημιουργία νέων αγορών. Οι ιδιοκτήτες/ παραγωγοί αυτού του εμπορεύματος έχουν κάθε συμφέρον από την διαρκή αύξηση της κατανάλωσης ενέργειας σε όλον τον κύκλο της αγοράς, από την παραγωγή μέχρι την κατανάλωση. Συμφέρον που αντανακλάται στον τρόπο που κατασκευάζεται η πλειονότητα των εμπορευμάτων, τα οποία χρειάζονται ενέργεια για να παραχθούν και να διακινηθούν. Όσο περισσότερη ενέργεια χρειάζονται για να παραχθούν, όσο περισσότερη ενέργεια καταναλώνουν, όσο πιο γρήγορα χαλάνε, τόσο το καλύτερο. Με ένα τέτοιο τρόπο λειτουργεί ο καπιταλισμός της μαζικής κατανάλωσης τον τελευταίο μισό αιώνα. Ωστόσο, εδώ και κάποιο καιρό, αυτό το μοντέλο της μαζικής σπατάλης έχει ήδη αρχίσει να αμφισβητείται, ακόμη και από σημαντικά τμήματα των οικονομικών ελίτ. Στο πλαίσιο της επιτάχυνσης της παρούσας κρίσης/αναδιάρθρωσης, η επανεμφάνιση της σπανιότητας

σε βασικά αγαθά ακόμη και στο δυτικό κόσμο, δεν είναι μια εξέλιξη η οποία θα πρέπει να μας εκπλήσσει. Η διαχείριση της Covid-19 παγκοσμίως συνιστά ένα καλό παράδειγμα για το πως τα δεδομένα μπορεί να ανατραπούν βίαια και η κλιματική αλλαγή διαφημίζεται ως – αν δεν είναι ήδη – η μεγασπειλή που επιτάσσει δραστικές αλλαγές στον τρόπο που ικανοποιούνται οι βασικές ανάγκες.

Βασικά στοιχεία των τρεχουσών εξελίξεων στην ηλεκτροπαραγωγή και τις μεταφορές

Το σίγουρο είναι ότι σε παγκόσμιο επίπεδο βρισκόμαστε σε μια εποχή ευρύτερης αναδιάρθρωσης του ενεργειακού τομέα, μια μεταβατική περίοδο που άρχισε περίπου στα 2000 και απέχει πολύ από το να φτάσει σε ένα σημείο ισορροπίας. Αν και ήδη φαίνονται κάποιες ξεκάθαρες κατευθύνσεις, δεν έχει αποκρυσταλλωθεί ακόμα το ενεργειακό μοντέλο του μέλλοντος, και αυτό συμβαίνει τόσο για τεχνικούς όσο και γεωπολιτικούς λόγους. Κάθε μεγάλο καπιταλιστικό μπλοκ, ανάλογα με τους ενεργειακούς πόρους που διαθέτει, τη διάρθρωση της οικονομίας του και τους υπάρχοντες συσχετισμούς δύναμης, έχει μια διαφορετική προσέγγιση στο θέμα. Ωστόσο, είναι εμφανές ότι υπάρχει ένα κοινό σημείο, το οποίο βρίσκεται και στο κέντρο της παρούσας αναδιάρθρωσης. Μιλάμε για τις διακηρύξεις και τις πολιτικές με στόχο την απανθρακοποίηση της παραγωγής και κατανάλωσης ενέργειας, δηλαδή τη σταδιακή εγκατάλειψη της χρήσης ορυκτών καυσίμων, τα οποία απαξιώνονται ως υπεύθυνα για την κλιματική κρίση. Αυτή η διαδικασία έχει ονομαστεί «πράσινη μετάβαση» και αντλεί τη νομιμοποίησή της από το παγκόσμιο hype της κλιματικής κρίσης.

Είναι προφανές ότι σε παγκόσμιο επίπεδο οι δεδηλωμένοι στόχοι της πράσινης μετάβασης για να ολοκληρωθούν απέχουν 2-3 γενιές και προϋποτίθενται τεχνολογίες που δεν έχουν ακόμη βρεθεί. Είναι επίσης προφανές ότι μέχρι τότε μπορεί να έχουν συμβεί σημαντικές πολιτικές και τεχνικές ανακατατάξεις που θα οδηγήσουν σε σημαντικές αναπροσαρμογές των τωρινών κατευθύνσεων. Ωστόσο μιλάμε για μια γιγαντιαία πλανητική κίνηση που βρίσκεται σε εξέλιξη: τεράστιες επενδύσεις και έργα στον ενεργειακό τομέα, απαξίωση μορφών παραγωγής και φυσικά νέες κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

Στο κέντρο της πράσινης μετάβασης βρίσκονται η ηλεκτροπαραγωγή και οι μεταφορές. Στον τομέα της ηλεκτροπαραγωγής έχουν ήδη γίνει μεγάλες επενδύσεις σε ΑΠΕ και υποδομές δικτύου και προγραμματίζονται ακόμη περισσότερες. Οι επενδύσεις σε ΑΠΕ, όμως, βρίσκουν ένα όριο, και αυτό δεν είναι άλλο από την έλλειψη αξιόπιστων τεχνολογιών μαζικής αποθήκευσης ηλεκτρικής ενέργειας που θα καλύψουν τη δομική τους αστάθεια, καθώς και του θεσμικού πλαισίου για την ένταξη αυτών στο ηλεκτρικό σύστημα. Χαρακτηριστικά στην Ελλάδα, από την ανακοίνωση της απολιγνιτοποίησης το 2019 μέχρι σήμερα, έχουν κατατεθεί στη Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας πάμπολλες αιτήσεις για αδειοδότηση σε έργα, μερικής έστω, αποθήκευσης ενέργειας, ωστόσο, αν και η ηγεσία του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ), ήδη από τότε, υπόσχεται ξανά και ξανά τη διαμόρφωση ενός τέτοιου θεσμικού πλαισίου για την ένταξη τέτοιων τεχνολογιών στο ηλεκτρικό σύστημα, αυτό ακόμα εκκρεμεί. Αντιθέτως, επιμέρους αποφάσεις της

κυβέρνησης δημιουργούν ανά καιρούς προσκόμματα στα έργα αποθήκευσης ενέργειας, όπως το καλοκαίρι του 2021 που η κυβέρνηση αποφάσισε να απαγορεύσει τις αιτήσεις αδειοδότησης για έργα που συνδυάζουν ΑΠΕ με αποθήκευση ενέργειας, προκαλώντας τις αντίστοιχες αντιδράσεις.

Με τα σημερινά τεχνολογικά δεδομένα, οι ΑΠΕ αδυνατούν να λειτουργήσουν ως κύριο μέσο παραγωγής. Αυτό άλλωστε υποδεικνύουν και οι μεσοπρόθεσμες πολιτικές επιλογές των κρατών στη διαχείριση της ενέργειας, οι οποίες, παρά της δημόσιες διακηρύξεις τους, επενδύουν διαρκώς σε συμβατικές (φυσικό αέριο) και πυρηνικές παραγωγικές μονάδες. Προς το παρόν αποανθρακοποίηση σημαίνει αντικατάσταση σε ένα μεγάλο βαθμό του λιγνίτη, και σε ένα πολύ μικρότερο του πετρελαίου, από ένα μείγμα ΑΠΕ, φυσικού αερίου και πυρηνικής ενέργειας. Το φυσικό αέριο βαπτίζεται «μεταβατικό καύσιμο» και αναδεικνύεται ως ο κρίσιμος παράγοντας αυτής της ενεργειακής μετάβασης.

Ο τομέας των μεταφορών είναι ο δεύτερος βασικός τομέας στην πράσινη μετάβαση. Στα Ι.Χ. και τα μέσα μαζικής μεταφοράς εισάγεται μαζικά η ηλεκτροκίνηση, και στόχος είναι μέσα στην επόμενη εικοσαετία να αντικατασταθεί μεγάλο μέρος του στόλου των οχημάτων. Ο κύκλος εργασιών που προβλέπεται για τις αυτοκινητοβιομηχανίες είναι τεράστιος και η όλη διαδικασία ήδη υποβοηθείται από μια σειρά νομικές παρεμβάσεις που θα κάνουν όλο και πιο ασύμφορη τη χρήση συμβατικών οχημάτων. Στον τομέα της ναυτιλίας και των αερομεταφορών τα πράγματα είναι πιο δύσκολα καθώς δεν έχουν διαφανεί οι τεχνολογικές λύσεις που θα μπορούσαν μαζικά να αντικαταστήσουν την καύση υδρογονανθράκων. Από περιβαλλοντική σκοπιά, η μετάβαση στην ηλεκτροκίνηση είναι τουλάχιστον συζητήσιμη. Η δραστική μείωση σε ρύπους των ηλεκτρικών οχημάτων έχει ως προϋπόθεση τεράστια ορυχεία σπάνιων γαιών για τις μπαταρίες και παράλληλα αυξάνει τη γενική ζήτηση σε ηλεκτρική ενέργεια, η οποία ενισχύεται και από τη βιομηχανία, καθώς όλο και περισσότερες μηχανές κατασκευάζονται ώστε να δουλεύουν με ηλεκτρισμό. Σε παγκόσμιο επίπεδο, υπάρχει μια ραγδαία αύξηση της ζήτησης ενέργειας (40% στην περίοδο 2000-2017), η οποία αναμένεται να συνεχιστεί για πολλά χρόνια. Οι προβλέψεις υπολογίζουν άλλο ένα 40% μέχρι το 2040 και όλα τα σενάρια προβλέπουν η αυξητική τάση να συνεχίζεται τουλάχιστον μέχρι το 2070. Η αύξηση της ζήτησης εντοπίζεται ιδιαίτερα στην Ασία και την Αφρική, όπου η ενεργειακή κατανάλωση ανά κάτοικο είναι ακόμη ένα μικρό κλάσμα της κατανάλωσης των ΗΠΑ, της Αυστραλίας και της Ευρώπης. Μόνο στην Ινδία η ζήτηση προβλέπεται να αυξηθεί 300% στο ίδιο διάστημα. Αντίθετα, στις πιο προηγμένες καπιταλιστικά χώρες διαφαίνεται ήδη μια μικρή μείωση η οποία οφείλεται τόσο στην αύξηση της ενεργειακής αποδοτικότητας διάφορων τομέων, όσο και στο δημογραφικό. Αυτή η εκρηκτική αύξηση της κατανάλωσης ενέργειας θα έχει και τις ανάλογες οικολογικές και κοινωνικές συνέπειες. Πόσο μάλλον όταν εδράζεται σε περιοχές του πλανήτη όπου η ανθρώπινη ζωή και τα φυσικά οικοσυστήματα έχουν μικρότερη αξία.

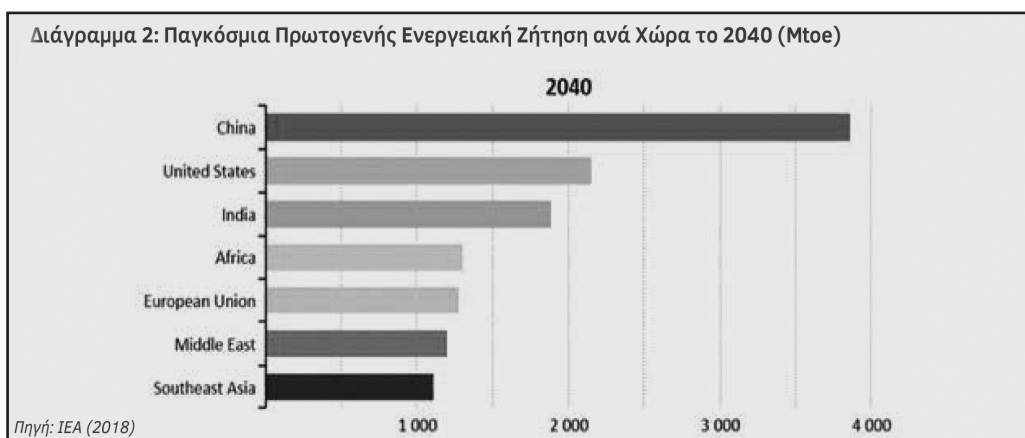
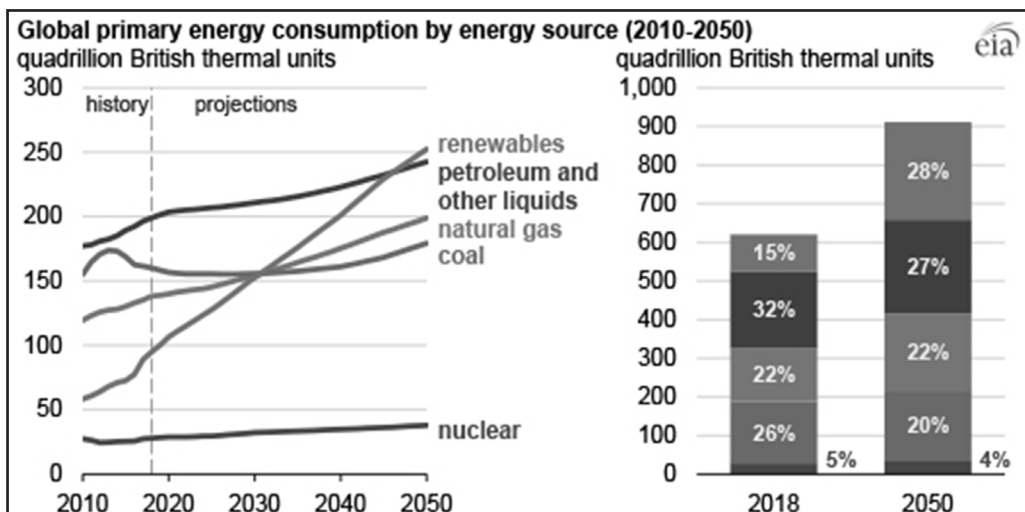
Παρά το γεγονός ότι οι ΒΑΠΕ (βιομηχανικού τύπου ΑΠΕ) γνωρίζουν μεγάλη ανάπτυξη στην παρούσα περίοδο και θα γνωρίσουν ακόμη μεγαλύτερη τις επόμενες δεκαετίες, τα

ορυκτά καύσιμα παραμένουν η βασική ενεργειακή πηγή του πλανήτη τουλάχιστον μέχρι το 2050 καλύπτοντας από το 60 μέχρι το 80% της συνολικής κατανάλωσης. Σημειώνουμε ότι το 2018 τα ορυκτά καύσιμα κάλυπταν το 85% της συνολικής ζήτησης για ενέργεια, και το 65% της ηλεκτροπαραγωγής.

«Παράπλευρες απώλειες» της ενεργειακής παραγωγής

Αν θέλαμε να απαριθμήσουμε τα εγκλήματα εις βάρος των κοινωνιών και της φύσης που διαπράχθηκαν και διαπράττονται ακόμη και σήμερα για τον έλεγχο των ενεργειακών πόρων και την απρόσκοπτη ροή τους στις μητροπόλεις του παγκόσμιου καπιταλισμού, θα χρειαζόταν ένας τόμος ολόκληρος. Οι άνθρωποι που είχαν την ατυχία να ζουν πλησίον ενεργειακών πόρων πληρώνουν κάθε φορά βαρύ τίμημα, το οποίο αυξάνεται αναλογικά με την απόστασή τους από τις μητροπόλεις της καπιταλιστικής δύσης. Ιδιοποίηση των φυσικών πόρων, βίαιη εκτόπιση και προλεταριοποίηση των πληθυσμών, εμφύλιοι και ευρύτεροι πόλεμοι, αιματοβαμμένα καθεστώτα, όλα αυτά δεν είναι απλά οι παράπλευρες απώλειες της ενεργειακής παραγωγής, αλλά η αναγκαία και ικανή συνθήκη για την ομαλή λειτουργία της καπιταλιστικής μηχανής. Για τα οικοσυστήματα τα πράγματα υπήρξαν εξίσου άσχημα. Οι ανείπωτες καταστροφές σε όλα τα μήκη και τα πλάτη του πλανήτη προς όφελος των ενεργειακών δραστηριοτήτων υπήρξε κάθε φορά ο κανόνας. Το όψιμο, και σε μεγάλο βαθμό υποκριτικό, ενδιαφέρον για το περιβάλλον ήρθε στη Δύση έπειτα από δυο αιώνες καπιταλισμού και ακόμη και τώρα έρχεται πάντα δεύτερο όταν μπαίνει μπροστά η κερδοφορία.

Σε κάθε περίπτωση, οι συνέπειες στις ανθρώπινες κοινωνίες και στο περιβάλλον ήταν κάθε φορά δεδομένες κοντά στις κρίσιμες ενεργειακές εγκαταστάσεις, ωστόσο υπήρξαν μεγάλες διακυμάνσεις ως προς το είδος και την έντασή τους. Η πολιτική διαχείρισή του ζητήματος ενέργεια, πέρα από τις τοπικές ιδιαιτερότητες, εξαρτάται κατά βάση από τη θέση στον παγκόσμιο καπιταλισμό. Στο εσωτερικό του πρώτου κόσμου, οι πληθυσμοί λαμβάνουν ακόμη κάποια αντισταθμιστικά οφέλη, αντίθετα αλλού τα πράγματα ήταν και είναι τραγικά. Αν στον «παγκόσμιο νότο» οι αιματοβαμμένες δικτατορίες παραμένουν το μοντέλο πολιτικής διαχείρισης των ενεργειακών πηγών, στον «καπιταλιστικό βορρά» χρησιμοποιούνται πιο εκλεπτυσμένες μορφές συναίνεσης: Όλο και πιο περιορισμένα αντισταθμιστικά οφέλη στους πληθυσμούς που πλήττονται, μπόλικο επικοινωνιακό «μασάζ» για την αναγκαιότητα των κάθε φορά έργων και μια όλο και πιο αναβαθμισμένη κρατική βία όταν σπάει η συναίνεση. Η πράσινη μετάβαση σημαίνει επίσης μια επιπλέον επιβάρυνση σε εκείνες τις χώρες της Αφρικής και της Ασίας που έχουν πλούσια κοιτάσματα σε σπάνιες γαίες, υλικά από τα οποία είναι απόλυτα εξαρτημένα, όχι μόνο τα βιομηχανικά συστήματα ΑΠΕ, αλλά όλες σχεδόν οι νέες μικρές ή μεγάλες μηχανές.

Σημείωση

Οι πίνακες, όπου χρησιμοποιούνται, είναι ενδεικτικοί. Γνωρίζουμε ότι οι αριθμοί χειραγωγούνται – ακόμη περισσότερο όταν πρόκειται για προβλέψεις – ώστε να εξυπηρετούν συγκεκριμένα συμφέροντα.

4. Euro Green Deal

Το πράσινο είναι το νέο μαύρο

Από τις αρχές του 2000 γίνεται σαφές ότι τα περισσότερα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης επενδύουν σε μεγάλο βαθμό το καπιταλιστικό τους παρόν και μέλλον σε αυτό που ονομάζεται ασαφώς πράσινη οικονομία. Από τότε, η γενική ιδέα παραμένει ότι η στοχευμένη ανάπτυξη συγκεκριμένων καπιταλιστικών δραστηριοτήτων και ο μετασχηματισμός όλων των υπολοίπων στο πιο πράσινο, θα εγγυηθούν έναν νέο κύκλο εσωτερικής οικονομικής ανάπτυξης και ταυτόχρονα θα δώσουν και ένα γεωπολιτικό πλεονέκτημα στο πλαίσιο της εξελισσόμενης παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης/αναδιάρθρωσης. Οι πράσινες μορφές παραγωγής ενέργειας, ο εξηλεκτρισμός των μεταφορών, η ενεργειακή αναβάθμιση των κτιρίων, οι έξυπνες συσκευές χαμηλής κατανάλωσης, η κυκλική διαχείριση των απορριμμάτων είναι οι πιο προφανείς τομείς της πράσινης μετάβασης. Την ίδια στιγμή, δίνεται σκόπιμα ο χώρος ώστε η μεγάλη πλειονότητα των εμπορευμάτων και υπηρεσιών, με μια-δύο αλλαγές στην παραγωγή και τη διαφήμιση, να μπορούν να (ανά)βαφτιστούν ως πράσινες, ακόμα και αν είναι εξόφθαλμα αντιπεριβαλλοντικές.

Σταδιακά η ιδέα παίρνει τη μορφή ενός ολοκληρωμένου σχεδίου, το οποίο οργανώνεται κεντρικά σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης και αναφέρεται ως «Euro Green Deal» ή «πράσινη μετάβαση». Παράλληλα, μέσα από μια διαρκή και συντονισμένη προπαγάνδα για το επείγον της κλιματικής αλλαγής, διαμορφώνεται το πολιτικό περιβάλλον¹ έτσι ώστε η πράσινη μετάβαση να ενδυθεί το μανδύα της αναγκαιότητας και να λάβει έναν επείγοντα χαρακτήρα. Οι συγκεκριμένες επιδιώξεις και δεσμεύσεις που εκπορεύονται

1. Η ευρεία συναίνεση που υπάρχει στην Ευρώπη για την πράσινη μετάβαση θα πρέπει να αποδοθεί και εν μέρει στην κληρονομιά που άφησε η ενσωμάτωση και ο μαρσαμός των περιβαλλοντικών κινημάτων των δεκαετιών '80 και '90. Το φαινόμενο των νεανικών διαμαρτυριών στην Ευρώπη για το κλίμα είναι σύμπτωμα τόσο μιας ευρείας οικολογικής ανησυχίας στον πληθυσμό, όσο και του μαρσαμού και της συστημικής κατεύθυνσης της οικολογικής σκέψης.

από το Euro Green Deal έχουν ήδη πάρει τη νομική μορφή ενός ευρωπαϊκού κλιματικού νόμου που σταδιακά ενσωματώνεται στις επιμέρους νομοθεσίες των κρατών. Τα κεφάλαια που αποδεσμεύονται για αυτόν το σκοπό είναι διόλου ευκαταφρόνητα: μερικά τρις ευρώ για τα επόμενα 25 χρόνια τα οποία θα μοιραστούν στα κράτη σε πρότζεκτ που σχετίζονται με την μετάβαση σε μια «κλιματικά ουδέτερη οικονομία» μέχρι το 2055. Μέχρι τότε έχουν τεθεί μια σειρά από συγκεκριμένους ενδιάμεσους στόχους: ενδεικτικά για το 2030, το οποίο έχει ανακηρυχτεί έτος-ορόσημο, τα κράτη-μέλη έχουν δεσμευτεί για μείωση των εκπομπών CO₂ κατά 55% σε σχέση με τα επίπεδα του 1990 και χρήση 40% ΑΠΕ στο ενεργειακό μείγμα. Ακόμα και αν αυτοί οι στόχοι συνιστούν τελικά το ιδεολογικό παντεσπάνι μιας ευρύτερης επιχείρησης, δεν παύουν να είναι χαρακτηριστικοί της κατεύθυνσης του όλου σχεδίου και της επιθετικής φιλοδοξίας που το διέπει. Σύμφωνα με τις διακηρύξεις, ως στόχοι του Euro Green Deal δηλώνονται η διατήρηση της βιοποικιλότητας, η προστασία των ευάλωτων πληθυσμών από την ενεργειακή φτώχεια, η βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας, η κυκλική οικονομία και άλλοι που ηχούν εξίσου όμορφα. Όταν όμως μετατοπίσουμε την προσοχή μας από τα ωραία λόγια στις πρακτικές εφαρμογές που υποτίθεται ότι τα εξυπηρετούν, αναδεικνύονται εύκολα τα πραγματικά ζητούμενα. Στην ουσία πρόκειται για την συντεταγμένη απάντηση της Ε.Ε στο περιβάλλον της παρούσας καπιταλιστικής κρίσης/αναδιάρθρωσης, μια ευρύτερη επιχείρηση μετασχηματισμού η οποία όπως και σε κάθε μεγάλο ιστορικό μετασχηματισμό επιτάσσει με, λιγότερο ή περισσότερο, βίαιο τρόπο την αλλαγή των ανθρώπινων κοινωνικών σχέσεων και συμπεριφορών έτσι ώστε να εξυπηρετούν την ανάδυση ενός νέου καπιταλιστικού παραδείγματος.

Το Euro Green Deal περιλαμβάνει δράσεις σε μια σειρά από κομβικούς τομείς:

α) Αναδιάρθρωση της παραγωγής, διανομής και κατανάλωσης ενέργειας. Αναμφισβήτητο ο ενεργειακός τομέας βρίσκεται στο κέντρο των εξελίξεων. Σύμφωνα με τις διακηρύξεις, ο στόχος είναι μια σταδιακή απανθρακοποίηση της παραγωγής και κατανάλωσης ενέργειας, η οποία θα μηδενίσει το ισοζύγιο εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα μέχρι το 2055. Με τις σημερινές τεχνικές δυνατότητες ο στόχος μιας τέτοιας μετάβασης ανήκει στη σφαίρα της φαντασίας. Παρόλα αυτά, τα ευρωπαϊκά κράτη εμμένουν σε αυτήν τη στρατηγική γνωρίζοντας ότι δεν πρόκειται για μια μακροπρόθεσμη βιώσιμη λύση του ενεργειακού αλλά περισσότερο για μια βραχυπρόθεσμη στρατηγική επιθετικής κερδοφορίας και διαχείρισης με όρους ενεργειακής κρίσης όσο εξελίσσεται η 4η Βιομηχανική Επανάσταση. Έτσι, καθώς η πράσινη ενεργειακή μετάβαση συνεχίζεται αμείωτη, τα αμέσως επόμενα χρόνια έχουμε να περιμένουμε περισσότερα έργα ΒΑΠΕ, κατασκευή μεγάλων συστημάτων αποθήκευσης και μεταφοράς ενέργειας, νέα εργοστάσια παραγωγής ηλεκτρισμού με φυσικό αέριο, εξορύξεις και αγωγούς φυσικού αερίου, περαιτέρω ενεργειακή διασύνδεση μεταξύ των κρατών, διαχείρισή της ζήτησης² σε επίπεδο κατανάλωσης, πιθανές αυξήσεις τιμών και ελλείψεις στην αγορά ενέργειας. Να σημειώσουμε ότι σημαντικός παραμένει ο ρόλος της πυρηνικής ενέργειας³, το λόμπι της οποίας παρότι στριμωγμένο μετά την καταστροφή το 2011 στη Φουκουσίμα, διατηρεί

μια σημαντική θέση και πιέζει από τη πλευρά του για έναν ενισχυμένο ρόλο, εμφανίζοντας την πυρηνική ενέργεια σαν μια καθαρή, από άποψη εκπομπών άνθρακα, ενέργεια.

β) Γενίκευση της ηλεκτροκίνησης. Στον τομέα των μεταφορών ο στόχος είναι σαφής: αντικατάσταση του στόλου των ΙΧ από ηλεκτρικά οχήματα, και ηλεκτροκίνηση ή εναλλακτικά καύσιμα (βιοντίζελ ή υδρογόνο) για τα μέσα μαζικής μεταφοράς και τις μεγάλες μεταφορές εμπορευμάτων. Ο κύκλος εργασιών ενός τέτοιου πρότζεκτ είναι ασύλληπτος και το στοίχημα δεν είναι απλά να επιβιώσουν οι ευρωπαϊκές αυτοκινητοβιομηχανίες αλλά να βρεθούν στις πρώτες θέσεις του παγκόσμιου ανταγωνισμού. Ωστόσο, και εδώ είναι ακόμη αβέβαιο σε πιο βαθμό ένας τέτοιος στόχος είναι εφικτός, για μια σειρά λόγων που έχουν να κάνουν από τη διαθεσιμότητα των αναγκαίων πρώτων υλών μέχρι την πιθανή απροθυμία των Ευρωπαίων πολιτών να αντικαταστήσουν τα παλιά οχήματά τους, παρά τα οικονομικά αντικίνητρα που ετοιμάζεται να θεσπίσει η Ε.Ε.. Παράλληλα, να σημειώσουμε ότι ο εξηλεκτρισμός ολοκληρώνεται και σε βιομηχανικό επίπεδο όπου όλο και περισσότερες μηχανές κατασκευάζονται ώστε να λειτουργούν απ' ευθείας με ρεύμα. Γεγονός που με τη σειρά του πιέζει σε μια κατεύθυνση συνολικής αύξησης της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας.

γ) Περαιτέρω προώθηση της ενεργειακής αναβάθμισης των κτιρίων. Εδώ δίνονται εκ νέου κίνητρα για την ενεργειακή αναβάθμιση των κτιριακών εγκαταστάσεων υπολογίζοντας στη διόγκωση της αντίστοιχης αγοράς. Ο στόχος μιλάει για την ανακαίνιση 35 εκατομμυρίων κατοικιών ως το 2030.

δ) Εισαγωγή «πράσινων» τεχνικών και χαρακτηριστικών στην αγροτική παραγωγή και γενικότερα στην εμπορευματική παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών. Αντικατάσταση των ηλεκτρικών συσκευών με ενεργειακά αναβαθμισμένες οι οποίες εκτός από μειωμένη κατανάλωση θα μπορούν, κάνοντας χρήση του internet of things (IOT), να ανταποκρίνονται σε ένα περιβάλλον διαχείρισης της ζήτησης.

2. «Η διαχείριση της ζήτησης είναι ένα πεδίο που σημαίνει ότι αντί να προσαρμόζεται μονόπλευρα η παραγωγή σε μία ανελαστική ζήτηση, να μπορεί να αλλάζει και η μορφή της ζήτησης. Ανά λεπτό, ανά πεντάλεπτο, ανά ώρα. Ωστε να προσαρμόζεται στις δυνατότητες του δικτύου εκείνη τη στιγμή. Και να αποφορτίζει το δίκτυο. Υπάρχουν πολλές ιδέες, μελέτες και εφαρμογές αλλά όχι σε μεγάλη κλίμακα. Αυτό προϋποθέτει τους "έξυπνους" μετρητές που θα δέχονται εντολές και θα επιτρέπουν την τιμολόγηση με βάση τη στιγμή που γίνεται η κατανάλωση, δεν θα καταγράφουν γενικώς και αορίστως την κατανάλωση. Προϋποθέτει επίσης οικιακές συσκευές που η λειτουργία τους θα ελέγχεται διαδικτυακά και ποιος ξέρει πόσα ακόμα applications που "θα κάνουν τη ζωή μας ευκολότερη στο νέο ρευστό ενεργειακό περιβάλλον...» Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Θ. Καρώνη στην εφημερίδα Ερασιτέες των Αγράφων, φύλλο 3.

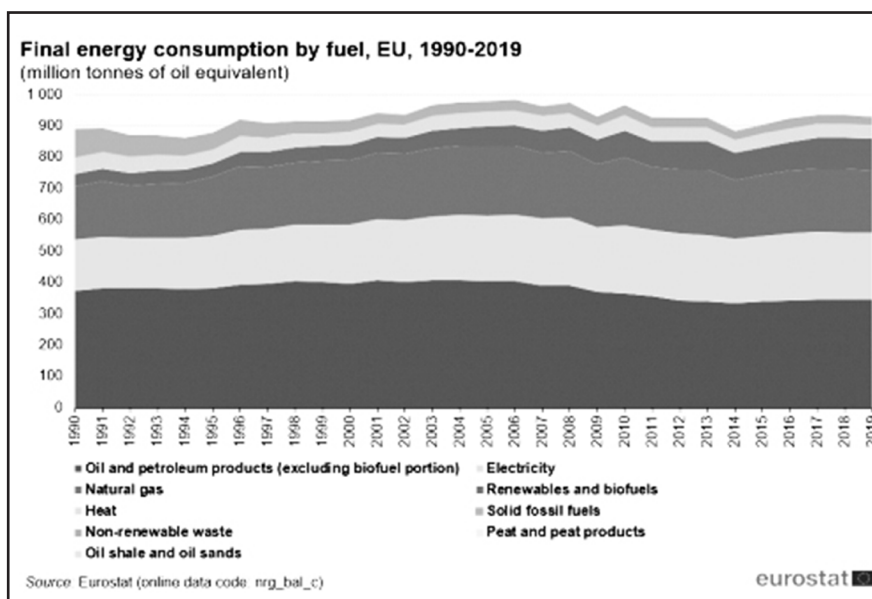
3. Ήδη η Γαλλία, μια χώρα που παράγει κοντά στο 70% του ηλεκτρισμού της από πυρηνικά, ως απάντηση στην ενεργειακή κρίση του φθινοπώρου του '21, εξήγγειλε 6 νέα πυρηνικά εργοστάσια.

Η ευρωπαϊκή ενεργειακή εξάρτηση

Ένα από τα ιστορικά προβλήματα που έχει να αντιμετωπίσει η Ευρώπη είναι η ενεργειακή εξάρτηση από τρίτες χώρες. Ζήτημα το οποίο αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία σε ένα περιβάλλον εντεινόμενων γεωπολιτικών ανταγωνισμών. Ο πολλαπλασιασμός των τιμών του φυσικού αερίου το φθινόπωρο του 2021 και ο πόλεμος που ακολούθησε τον Φεβρουάριο του 2022, με την Ευρώπη να καλύπτει των 75% των αναγκών της από εισαγωγές, κυρίως από τη Ρωσία, έφερε πολλαπλές αναταράξεις και απέδειξε πόσο απέχουν από την πραγματικότητα οι διακηρύξεις του Euro Green Deal: εκατομμύρια Ευρωπαίοι βρίσκονται αντιμέτωποι με την πιθανότητα να μην μπορούν να ζεσταθούν το χειμώνα λόγω των μεγάλων αυξήσεων στα ενεργειακά τιμολόγια, η Γερμανία μετέθεσε για το 2035 αντί το 2030 το κλείσιμο κάποιων λιγνιτικών της εργοστασίων, ενώ στην Ελλάδα τον Δεκέμβριο του 2021 ανακοινώθηκε η παράταση της λειτουργίας 7 λιγνιτικών και 2 πετρελαϊκών μονάδων μέχρι το 2025.

Αν εξαιρέσουμε το κάρβουνο που διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο κατά τον πρώτο αιώνα της Βιομηχανικής Επανάστασης, η Ευρώπη στο έδαφός της δεν είχε ποτέ σημαντικούς ενεργειακούς πόρους, ούτε μεγάλες πετρελαιοπηγές, ούτε μεγάλα «πηγάδια» φυσικού αερίου. Είχε όμως αποικίες, είχε και έχει στρατό, συγκεντρωμένο κεφάλαιο και πολιτική δύναμη να αντισταθμίζουν τα γεωπολιτικά μειονεκτήματα της ενεργειακής εξάρτησης. Για έναν τουλάχιστον αιώνα η παγκόσμια ενεργειακή γεωπολιτική των ευρωπαϊκών κρατών και στη συνέχεια της Ε.Ε διαμορφώθηκε από τις ανάγκες πρόσβασης σε πηγές πετρελαίου και φυσικού αερίου.

Σ' αυτό το πλαίσιο η Ε.Ε., εξαρτημένη κατά 75% σε φυσικό αέριο και κατά 85% σε πετρέλαιο από τρίτες χώρες (κυρίως Ρωσία), έχει διαμορφώσει μια διεθνή ενεργειακή στρατηγική, που επικεντρώνεται στην προώθηση αγωγών και δικτύων, εισαγωγή ενεργειακών

προϊόντων από διαφορετικές πηγές και διαφορετικές διελεύσεις στις οποίες ασκεί πολιτικό έλεγχο, με στόχο τη μείωση της εξάρτησης. Σήμερα η επικαιροποίηση αυτής της στρατηγικής κρατάει την ίδια λογική, στην οποία προστίθεται η επέκταση των ΑΠΕ στο εσωτερικό και η διαρκής ιδεολογική προσπάθεια να απαξιωθούν οι τρόποι και τα μέσα παραγωγής των ανταγωνιστικών χωρών ως ρυπογόνα, ώστε να προωθηθούν οι ευρωπαϊκές τεχνολογικές λύσεις.

Μια λογιστική κλιματική ουδετερότητα

Ας δούμε όμως τι μπορεί να σημαίνει ο στόχος για κλιματική ουδετερότητα που έχει θεσπίσει η Ε.Ε. μέχρι το 2055: Καταρχάς αυτό δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ριζική εγκατάλειψη των ορυκτών καυσίμων. Όπως είπαμε, το φυσικό αέριο προβλέπεται να είναι βασικό καύσιμο για αρκετές δεκαετίες ακόμη, γεγονός που φανερώνεται από τις μεγάλες επενδύσεις που γίνονται σε αυτόν τον τομέα: νέα συστήματα αγωγών, έρευνες για νέα κοιτάσματα, νέα εργοστάσια ηλεκτροπαραγωγής φυσικού αερίου που θα χρησιμοποιούνται ως μονάδες βάσης και σταθεροποίησης του συστήματος. Παράλληλα, δεν υπάρχουν ακόμη λύσεις που να μειώνουν δραστικά τα ορυκτά καύσιμα για τις μεγάλες μεταφορές και το στρατό. Μιλάμε για την αεροπορική και ναυτιλιακή βιομηχανία που είναι υπεύθυνες για ένα μεγάλο ποσοστό των παγκόσμιων εκπομπών CO₂. Τότε λοιπόν πως θα προκύψει η κλιματικά ουδέτερη ευρωπαϊκή οικονομία; Η απάντηση είναι ότι η κλιματική ουδετερότητα, αν ποτέ προκύψει, θα πρόκειται περί μιας λογιστικής κατασκευής. Μέσα από μηχανισμούς όπως το χρηματιστήριο άνθρακα, την αγοραπωλησία δικαιωμάτων εκπομπών και την εξαγωγή ρύπων, η Ευρώπη θα καταλήγει σε ένα μηδενικό ισοζύγιο εκπομπών CO₂ στο εσωτερικό της, ανεξάρτητα αν στην πράξη διατηρεί ρυπογόνες βιομηχανίες. Αυτές υποτίθεται θα αντισταθμίζονται από πολιτικές δέσμευσης άνθρακα, όπως η μαζική φύτευση δασών⁴.

4. Η Ευρώπη έχει ένα πολύ φιλόδοξο πρόγραμμα φύτευσης δασών. Ωστόσο δεν πρέπει να μιλάμε για δάση, αλλά για μονοκαλλιέργειες δασικών ειδών. Γιατί μόνο κατ' ευφημισμό μπορούμε να αποκαλέσουμε δάση τις ατέλειωτες φυτείες πεύκων ή ερυθρελάτης που ήδη κατακλύζουν την κεντρική Ευρώπη. Τα δάση, σε αντίθεση με τις φυτείες, είναι πολύπλοκα αυτοαναπαράγωμα οικονομικά συστήματα διαφορετικών έμβιων οργανισμών που αλληλεπιδρούν και εξελίσσονται για εκατομμύρια χρόνια. Μοιάζουν με τις φυτείες μόνο στη παρουσία μεγάλων δέντρων και αντίθετα με αυτές δεν χρειάζονται την ανθρώπινη επέμβαση για να υπάρχουν. Η δυναμική είσοδος των βιοτεχνολογικών κολοσσών στον τομέα της παραγωγής δασικών ειδών σε συνδυασμό με τα προγράμματα δεντροφυτεύσεων δεν προμηνύει τίποτα καλό. Αν κάτι χρειάζονται τα ευρωπαϊκά δάση είναι να τα αφήσουνε μόνα τους. Στη φύση υπάρχουν οι μηχανισμοί αποκατάστασης των διαταραγμένων βιότοπων. Τα αυτοφυή δάση θα μπορούσαν κάλλιστα να αναγεννηθούν και να επεκταθούν, πράγμα που ήδη συμβαίνει στην εγκαταλελειμμένη ελληνική ορεινή επαρχία. Αυτό όμως θέλει χώρο και χρόνο και για τον καπιταλισμό αυτό είναι ανεπίτρεπτο. Όχι μόνο γιατί δεν δημιουργεί άμεσα οικονομικά οφέλη αλλά και γιατί αντιτίθεται στην κυρίαρχη ιδεολογία που θέλει τον άνθρωπο μέσω της τεχνολογίας να τα καταφέρνει καλύτερα από τη φύση, η οποία είναι έρμαιο των καταστροφών και συχνά καταρρέει κάτω από το βάρος της ίδιας της ζωτικότητάς της.

Το διπλό παιχνίδι της Ευρώπης

Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να επισημάνουμε τη θεμελιώδη αντιφατικότητα της ευρωπαϊκής πολιτικής. Το γεγονός δηλαδή ότι η Ευρώπη συστηματικά καταπατά όσα διακηρύσσει ως συγκροτητικά της στοιχεία. Είτε μιλάμε για ανθρώπινα δικαιώματα, είτε για την προστασία του περιβάλλοντος, η πρακτική είναι η ίδια. Δημόσιες δεσμεύσεις υψηλού ηθικού περιεχομένου και παράλληλα πολιτικές στην τελείως αντίθετη κατεύθυνση. Η ελληνική περίπτωση σε σχέση με τις ΑΠΕ είναι χαρακτηριστική. Από τη μία, η Ευρώπη συνεχώς καταδικάζει και νουθετεί την Ελλάδα μέσω των θεσμών της (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, διάφορες ειδικές επιτροπές) για τις καταστροφές που προκαλεί η ανεξέλεγκτη χωροθέτηση ΒΑΠΕ. Από τη άλλη οι εταιρίες που κερδοφορούν από την όλη κατάσταση είναι ευρωπαϊκές, ενώ ταυτόχρονα μέσω των διαφόρων αναπτυξιακών προγραμμάτων είναι η ίδια η Ε.Ε. που χρηματοδοτεί τα έργα.

Δεν πρόκειται όμως περί κάποιας αντίφασης που πρόκειται να λυθεί μέσω της μαζικής καταγγελίας της. Πρόκειται μάλλον για έναν τρόπο διακυβέρνησης που έχει μάθει να ενσωματώνει θεσμικά την κριτική στις καταστροφικές του πρακτικές, με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούν να λειτουργούν τόσο η κρατική όσο και η καπιταλιστική ανάπτυξη ως δύο διακριτές και αλληλοσυμπληρούμενες σφαίρες. Έτσι, την ίδια ώρα που τα ευρωπαϊκά κράτη διατηρούν στρατό σε όλον πλανήτη, βουλιάζουν τα σαπιοκάραβα με πρόσφυγες στη μεσόγειο και καταπατούν μαζικά τα στοιχειώδη δικαιώματα τους, στα πανεπιστήμια της Ευρώπης ανθίζουν οι αντιαποικιοκρατικές, οι αντιπολεμικές και οι φιλομεταναστευτικές σπουδές. Και κάπως έτσι, οι δουλειές συνεχίζονται και όλοι μοιάζουν ικανοποιημένοι.

5. Η ελληνική εκδοχή της πράσινης ενεργειακής μετάβασης

Σε γενικές γραμμές η Ελλάδα συμμετέχει στην παρούσα ενεργειακή αναδιάρθρωση ακολουθώντας τις ευρωπαϊκές κατευθυντήριες γραμμές του Euro Green Deal. Αυτές οι γραμμές βρήκαν μια ολοκληρωμένη διατύπωση τόσο στο Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ) όσο και στην ψήφιση του νέου εθνικού κλιματικού νόμου (Μάιος 2022), κατ' αναλογία του ευρωπαϊκού κλιματικού νόμου. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι στόχοι που θεσπίζει το ελληνικό κράτος αναφορικά με τις εκπομπές CO₂ και τη συμμετοχή των ΑΠΕ στο ενεργειακό μείγμα ξεπερνούν κατά πολύ τους αντίστοιχους ευρωπαϊκούς, όντας εξόφθαλμα παράλογοι¹. Εδώ όμως δεν κρύβεται ένας υπερβάλλον ενθουσιασμός, αλλά μια υπερβάλλουσα αρπακτικότητα. Είναι προφανές ότι ο τρόπος με τον οποίο εξελίσσονται τα πράγματα σε αυτήν τη γωνιά των Βαλκανίων αντανακλά τόσο την ιδιαίτερη συγκρότηση του ελληνικού καπιταλισμού όσο και τη θέση του στους ευρύτερους γεωπολιτικούς ανταγωνισμούς.

Τα γνωστά συμφέροντα

Σ' αυτό το πλαίσιο έχει ενδιαφέρον να δούμε ποιοι είναι οι βασικοί παίχτες της ενεργειακής μετάβασης. Εντός του ελληνικού κράτους, πέρα από την πετσοκομμένη ΔΕΗ, η οποία λόγω του πρόσφατου κρατικού παρελθόντος της συνιστά μια ιδιαίτερη περίπτωση, δεν υπάρχει ενεργειακό λόμπι με παρελθόν και εκτόπιση. Γι' αυτό και τις δουλειές της ενεργειακής

1. Στον κλιματικό νόμο αναφέρεται 70% συμμετοχή των ΑΠΕ στην τελική κατανάλωση ενέργειας. Το νούμερο είναι εξωφρενικό, αρκεί να σκεφτούμε ότι υπάρχουν σοβαρές αμφιβολίες για το κατά πόσο είναι εφικτός ο αντίστοιχος ευρωπαϊκός στόχος του 40% μέχρι το 2030. Επιπλέον, ο νέος νόμος, μεταξύ άλλων, αναφέρεται σε μείωση 30% των εκπομπών διοξειδίων του άνθρακα έως το 2030. Ωστόσο από αυτήν την υποχρέωση εξαιρούνται, χωρίς προφανώς κάποια τεκμηρίωση, διάφοροι κύκλοι κερδοφορίας του κεφαλαίου όπως τα έργα χερσαίων και εναέριων μεταφορών, τα λιμενικά έργα και τα έργα μεταφοράς ενέργειας και καυσίμων.

μετάβασης αναλαμβάνει το γνωστό κατασκευαστικό κεφάλαιο: ΤΕΡΝΑ, ΕΛΛΑΚΤΩΡ, ΜΥ-ΤΙΛΗΝΑΙΟΣ κ.α. Είναι οι ίδιες εταιρίες, οι ίδιες οικογένειες που δεκαετίες τώρα απομυζούν τους δημόσιους πόρους και έχουν τη δύναμη να υπαγορεύουν τις κρατικές πολιτικές στους τομείς του ενδιαφέροντός τους. Μετά το πάρτι των ολυμπιακών αγώνων και την ολοκλήρωση της εποχής των μεγάλων έργων, βρήκαν στα αιολικά, τα φωτοβολταϊκά, το φυσικό αέριο και τη βιομάζα, ένα νέο πεδίο ασφαλών και κρατικά επιδοτούμενων επενδύσεων.

Αυτά τα συμφέροντα εξυπηρετεί στο εσωτερικό η κεντρική επιλογή του ελληνικού κράτους για υπερπολλαπλασιασμό των ΑΠΕ με το παράλληλο κλείσιμο των θερμοηλεκτρικών εργοστασίων με καύσιμο το λιγνίτη. Αυτή η επιλογή, εκτός από τις σοβαρές περιβαλλοντικές και κοινωνικές συνέπειες που φέρνει, εγείρει και σημαντικά τεχνικά ζητήματα για την μελλοντική δυνατότητα του ηλεκτρικού δικτύου να ανταποκριθεί σε μια ολοένα και αυξανόμενη ζήτηση². Στην ουσία της συνιστά μια καιροσκοπική αρπακτική πολιτική που οδηγεί μαθηματικά σε ενεργειακή κρίση. Μια κρίση που από την παρούσα συγκυρία μπορούμε ήδη να σκιαγραφήσουμε ορισμένα της χαρακτηριστικά. Αύξηση των τιμών ρεύματος σε βαθμό που αρκετοί καταναλωτές να αδυνατούν να ικανοποιήσουν επαρκώς βασικές ανάγκες, αδυναμία του συστήματος να ανταπεξέλθει σε συνθήκες αυξημένης ζήτησης και χαμηλής παραγωγής, ανάγκη για νέες κοστοβόρες επενδύσεις που θα καλύψουν τα προβλήματα που θα ανακύψουν. Μια τέτοια προοπτική αντικατοπτρίζει σαφείς τάσεις του παρόντος και ταιριάζει με την αρπακτική φιλοσοφία του ελληνικού κατασκευαστικού κεφαλαίου και του πολιτικού προσωπικού. Η διαχείριση της ενέργειας με όρους κρίσης και έκτακτης ανάγκης συμβαίνει ήδη και η αφήγηση από την οποία αντλεί νομιμοποίηση είναι η κλιματική κρίση. Αν δούμε το σκεπτικό του Συμβουλίου της Επικρατείας σε όλες τις περιπτώσεις όπου κάτοικοι και φορείς προσπάθησαν μέσω αυτού να σταματήσουν έργα είναι χαρακτηριστικό: η αποτροπή της κλιματικής αλλαγής, η οποία

ταυτίζεται με τα έργα ΑΠΕ, είναι σημαντικότερη από οποιαδήποτε καταστροφή. Δηλαδή, σώζουμε τον πλανήτη και το μέλλον του καταστρέφοντας το φυσικό περιβάλλον.

Τελικά το πόσο και το πώς θα προχωρήσει από εδώ και στο εξής η ενεργειακή μετάβαση, εκτός από το διεθνές περιβάλλον και τα τεχνικά όρια που θα

2. Ο καύσωνας τον Αύγουστο του '21 κατέδειξε όλες τις αδυναμίες της ενεργειακής πολιτικής. Το σύστημα έφτασε στα πρόθυρα κατάρρευσης και άντεξε ακριβώς λόγω της συμμετοχής των λιγνιτικών μονάδων που προγραμματίζονται να κλείσουν μέχρι το 2028.

συναντήσει, εξαρτάται τελικά από τις κοινωνικές αντιστάσεις. Γιατί μπορεί ακόμα η πλειονότητα του πληθυσμού να αποδέχεται τις βασικές γραμμές του δόγματος της κλιματικής κρίσης, αυτό όμως δεν σημαίνει ότι συναινεί στην καταστροφή των τοπίων και των οικοσυστημάτων της χώρας. Αυτό υποδηλώνει και το φαινόμενο της ανάδυσης τοπικών πρωτοβουλιών αντίστασης σχεδόν σε κάθε περιοχή που εκτελείται ή προγραμματίζεται ένα έργο.

Απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας

Εκτός από την πράσινη μετάβαση μια άλλη φράση κλειδί για να προσεγγίσουμε το ενεργειακό ζήτημα στην Ελλάδα είναι η «απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας». Η δημιουργία, δηλαδή, μιας καπιταλιστικής αγοράς στον ηλεκτρισμό που θα αντικαταστήσει το κρατικό μονοπώλιο της ΔΕΗ. Ας ξεκινήσουμε όμως από το προηγούμενο μοντέλο.

Το 1950 ιδρύεται η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ), η οποία συνενώνει τις επιμέρους ηλεκτρικές εταιρίες και αναλαμβάνει την αποκλειστική κυριότητα σε ότι αφορά την παραγωγή και τη διανομή ηλεκτρικής ενέργειας. Η σύσταση μιας μονοπωλιακής κρατικής εταιρίας ηλεκτρισμού σε ευθυγράμμιση με το ευρωπαϊκό πνεύμα της εποχής απαντούσε στη μεταπολεμική αναγκαιότητα της δομικής ανασυγκρότησης των παραγωγικών υποδομών. Αυτό στην Ελλάδα σήμαινε ότι ένα σημαντικό τους μέρος, δίκτυο και εργοστάσια παραγωγής, έπρεπε να φτιαχτεί από την αρχή, καθώς πέρα από τις καταστροφές του πολέμου, το μεγαλύτερο μέρος της χώρας βρίσκεται εκτός ηλεκτρικού δικτύου. Ο πλήρης εξηλεκτρισμός της χώρας, και με μια έννοια η καπιταλιστική της ολοκλήρωση, απέχουν ακόμη 20 χρόνια. Η κρατική ΔΕΗ δημιουργήθηκε καταρχάς για να εγγυηθεί σε ένα επίπεδο υποδομών την καπιταλιστική ανάπτυξη της χώρας. Παράλληλα όμως αναδείχθηκε σαν την κατεξοχήν εταιρία-σύμβολο της ομαλής σχέσης κράτους-πολίτη. Η άσκηση κοινωνικής πολιτικής εγγράφεται ποικιλοτρόπως στη λειτουργία της ΔΕΗ. Και στο δημόσιο λόγο κυριαρχεί για δεκαετίες μια αντίληψη ότι το ηλεκτρικό ρεύμα είναι ένα κοινωνικό/δημόσιο αγαθό που οφείλει να είναι διαθέσιμο στους πάντες. Αυτή η αντίληψη εξασφάλισε απρόσκοπτη πρόσβαση σε σχετικά φθινό ρεύμα, αναβαθμισμένα δικαιώματα σε όσους/όσες εργάζονταν στη ΔΕΗ, ενώ παράλληλα θέσπισε σημαντικά ανταποδοτικά οφέλη στις τοπικές κοινωνίες που πλήττονταν από τις ενεργειακές δραστηριότητες. Στη Ελλάδα του ΠΑΣΟΚ, τη δεκαετία του 1980, αυτές οι πολιτικές γίνονται εμβληματικές και οι ηλεκτροπαραγωγικές περιοχές της χώρας γνωρίζουν σημαντική ανάπτυξη. Ωστόσο, σύντομα, η παγκόσμια επικράτηση του νεοφιλελευθερισμού θα αλλάξει παντού τα πράγματα.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσα από μια σειρά οδηγίες αρχίζει να πιέζει προς μια κατεύθυνση σπασίματος των κρατικών μονοπωλίων στο ηλεκτρισμό και την πλήρη υπαγωγή του ως εμπόρευμα εντός της αγοράς. Αυτές οι πρώτες κινήσεις παρότι βρίσκουν καταρχάς διστακτικές τη Γαλλία και τη Γερμανία, τελικά συναποφασίζονται ως κοινή ευρωπαϊκή κατεύθυνση και από τις αρχές του 2000 λαμβάνουν τη μορφή δεσμευτικών προς τα κράτη-μέλη ευρωπαϊκών οδηγιών. Αυτή η διαδικασία ονομάστηκε απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας, και χρειάστηκαν αρκετά χρόνια κρατικής στήριξης ώστε να οικοδομηθεί όντως μια αγορά.

Η Ελλάδα μπαίνει στην τροχιά της απελευθέρωσης της αγοράς ενέργειας ουσιαστικά από το 1999. Φυσικά, το σχέδιο οικοδόμησης μιας αγοράς στη θέση ενός κρατικού μονοπωλίου δεν ήταν ούτε εύκολο εγχείρημα ούτε μπορούσε να ολοκληρωθεί σε μια μέρα καθότι σκόνταφτε σε μια σειρά από δεδομένα. Από τη μία είχε να αντιμετωπίσει την πλήρη κυριότητα από τη ΔΕΗ των δομών και της τεχνογνωσίας που σχετίζονται με το ηλεκτρικό ρεύμα. Και από την άλλη να υπερβεί μια ευρεία κοινωνική/πολιτική αντίληψη που αντιλαμβάνεται το ηλεκτρικό ρεύμα όχι απλά ως ένα εμπόρευμα όπως όλα τα άλλα, αλλά ως ένα κοινωνικό αγαθό. Για να ξεπεραστούν αυτά τα δεδομένα χρειάστηκαν μια σειρά από θεσμικές παρεμβάσεις, μπόλικο κρατικό χρήμα υπό τη μορφή επιδοτήσεων και ένας διαρκής επικοινωνιακός πόλεμος. Βασικό ζητούμενο ήταν η σταδιακή αποκρατικοποίηση της ΔΕΗ, η μετατροπή της δηλαδή σε μια ανώνυμη εταιρία με ολοένα και μειούμενο ποσοστό κρατικής συμμετοχής, και παράλληλα το κομμάτιασμά της σε μικρότερες εταιρίες-θυγατρικές, οι οποίες με τη σειρά τους σταδιακά θα ιδιωτικοποιούνταν. Σε ιδεολογικό επίπεδο την αποδόμηση ανέλαβε μια επικοινωνιακή επίθεση περί χρεωμένης και ρυπογόνας ΔΕΗ, η οποία έβρισκε μεγαλύτερη απήχηση καθώς η κλιματική αλλαγή ανέβαινε στην ατζέντα. Τελικά, 20 χρόνια μετά, έχουμε όντως μια σύνθετη αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, ένα ανάλογο κερδοσκοπικό χρηματιστήριο ενέργειας (βλ. και το πρώτο παράρτημα του βιβλίου), ενώ η ΔΕΗ, το δίκτυο διανομής (ΔΕΔΔΗΕ) και ο διαχειριστής του συστήματος (ΑΔΜΗΕ) έχουν ουσιαστικά ιδιωτικοποιηθεί.

Ωστόσο, θα ήταν λάθος να συμπεραίναμε ότι το κράτος αποσύρεται συνολικά από την αγορά ενέργειας. Σε μια μεταβατική περίοδο σαν και αυτή, κρατάει ένα ρόλο εγγυητή/γενικού ρυθμιστή της αγοράς, ενώ παράλληλα στηρίζει σημαντικό κομμάτι των εσόδων του στη φορολογία της. Αναλαμβάνει τη διανομή των ευρωπαϊκών πόρων που στηρίζουν την ανάπτυξή της, το ρόλο της περιφρούρησης μέσω της δικαστικής και αστυνομικής εξουσίας, και τέλος, εγγυάται ότι η τιμή της ενέργειας δεν θα ξεπεράσει εκείνη την κρίσιμη τιμή την οποία θεωρούν ότι αν ξεπεραστεί θα υπάρξουν μεγαλύτερα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα από αυτά που κρίνει ότι μπορεί να διαχειριστεί. Κλείνοντας αυτό το κεφάλαιο, χρειάζεται μια ιδιαίτερη μνεία στη περιβόητη Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας (ΡΑΕ), η οποία ήταν ο πρώτος θεσμός που δημιουργήθηκε το 1999 με αρχικό αντικείμενο την επίβλεψη όλων των τομέων της αναδυόμενης ηλεκτρικής αγοράς. Όταν στα επόμενα χρόνια έγινε αντιληπτό ότι οι ΒΑΠΕ είναι η επένδυση του μέλλοντος, η ΡΑΕ εξελίχθηκε σε μεσίτη στο μεγαλύτερο ξεπούλημα δημόσιας γης της ιστορίας της χώρας και έγινε ο παραγωγός του πιο εφιαλτικού χάρτη που κυκλοφόρησε στην Ελλάδα. Του χάρτη με τις αδειοδοτήσεις για ενεργειακά έργα, εκεί όπου όλη η επικράτεια – απάτητες βουνοκορφές, ελεύθερα ποτάμια, ακρωτήρια και νησιά – προορίζονται για ενεργειακές δραστηριότητες.

6. Βασικά δεδομένα γύρω από την (κατά)χρηση των ΑΠΕ και τις επιπτώσεις τους

Θα ήταν χαζό από μέρους μας να λέγαμε ότι είμαστε αντίθετες/οι στην παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές. Σε θεωρητικό επίπεδο, η πανάρχαια ιδέα της χρήσης του ανέμου, του νερού και του ήλιου ως ενεργειακές πηγές μας φαίνεται εξαιρετικά ενδιαφέρουσα. Ειδικά μάλιστα αν την αντιπαραβάλουμε με την πυρηνική ενέργεια ή την καύση υδρογονανθράκων, που οι συνέπειές τους είναι λίγο πολύ γνωστές. Ωστόσο, όταν περνάμε από τη θεωρία στην πράξη, καλό είναι να κρίνουμε με βάση τα πραγματολογικά δεδομένα. Έτσι, όταν εξετάζουμε ένα φαινόμενο όπως η σημερινή φρενίτιδα των αιολικών εγκαταστάσεων και των μικρών φραγμάτων στην Ελλάδα και αλλού, πέρα από τις διακηρύξεις των εταιριών περί «καθαρής ενέργειας», υπάρχουν τόσο οι πραγματικές συνέπειες στα φυσικά οικοσυστήματα και το ανθρωπογενές περιβάλλον, όσο και η πραγματική συμβολή στο δίκτυο.

Οι πρακτικές εφαρμογές των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας που εγκαθίστανται σήμερα σε όλο τον πλανήτη έχουν τέτοιες συνέπειες, ώστε σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως καθαρές μορφές ενέργειας. Μάλιστα, οι συνέπειές τους έρχονται να προστεθούν σε αυτές των συμβατικών μορφών παραγωγής ενέργειας, τις οποίες όχι μόνο δεν υποκαθιστούν όπως υπόσχονταν, αλλά αναγκαστικά λειτουργούν παράλληλα μαζί τους.

Θα πρέπει να έχουμε επίσης κατά νου ότι οι τεχνολογικές εφαρμογές ΑΠΕ που φτάνουν στο επίπεδο της παραγωγής είναι εκείνες οι οποίες εξυπηρετούν ένα συγκεντρωτικό και βιομηχανικό μοντέλο ενεργειακής διαχείρισης, στο πλαίσιο πάντα μιας εμπορευματικής ενεργειακής αγοράς υπό τον έλεγχο του μεγάλου κεφαλαίου. Είναι προφανές πως εκεί πέφτουν και όλα τα λεφτά για έρευνα και καινοτομία. Αντίθετα, οι όποιες ιδέες στοχεύουν σε κάποιου είδους κοινοτική ή και ατομική ενεργειακή αυτονομία, περιορίζονται σκόπιμα εντός ενός περιθωριοποιημένου κύκλου, η δε πρακτική τους εφαρμογή συχνά αντιμετωπίζει «τρικλοποδιές» από το νόμο. Χαρακτηριστικό είναι ότι στις περισσότερες χώρες, όπως και στην Ελλάδα, είναι παράνομο να ηλεκτροδοτείς το σπίτι

σου με αυτόνομο σύστημα γεωθερμικής αντλίας σε συνδυασμό με φωτοβολταϊκά και μπαταρίες. Επίσης, εάν επιθυμείς να βάλεις φωτοβολταϊκά στο σπίτι σου, η διατήρηση του ρολογιού της ΔΕΗ είναι απαραίτητη προϋπόθεση για να λάβεις τη σχετική κρατική επιδότηση για την εγκατάσταση. Έτσι συνδέεσαι με το δίκτυο, πουλάς το ρεύμα που παράγεις στο διαχειριστή του δικτύου και αγοράζεις όπως όλοι από τις διάφορες εταιρίες παροχής ρεύματος.

Αιολικά εργοστάσια

Το πλέον ίσως σημαντικό πρόβλημα των αιολικών στην Ελλάδα είναι η προτίμηση των επενδυτών για δημόσια, φτηνή γη, μακριά από πόλεις (και τις τυχόν μνηύσεις των κατοίκων για την όχλησή τους) και, ει δυνατόν, χωρίς άλλες ανταγωνιστικές οικονομικές δραστηριότητες. Έτσι, στο όνομα της πράσινης ανάπτυξης θυσιάζονται πρωτίστως οι τελευταίοι εναπομείναντες «άγριοι» τόποι: μέρη όπου μέχρι τώρα είχαν παρατηθεί από το κεφάλαιο λίγο-πολύ στην ψυχία τους. Κορυφές ψηλών βουνών, βραχονησίδες, λόφοι και νησιώτικοι αγριότοποι. Πρόκειται δηλαδή για τα τελευταία εναπομείναντα ενδιστάτηματα της άγριας ζωής και των δασών, συμπεριλαμβανομένων πάρα πολλών απειλούμενων ειδών.

Είναι αυτό ακριβώς το χαρακτηριστικό της διασποράς και εξάπλωσης των ανεμογεννητριών (α/γ), που τις κάνει πολύ μεγαλύτερες απειλές για τη βιοποικιλότητα από πιο παραδοσιακές μορφές παραγωγής ενέργειας, όπως οι λιθάνθρακες. Προφανώς και ένα θερμοηλεκτρικό φερ' ειπείν εργοστάσιο, παράγει μεγαλύτερη μόλυνση από ένα αιολικό εργοστάσιο. Αλλά ένα θερμοηλεκτρικό δε συμφέρει να δημιουργηθεί στην κορυφή ενός βουνού. Και το κυριότερο: ένα θερμοηλεκτρικό, είναι μεν καταστροφικό για την περιοχή που το φιλοξενεί, αλλά καλύπτει τις ανάγκες για ρεύμα ενός πολύ ευρύτερου γεωγραφικού χώρου, αφήνοντας μεγάλο κομμάτι των δυσπρόσιτων περιοχών στη φυσική τους ψυχία. Για να καλυφθούν οι ίδιες ενεργειακές ανάγκες με α/γ, απαιτείται η άλωση όλων των περιοχών, της κάθε κορυφής, στην καρδιά του πιο παρθένου δάσους, με αιολικά εργοστάσια. Και είναι αυτό που συμβαίνει κατά κόρον τα τελευταία χρόνια.

Μπορεί τεχνικά η ίδια η παραγωγή ρεύματος από α/γ να μην είναι ιδιαίτερα μολυσματική – ωστόσο τόσο η εγκατάσταση των αιολικών εργοστασίων, όσο και η κατασκευή των ίδιων των α/γ έχουν ιδιαίτερα καταστροφικές συνέπειες. Οι, βιομηχανικού τύπου, ανεμογεννήτριες απαιτούν αρχικά ισοπέδωση του εδάφους. Αυτό πρακτικά σημαίνει ανατίναξη, ή ισοπέδωση με εκσκαφείς, των κορυφών των βουνών. Καθώς απαιτούνται τουλάχιστον 2.000 τ.μ. για την κάθε μια (και συχνά τοποθετούνται δεκάδες σε κάθε διαλυμένη κορυφή), μιλάμε καταρχάς για τεράστια αλλοίωση του ανάγλυφου, προφανώς ανεπιστρεπτή.

Η κάθε μια α/γ απαιτεί γύρω στα 800 κ.μ. μπετόν για τη στήριξή της και πυλώνες και καλώδια υψηλής τάσης για τη σύνδεσή της με το δίκτυο. Για να φτάσουν όλες αυτές οι πελώριες κατασκευές (κάποιες υπερβαίνουν τα 200 μ. ύψος) στις πρωτύτερα απάτητες κορυφές, χρειάζεται η διάνοιξη καινούργιων και πλατιών δρόμων. Οι οποίοι, μιας και τα βουνά είναι σχεδόν το τελευταίο καταφύγιο των δασών, περνούν αναγκαστικά από

– συχνά ενιαία και παρθένα – δάση. Ένας δρόμος σε ένα δάσος δε σημαίνει απλά το κόψιμο κάποιων δέντρων: ο δρόμος και ειδικά οι τεράστιοι δρόμοι που απαιτούνται για τα μηχανήματα βαρέως τύπου και τα υλικά των α/γ, κόβει μια φυσική περιοχή στα δυο. Για πολλά άγρια ζώα ο ζωτικός τους χώρος μειώνεται σχεδόν στο μισό και το ίδιο ισχύει – σε μικρότερο βαθμό – και για πολλά φυτικά είδη. Δε μιλάμε για χωματόδρομους υλοτόμων ή μικρούς δασικούς δρόμους που διασχίζονται από ζώα, σπόρους και ρίζες, αλλά για ατελείωτα χιλιόμετρα δασικών λεωφόρων, που συχνά θα αποτελέσουν και ένα πρώτο βήμα για την περαιτέρω άλωση του τόπου με κερδοσκοπικές δραστηριότητες.

Όπως είναι αναμενόμενο, τα μπάζα που προκύπτουν από την ανέγερση των α/γ και τη διάνοιξη των δρόμων πετιούνται απευθείας στο ίδιο το βουνό προκαλώντας σάρες, μόλυνση και αισθητική υποβάθμιση. Η γύρω περιοχή μετατρέπεται σε εργοτάξιο με συρματοπλέγματα, μπετόν και παραχωμένα μπάζα παντού. Ιδανικό τοπίο για να αποτελέσει και το νεκροταφείο των γιγάντιων κατασκευών από χάλυβα: οι ανεμογεννήτριες παύουν να είναι αποδοτικές μετά από 10-15 χρόνια και η εμπειρία μέχρι τώρα συνάδει με το κοινό περί αδίκου (προ)αίσθημα: μια και η ανακύκλωση, ειδικά σε τέτοια υψόμετρα, είναι οικονομικά ασύμφορη, αφήνονται μισογκρεμισμένες να μολύνουν το τοπίο για πάντα.

Ενδεικτικά μια ανεμογεννήτρια των 3MW, απαιτεί γύρω στους 1.000 τόνους μπετόν, 300 τόνους χάλυβα, 7 τόνους χαλκού, αλουμινίου και συνθετικών υλικών, 600 κιλά σπάνιων γαιών (μερικές από τις οποίες είναι ραδιενεργές ως απόβλητα), ενισχυμένα με ρητίνες, πλαστικά, καθώς και αμίαντο. Με εξαίρεση τον χαλκό και το αλουμίνιο – που και αυτά στα δυσπρόσιτα βουνά σπάνια ανασύρονται προς ανακύκλωση – τα περισσότερα υλικά των α/γ δεν ανακυκλώνονται. Μένουν λοιπόν για πάντα εκεί, μολύνοντας το υπέδαφος και τον υδροφόρο ορίζοντα ανεπανόρθωτα. Αλλά και σε πιο χαμηλά υψόμετρα, η ταφή των πτερυγίων σε ειδικούς χώρους αποτελεί πρόβλημα εδώ και πολλά χρόνια, καθώς έχουμε να κάνουμε με χιλιάδες τόνους πτερυγίων ετησίως.

Επίσης, και η ίδια η εξόρυξη ή η κατασκευή των υλικών των ανεμογεννητριών προκαλεί τεράστιες οικολογικές καταστροφές. Ειδικά όσον αφορά τις σπάνιες γαίες, για ορισμένες από τις οποίες οι απαιτούμενες διαδικασίες εξόρυξης είναι ιδιαίτερα τοξικές, όπως και την κατασκευή των σύνθετων υλικών, για την οποία απαιτούνται βιομηχανικές μέθοδοι με μεγάλο περιβαλλοντικό αποτύπωμα.

Κατά τη λειτουργία της η ανεμογεννήτρια μπορεί, πράγματι, να μην επιβαρύνει το περιβάλλον με κατάλοιπα. Το επιβαρύνει όμως με τόνους ορυκτελαίων (τα πτερύγια χρειάζονται συχνή λίπανση) καθώς και με αέρια του θερμοκηπίου (το ψυκτικό sf₆). Καθώς και με χιλιάδες θανάτους πουλιών, πολλά εκ των οποίων απειλούμενα, όπως και εντόμων, οι απώλειες των οποίων μετρούνται σε χιλιάδες τόνους.

Η ηχητική ρύπανση των α/γ είναι και αυτή ένας σημαντικός παράγοντας, καθώς διαταράσσει την αναπαραγωγή του άγριου πληθυσμού, ενώ έχει και σοβαρές συνέπειες για

τους κοντινούς ανθρώπινους πληθυσμούς: οι αγχώδεις εκδηλώσεις και οι διαταραχές ύπνου αποτελούν δυο από τα κοινά συμπτώματα.

Παράλληλα, η λειτουργία των ελίκων φαίνεται να προκαλεί αλλοιώσεις στο μικροκλίμα της περιοχής.

Οι ανεμογεννήτριες επίσης προκαλούν αύξηση των δασικών πυρκαγιών – τόσο μέσω της διάσχισης των δασών από καλώδια και πυλώνες υψηλής τάσης, όσο και από το ότι προσελκύουν κεραυνούς.

Μια άλλη πολύ σημαντική επίπτωση που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι η αισθητική όχληση, όχι μόνο μέσω της γενικότερης υποβάθμισης των – στην πλειοψηφία τους μοναδικών – τοπίων, αλλά και με τον αφανισμό του ελεύθερου ορίζοντα. Όσον αφορά το δεύτερο, το δικαίωμα του ανθρώπου στον ελεύθερο, χωρίς ανθρώπινες κατασκευές, ορίζοντα, θεωρούνταν δεδομένο για το μεγαλύτερο μέρος της υπαίθρου. Πλέον είναι δύσκολο να αφήσει κανείς την ματιά του να πλανηθεί στα δάση και τις μακρινές κορφές, χωρίς να αντικρίσει αυτές τις τερατώδεις κατασκευές των 200 μέτρων – ή τις σωρούς από μπάζα και σκουριασμένα μέταλλα που προκαλεί η απόσυρσή τους.

Τέλος, πολύ σημαντικό είναι να τονίσουμε την προβληματική συμβολή των ανεμογεννητριών στο δίκτυο, η οποία σε καμία περίπτωση δεν αντισταθμίζει τις περιβαλλοντικές τους επιπτώσεις ώστε να δικαιολογείται με οποιονδήποτε τρόπο η κατάχρησή τους. Οι ανεμογεννήτριες παράγουν στοχαστικό και μη προβλέψιμο ρεύμα. Λειτουργούν αποκλειστικά μεταξύ 3 και 8 μποφόρ. Όταν δεν έχει δυνατό αέρα, οι έλικες παραμένουν ακίνητες. Το ίδιο και όταν φυσάει πολύ, σε αυτή την περίπτωση για να μην διαλυθούν. Όταν πάλι ο αέρας κυμαίνεται στην επιτρεπτή για τη λειτουργία τους ένταση, η ταχύτητα του ανέμου δεν είναι σταθερή, αλλάζει ανά δευτερόλεπτο, στοιχείο προβληματικό για το δίκτυο διανομής ηλεκτρικού ρεύματος το οποίο απαιτεί ρεύμα σταθερής τάσης ίσου με τη ζήτηση, ούτε περισσότερο ούτε λιγότερο. Για το λόγο αυτό είναι αναγκαία η εξισορρόπηση του ασταθούς αιολικού ρεύματος πριν αυτό μπει στο σύστημα, με τη βοήθεια συμβατικών μονάδων, κυρίως φυσικού αερίου. Οι μονάδες αυτές, λοιπόν, λειτουργούν στο ρελαντί, διότι η μεταβλητότητα του αέρα δημιουργεί μια ανάγκη που λέγεται «θερμή εφεδρεία» ή «στρεφόμενη αδράνεια». Όταν οι συμβατικές μονάδες όμως λειτουργούν στο ρελαντί, είναι σαν ένα αυτοκίνητο που κινείται στο κέντρο της πόλης με κίνηση και αναγκάζεται συνεχώς να σταματάει και να ξεκινάει – καίει περισσότερο καύσιμο απ' ό,τι θα έκαψε κινούμενο στην εθνική οδό. Έτσι, η μεταβλητότητα της χρήσης των συμβατικών μονάδων που δημιουργείται σε αυτή την περίπτωση, αυξάνει τελικά την κατανάλωση ορυκτών καυσίμων, ενώ αρκετή από την ενέργεια που παράγεται χάνεται.

Εν γένει, προκειμένου να εξασφαλιστεί η παραγωγή του σταθερού ρεύματος που, όπως αναφέραμε και παραπάνω, έχει ανάγκη το δίκτυο, απαιτείται η ύπαρξη μονάδων βάσης και μονάδων αιχμής. Με τις μονάδες βάσης ηλεκτροδοτούμαστε όλο το 24ωρο, ενώ οι

μονάδες αιχμής χρησιμοποιούνται όταν η ζήτηση είναι πολύ μεγάλη. Τα αιολικά, λόγω του απρόβλεπτου ρεύματος που παράγουν, δεν μπορούν να λειτουργήσουν ούτε ως μονάδες βάσης, ούτε ως μονάδες αιχμής. Στην καλύτερη περίπτωση μπορούν να συνεισφέρουν μόνο συμπληρωματικά.

Μικρά Υδροηλεκτρικά

Ως μικρά υδροηλεκτρικά φράγματα (ΜΥΦ) αναφέρονται μικρές μονάδες υδροηλεκτρικής ενέργειας εγκατεστημένης ισχύος το πολύ έως 3MW. Για να κάνουμε μια σύγκριση μεγεθών ένα μεσαίου μεγέθους μεγάλο υδροηλεκτρικό, όπως αυτό του Νέστου, έχει εγκατεστημένη ισχύ 500MW. Δηλαδή, για να παραχθεί ανάλογη ενέργεια με αυτή ενός μεγάλου υδροηλεκτρικού όπως το παραπάνω, πρέπει να καταστραφούν κατά μέσο όρο γύρω στα 250 μικρά ποτάμια με την κατασκευή ανάλογου αριθμού μικρών φραγμάτων. Συνεπώς, βλέπουμε ότι το ενεργειακό όφελος από ένα ΜΥΦ είναι πολύ μικρό.

Τα ΜΥΦ έχουν προωθηθεί τα τελευταία χρόνια ως μια εξ' ορισμού οικολογική μέθοδος παραγωγής ενέργειας: απλά χρησιμοποιούμε τη δύναμη του νερού που κυλάει. Έτσι, οι ευρύτερες ρυθμίσεις και διαδικασίες της λειτουργίας τους είναι ιδιαίτερα χαλαρές. Συχνά, υπάγονται στις αρμοδιότητες του δήμου – και από εκεί φυσικά στα συμφέροντα ντόπιων ή εθνικών εργολάβων. Είναι χαρακτηριστικό ότι για την Αμερική, τα διάφορα επίσημα στοιχεία για τον αριθμό των ενεργών φραγμάτων έχουν τεράστιες αποκλίσεις: από 84.000 που τα υπολογίζει η Wikipedia, έως πάνω από 2.000.000 σύμφωνα με μια μελέτη του 2015 στο PLOS ONE.

Η ίδια απουσία ενιαίου ρυθμιστικού οργάνου ισχύει και στην Ευρώπη. Στην περιοχή των Βαλκανίων, όπου εκτυλίσσεται μια πρωτοφανής εκστρατεία αφανισμού όλου του νερού που κυλά ελεύθερα, τα περισσότερα από τα κοντά 4.000 καινούργια φράγματα που κατασκευάστηκαν ή είναι στα σχέδια, είναι υπόθεση κάποιου μικρού ή μεγάλου μαφιόζου. Κάποιες ευρωπαϊκές επιδοτήσεις δίνουν ένα επιπλέον κίνητρο για κοινοτάρχες και ντόπιους εργολάβους, με αποτέλεσμα το ένα μετά το άλλο τα ποτάμια των Βαλκανίων (και της χώρας μας) να ρημάζονται καθημερινά από μπουλντόζες και επιδοτούμενο (πιθανά υπερτιμολογημένο μάλιστα) σκυρόδεμα. Και ενώ ένα μεγάλο φράγμα (ανεξάρτητα από τις επίσης σοβαρές περιβαλλοντικές επιπτώσεις του) οφείλει τουλάχιστον να πληρεί κάποια περιβαλλοντικά πρότυπα, ένα ΜΥΦ δεν ελέγχεται σχεδόν καθόλου. Για την περιοχή των Βαλκανίων υπολογίζεται πως περίπου το 1/3 των ΜΥΦ είναι σε περιοχές Natura.

Όπως και οι ανεμογεννήτριες, έτσι και τα ΜΥΦ είναι οι πολιορκητικοί κριοί της άλωσης του φυσικού κόσμου: δίνουν τη δυνατότητα μετατροπής ακόμα και του πιο απομονωμένου ή δύσβατου φυσικού τόπου σε εργοστάσιο ενέργειας. Εξαπλώνουν την κερδοσκοπία ακόμα και στο τελευταίο ρυάκι, ακόμα και στην πιο μοναχική κορυφή.

Ένα τυπικό ΜΥΦ περιλαμβάνει τη φραγή του ποταμού ή ρέματος με (τι άλλο;) μπετόν, καινούργιους δρόμους σε φαράγγια που λόγω της κλίσης τους είχαν διατηρήσει ένα

ανέγγιχτο από την καλλιέργεια και τις ανθρώπινες δραστηριότητες φυσικό τοπίο, σκαπτικά μηχανήματα που θα ισοπεδώσουν τις όχθες, τόνους μπάζων πέριξ της ροής του ποταμού. Η ροή του ποταμού ελαχιστοποιείται, ενώ συχνά το ποτάμι μετατρέπεται σε τρεχούμενο νερό μέσα σε έναν τσιμεντένιο αγωγό (που υποτίθεται ότι εκπληρώνει τις απαιτήσεις για τη διατήρηση κάποιας ελεύθερης ροής του ποταμού). Αγωγοί νερού, τσιμεντένιοι ή μεταλλικοί, διασχίζουν το δάσος μέχρι τον σταθμό ενέργειας που χτίζεται συνήθως λίγες εκατοντάδες μέτρα πιο χαμηλά στη ροή του ποταμού, και απ' όπου ξεκινάνε καλώδια ενέργειας που διασχίζουν και αυτά με τη σειρά τους το δάσος.

Στο φράγμα δημιουργούνται μικρές βάθρες, λίγο-πολύ στάσιμου νερού, το οποίο όπως είναι φυσικό εξατμίζεται με πολύ γοργότερους ρυθμούς απ' ό,τι το τρεχούμενο. Η άνοδος της θερμοκρασίας του στάσιμου νερού έχει συχνά θανατηφόρες συνέπειες για την πανίδα του ποταμού. Το νερό που κυλά από τον τσιμεντένιο σωλήνα ενώνεται με τα μπάζα και δημιουργεί λασπότοπους και έλη – συχνά ο ποταμός μετά από δυο ΜΥΦ ξεραίνεται και μετατρέπεται σε μολυσματικό βούρκο. Όλα τα είδη ζωής που εξαρτούνταν από την ελεύθερη ροή των νερών, τα παρόχθια δέντρα και η χαμηλή βλάστηση, τα δάση των πλαγιών, τα άγρια ζώα της περιοχής και οι μικροί αγρότες που πότιζαν τους μπαξέδες με νερό από τον ποταμό, αντιμετωπίζουν συχνά θανάσιμες δυσκολίες. Πρόκειται για την καταστροφή ενός ολόκληρου παραποτάμιου κόσμου για την παραγωγή πραγματικά ασήμαντου ποσού ενέργειας (κατά μέσο όρο χρειάζονται 200 ΜΥΦ για να παράξουν το ρεύμα που παράγεται από ένα μεγάλο φράγμα ποταμού).

Τα ΜΥΦ συνδυάζονται ενίοτε με τις ανεμογεννήτριες σε ενιαίο πακέτο καταστροφής, τους λεγόμενους υβριδικούς σταθμούς. Σε αυτούς, συνήθως το ΜΥΦ επιτελεί το ρόλο της μπαταρίας, μέσω της αντλησιοταμίευσης. Η ενέργεια των ανεμογεννητριών χρησιμοποιείται για τη μεταφορά του νερού από το φράγμα μερικές δεκάδες, ή και εκατοντάδες, μέτρα ψηλότερα, μέσω ενός τσιμεντένιου αύλακα. Αυτό προφανώς προσθέτει μερικές εκατοντάδες μέτρα μπετόν και καταστροφής για το πρώην ποτάμι και νυν μπαταρίας κάποιας εργολαβικής κοινοπραξίας. Παράλληλα, η διαρκής εναλλαγή μεταξύ αποξήρανσης και πλημμυρίδας στους ταμιευτήρες της αντλησιοταμίευσης, έχει καταστροφικές συνέπειες για την παρόχθια βλάστηση.

Το ΜΥΦ δημιουργεί επίσης μια αξιοποιήσιμη συσσώρευση νερού, που η σταδιακή αποξήρανση του υπόλοιπου ποταμού του προσδίδει αυξανόμενη ζήτηση. Ο κατασκευαστής του φράγματος (δήμος, εργολαβική εταιρεία ή ντόπιος μαφιόζος) αποκτά μια ιδιότυπη ιδιοκτησία του νερού που συγκεντρώνεται στο φράγμα: ενίοτε θα το χρησιμοποιήσει και ως μέσο εκβιασμού στους τυχόν αντιδρώντες μικροκαλλιεργητές κατάντη του φράγματος.

Το επίδικο άλλωστε των μικρών φραγμάτων δε δείχνει να είναι η ίδια η ενέργεια (που αμφισβητείται κατά πόσο είναι πρακτικά αξιοποιήσιμη), αλλά η ιδιωτικοποίηση του νερού. Καθώς το νερό γίνεται παγκοσμίως βασικό προϊόν κερδοφορίας, τα ελεύθερα νερά των πηγών και των ποταμών ελεύθερης ροής δέχονται έναν πολύπλευρο πόλεμο¹.

Σε ένα ιδεολογικό επίπεδο, εν πρώτοις αποφυσικοποιούνται: μετατρέπονται σε κυβικά νερού. Και θα βρεθούν πολλές μελέτες που θα υποστηρίξουν ότι από τα Χ κυβικά νερού του ποταμού, εν τέλει δε χάνονται παρά τα 0,1Χ κυβικά. Πράγματι. Μόνο που ένα ποτάμι δεν είναι απλά Χ κυβικά νερού ανά 24ωρο – είναι κυρίως τα σκλήθρα και τα σφενδάμια του, οι ιτιές και οι αρκούδες που ξεδιψάν στις όχθες του, τα δάση στα φαράγγια του και οι βουτιές από το βράχο στις παγωμένες βάθρες του – είναι ένας ολόκληρος κόσμος, εκτός της αδιάκοπης ροής του κεφαλαίου. Το αχόρταγο βλέμμα των μηχανικών και των εργολάβων δεν διακρίνει σε ένα ποτάμι ή σε μια πηγή, παρά νερό που χάνεται, που κυλά άσκοπα. Τα φράγματα και οι τιμεντένιοι σωλήνες τους, θα εξοικονομήσουν νερό, νερό που πρωτύτερα η φύση σπαταλούσε αλόγιστα.

Τα ελεύθερα νερά έπειτα λαιδορούνται. Τα ποτάμια κατηγορούνται για πλημμύρες και οι πηγές για βακτηρίδια. Χρειάζονται κλωριωτές και φράγματα, έργα και περιφράξεις και εταιρείες εμφιάλωσης που θα πουλήσουν ως υγιεινό το εμφιαλωμένο νερό της ίδιας της πηγής που πίεσαν ώστε να χαρακτηριστεί μολυσματική. Το ζητούμενο είναι κυρίως να πάψει να θεωρείται δεδομένη η ελεύθερη πρόσβαση στα νερά – πως θα μπορέσει να πουληθεί το νερό αν μεγάλο κομμάτι της ανθρωπότητας συνεχίζει να το βρίσκει δωρεάν; Τέλος, αυτός ο ιδεολογικός πόλεμος ολοκληρώνεται με μια χυδαία διανοητική ακροβασία. Τα νερά είναι κοινό αγαθό, δεν ανήκουν σε αυτόν που θέλει να ποτίσει το μπαξέ του, σε αυτήν που θέλει να βουτήξει στο ποτάμι ή στους κατοίκους του χωριού της πηγής. Ανήκουν στο δήμο, άρα στον εκάστοτε δήμαρχο, ο οποίος ελλείπει κονδυλίων και για να τα σώσει από τη φυσική τους ροπή στην κατασπατάληση και τη μολυσματικότητα, θα συνάψει μια σύμβαση με μια εταιρεία που θα παράσχει την απαραίτητη υποδομή. Και έτσι τα νερά εν τέλει θα ανήκουν στην εταιρεία.

Φυσικά ο ιδεολογικός πόλεμος συνοδεύεται και από τον υλικό, με τον τελευταίο να περιλαμβάνει καταστροφή, περίφραξη και ιδιωτικοποίηση του μεγαλύτερου μέρους του

1. «Κάποιος από τους εκπροσώπους της μιας εταιρείας, στο καφενείο του χωριού και ενώπιον και άλλων συγχωριανών, είπε την φράση, που την θεωρώ καθοριστική για το τί σημαίνει πλέον μικρό υδροηλεκτρικό και τους κινδύνους που εγκυμονεί: όποιος θέλει νεράκι πλέον για τον κήπο του, τώρα θα πρέπει να έρθει σε μένα. Προβληματιστήκαμε όταν τον ακούσαμε. Εγώ συγκεκριμένα τον ρώτησα αν αυτό σημαίνει ότι σε περίπτωση αύριο, μεθαύριο, είτε εμείς είτε κάποια από τα παιδιά μας, ενώ θα λειτουργεί το εργοστάσιο και εάν αυτά χρειαστούν να καλλιεργήσουν έναν μπαξέ ή να κάνουν μία άλλη χρήση που χρειάζεται νερό – κτηνοτροφική, αγροτική, νέες καλλιέργειες, που ο σύλλογός μας προσπαθούσε και προσπαθεί να τα προωθήσει στο χωριό –, αν λοιπόν η δήλωσή του αυτή σήμαινε ότι δεν θα είχαν ενδεχομένως νερό. Και η απάντηση ήταν ότι εννοείται, εκείνο που θα προέχει αύριο είναι η λειτουργία του εργοστασίου και της επιχείρησης». Από συνέντευξη του Γ. Καραβίδα, κατοίκου της Οξυάς Αργιθέας και μέλος της Περιβαλλοντικής Κίνησης Εξόρμηση για την Προστασία του Χωριού της Οξυάς, εφημερίδα Εραστής των Αγράφων, «Τα μικρά υδροηλεκτρικά ως προσπάθεια ελέγχου του ορεινού υδάτινου πλούτου», φύλλο 1ο, Ιούνιος 2020.

ελεύθερα τρεχούμενου νερού των Βαλκανίων. Οι ίδιες τάσεις μετατροπής του νερού σε προϊόν ισχύουν προφανώς και για την υπόλοιπη Ευρώπη, μόνο που εκεί το μεγαλύτερο μέρος των νερών έχει ήδη περιφραχθεί: τα περισσότερα ευρωπαϊκά ποτάμια κυλάνε σε κανάλια και αγωγούς και οι πηγές σπανίζουν.

Τα ελεύθερα νερά των ποταμών δημιουργούν τοπία μεγάλης βιοποικιλότητας και ομορφιάς, ενώ μαζί με τις πηγές εξασφαλίζουν την ελεύθερη πρόσβαση στο νερό για τον καθέναν και την καθεμία. Τα εκατοντάδες μικρά υδροηλεκτρικά στην Ελλάδα (και περίπου 4.000 συνολικά για τα Βαλκάνια) θα μετατρέψουν όλον αυτόν τον υδάτινο, ζωικό και ανθρώπινο πλούτο σε εργοστάσια ενέργειας.

7. Κλιματική κρίση και η εργαλειοποίησή της

Στην πορεία του, το ανθρώπινο είδος έχει φανεί υπέρμετρα καταστροφικό και ασύδοτο με τον πλανήτη που τον φιλοξενεί. Νομίζοντας πως κατέχει τη γνώση και τη δύναμη να κυριαρχήσει απέναντι στο φυσικό κόσμο, αποδόθηκε στην άμετρη εκμετάλλευσή του, χάνοντας κάθε ίχνος σεβασμού απέναντι σε αυτόν, και λησμονώντας ότι αποτελεί και το ίδιο ένα άμεσα εξαρτημένο κομμάτι του. Ιδιαίτερα από την εγκαθίδρυση του βιομηχανικού πολιτισμού κι έπειτα, ολόκληρος ο πλανήτης μετατράπηκε σταδιακά σε επιχειρηματικό πεδίο. Η φύση έγινε φυσικός πλούτος προς εκμετάλλευση, φτάνοντας στο σημείο να μην έχουν απομείνει παρά ελάχιστα οικοσυστήματα που να μην έχουν υποβαθμιστεί τραγικά από την ανθρώπινη παρέμβαση.

Στο πλαίσιο της γενικής αυτής οικολογικής απορρύθμισης, παρακολουθούμε σήμερα το σύνολο σχεδόν του, δυτικού κυρίως, κόσμου να έχει θορυβηθεί και να μιλά για την κλιματική κρίση που ο πλανήτης μας αντιμετωπίζει κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Μια κρίση που, σύμφωνα με την κυρίαρχη αντίληψη, έχει επέλθει εξαιτίας της υπέρμετρης αύξησης των αερίων του θερμοκηπίου από ανθρώπινες δραστηριότητες. Συνοπτικά, σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, το διοξείδιο του άνθρακα (CO_2), το μεθάνιο (CH_4), και άλλα αέρια του θερμοκηπίου, όπως και διάφορες ενώσεις (π.χ φθοροχλωράνθρακες) που παράγει ο άνθρωπος, συσσωρεύονται όλο και περισσότερο στην ατμόσφαιρα, εγκλωβίζουν όλο και μεγαλύτερη ποσότητα της ηλιακής ακτινοβολίας που φτάνει στη Γη, και εντείνουν το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Η μέση θερμοκρασία του αέρα κοντά στην επιφάνεια της Γης σταδιακά αυξάνεται, οι πάγοι στους πόλους λιώνουν, η στάθμη της θάλασσας ανεβαίνει, οι παραθαλάσσιες περιοχές κινδυνεύουν να βυθιστούν, η ζωή στη Γη να καταστεί αβίωτη και ολόκληρη η ανθρωπότητα να οδηγηθεί στον αφανισμό... Μια διάχυτη ανησυχία για το μέλλον του πλανήτη, ή μάλλον του ανθρώπινου είδους πάνω σε αυτόν, διακατέχει ολοένα και μεγαλύτερη μερίδα του κόσμου. Για ακόμη μία φορά στη συνείδηση του «πολιτισμένου ανθρώπου» όλα ξεκινούν και απολήγουν στον ίδιο.

Αξίζει να αναφέρουμε ότι παρά την ευρεία προβολή του σεναρίου της ανθρωπογενοῦς κλιματικής αλλαγής, υπάρχει και μερίδα της επιστημονικής κοινότητας που αμφισβητεί την παραπάνω κυρίαρχη αφήγηση. Υπάρχουν επιστημονικά ρεύματα που αμφιβάλουν για την επίδραση του CO₂ στο φαινόμενο του θερμοκηπίου και στα κλιματικά φαινόμενα της εποχής, μοντέλα που δείχνουν ότι το CO₂ αυξάνεται μετά την άνοδο της θερμοκρασίας και όχι πριν, ερευνητές που υποστηρίζουν ότι η κλιματική αλλαγή αποτελεί φυσικό φαινόμενο που συμβαίνει εδώ και δισεκατομμύρια χρόνια και που αποδίδεται σε μια σειρά από παραμέτρους και φαινόμενα, όπως το σχήμα της περιστροφής της Γης περί τον ήλιο, την κλίση του άξονα περιστροφής της, την κατεύθυνση του άξονα της στο διάστημα, σε εκρήξεις της μαγνητόσφαιρας του ήλιου, στις ηλιακές εξάρσεις και πολλά ακόμη που ξεφεύγουν από το πεδίο των γνώσεων και της κριτικής μας.

Σε κάθε περίπτωση, μεγάλο κομμάτι της επιστημονικής διαμάχης αφορά ένα επίπεδο τόσο τεχνικό, που τόσο η συνέλευσή μας, όσο και άλλα κινήματα σχετικά με την οικολογία, στερούμαστε εργαλείων και γνώσεων ώστε να μπορούμε να αποφανθούμε για την εγκυρότητα ή μη των αντικρουόμενων μελετών και επιχειρημάτων. Αυτό που γνωρίζουμε με σχετική βεβαιότητα, είναι ότι το πεδίο του διαλόγου περί κλιματικής αλλαγής, είναι αδρά ναρκοθετημένο με τεράστια οικονομικά συμφέροντα εκατέρωθεν. Έτσι, αν και δεν μας φαίνεται παράλογο με τις καταστροφές και την οικολογική απορρύθμιση που έχει επιφέρει ο βιομηχανικός πολιτισμός στον πλανήτη, και σε πείσμα των πολύπλοκων μηχανισμών ανάδρασης και ομοιόστασης του περιβάλλοντος, να έχει επηρεαστεί και το κλίμα, αναγνωρίζουμε πως η συζήτηση για το μέλλον του πλανήτη είναι περιτριγυρισμένη από παραπλανητική προβολή. Πιο συγκεκριμένα, αυτό που μας καθιστά ιδιαίτερα επιφυλακτικές/ούς είναι το γεγονός ότι όλη η συζήτηση για την αποτροπή της κλιματικής αλλαγής περιορίζεται σε συγκεκριμένες τεχνολογικές λύσεις (ΒΑΠΕ και άλλα green projects) οι οποίες καθόλου τυχαίως συνιστούν τη βασική διέξοδο κερδοφορίας για το κεφάλαιο σήμερα. Μια προσέγγιση που επιτρέπει σε πολιτικούς και εταιρείες να συνεχίσουν το τροπάριο πως η αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής υποβάθμισης δεν θα εμποδίσει την οικονομική ανάπτυξη, και που θέτει ως προτεραιότητες το κέρδος, τους μηχανισμούς της αγοράς και τα μεγάλης κλίμακας ή μαζικής παραγωγής ενεργειακά έργα.

Αν υπάρχει κάτι βέβαιο, στο οποίο όλες/οι φαίνεται να συμφωνούν, είναι ότι το κλίμα του πλανήτη είναι ένα μη γραμμικό σύστημα του οποίου η μακροπρόθεσμη ακριβής πρόβλεψη δεν είναι πλήρως δυνατή. Οι προβλέψεις που μπορούν να γίνουν αποτελούν μόνο στατιστικές πιθανότητες. Το κλίμα αποτελεί το κατεξοχήν χαοτικό μοντέλο, καθώς επηρεάζεται από τόσους πολλούς και απρόβλεπτους παράγοντες (μικροαλλαγές στην περιστροφή της Γης, ωκεάνια ρεύματα, γεωλογικές διεργασίες, μεταβολές σε ατμόσφαιρα, κρούσφαιρα και βιόσφαιρα...), έτσι ώστε εάν εξαλειφθεί από το κλιματολογικό μοντέλο ακόμη και ο πιο μικρός ή ασήμαντος παράγοντας, τα αποτελέσματα να είναι πέρα για πέρα λάθος. Ας μην ξεχνάμε ότι μέχρι τη δεκαετία του '70, οπότε άρχισε να αποκτά

οπαδούς η θεωρία της υπερθέρμανσης, μεγάλο κομμάτι της επιστημονικής κοινότητας διατείνονταν την τάση ψύξης του πλανήτη και ανησυχούσε για μία νέα επικείμενη εποχή παγετώνων.

Φαντάζει λοιπόν περίεργο το ότι διατυπώνονται τόσο βέβαιες και αδιαμφισβήτητες θέσεις για την ακριβή εξέλιξη των κλιματικών φαινομένων το επόμενο διάστημα, και με δεδομένες αυτές σχηματίζονται διακυβερνητικές συνεργασίες και διεθνείς συμφωνίες στον τομέα της δράσης για το κλίμα, όπως η σύμβαση-πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για τις κλιματικές μεταβολές (UNFCCC), η οποία δεσμεύει τα κράτη-μέλη σε συγκεκριμένους στόχους κατανάλωσης άνθρακα και εκπομπών αερίων, με ανάλογα μέτρα και παρεμβάσεις, που δίνουν το πράσινο φως σε πολιτικούς και εταιρείες να διευρύνουν τα επιχειρηματικά τους σχέδια στο φυσικό κόσμο και να κερδοσκοπούν στο όνομα της σωτηρίας του πλανήτη.

Ανεξαρτήτως της ορθότητας ή μη της όποιας θεωρίας γύρω από την εξέλιξη των κλιματικών φαινομένων τα επόμενα χρόνια, καθώς και των αιτίων από τα οποία η κάθε αλλαγή εκκινεί, θα πρέπει να τονίσουμε πως η κλιματική κρίση, όπως παρουσιάζεται, αξιοποιείται ως ένα πολύ επιτυχημένο εργαλείο παραγωγής τρόμου και ελέγχου του πληθυσμού. Το ιδεολόγημα της κλιματικής αλλαγής που παρουσιάζεται να απειλεί ολόκληρο το σύμπαν και το ανθρώπινο είδος, αποκτά εύκολα στη συνείδηση του κόσμου την προτεραιότητα του κατεπείγοντος, για χάρη του οποίου όλοι είναι πρόθυμοι να θυσιάσουν ιδέες και ελευθερίες, να καταναλώσουν όσο πιο «πράσινα» και ακριβά γίνεται, να αποδεχτούν την καταπάτηση του φυσικού κόσμου. Πόσο μάλλον όταν αδυνατούν να φέρουν αντίλογο ή να αμφισβητήσουν τις τόσο καλά θεμελιωμένες θέσεις που εκφέρουν όλο ζέση οι επιστημονικοί εντολοδόχοι του κεφαλαίου, και για τις οποίες το κοινωνικό σύνολο έχει πλήρη άγνοια. Μία άγνοια, αλλά και μία σύγχυση, που σκοπίμως καλλιεργούνται ώστε να μη μπορεί να ελεγχθεί η ορθότητα ή μη των αποφάσεων που λαμβάνονται. Άλλωστε δεν έχουμε δει ποτέ να τίθεται σε δημόσιο διάλογο (debate) οι διαφορετικές επιστημονικές θέσεις που υπάρχουν γύρω από το ζήτημα της κλιματικής κρίσης και της αποτροπής της. Αντιθέτως, παρατηρούμε την σχεδόν αναγκαστική αποδοχή συγκεκριμένων επιστημονικών, αλλά όχι και αδιαμφισβήτητων, πορισμάτων, με οποιαδήποτε άλλη άποψη να λογοκρίνεται και να λοιδορείται. Η πράσινη ανάπτυξη μόνη σωτηρία μας.

Ας μην ξεχνάμε ότι η επιστήμη και οι τεχνολογίες που εκπορεύονται από αυτήν, ουδέποτε υπήρξαν ανεξάρτητες από τα συμφέροντα και το ιδεολογικό πλαίσιο της εποχής. Ανέκαθεν το κράτος, ελέγχοντας τους μηχανισμούς εκείνους που «υπηρετούν» την γνώση (σχολές, εκπαιδευτικά ιδρύματα/προγράμματα, μέσα ενημέρωσης...) όριζε παράλληλα το περιεχόμενο και τη διανομή της. Έτσι, η παραγόμενη γνώση αξιοποιείται προς όφελός της εξουσίας, εδραιώνοντας τις θέσεις και δικαιολογώντας τις πράξεις της στις πλάτες της επιστήμης. Δεν χρειάζεται να πάμε πολύ μακριά για να δούμε την παραπάνω θέση στην άμεση εφαρμογή της. Στο επίκαιρο παράδειγμα της πανδημίας του Covid-19, βλέπουμε την κυβέρνηση να εκμεταλλεύεται στο έπακρον την ευκαιρία που παρουσιάστηκε, και με

άρμα την υγειονομική κρίση να επιταχύνει τις αλλαγές που είχε προαναγγείλει κατά την εκλογή της, ενάντια σε ό,τι πολιτικές ελευθερίες, εργασιακά και κοινωνικά κεκτημένα απέμειναν, μετά και από την λεηλασία των χρόνων της οικονομικής κρίσης. Στο όνομα της δημόσιας ασφάλειας και με πρόσχημα την αντιμετώπιση της πανδημίας, επί δύο χρόνια βλέπουμε να επιβάλλεται μια στρατιωτικού τύπου διαχείριση με ολοκληρωτικά μέτρα (περιορισμός κυκλοφορίας, απαγόρευση συναθροίσεων, συστηματικός έλεγχος μέσω των δυνάμεων καταστολής αλλά και της τεχνολογίας, άμεση ή έμμεση επιβολή εμβολιασμού με κυρώσεις ή περιορισμούς σε όσους αρνηθούν...) – πολλά από τα οποία ήρθαν για να μείνουν –, ενώ παράλληλα ο κρατικός μηχανισμός λειτουργεί ανεμπόδιστα προωθώντας μέτρα στήριξης του κεφαλαίου, ιδιωτικοποιήσεις, αποφάσεις καταπάτησης δημοσίων εκτάσεων, αντιεργατικά μέτρα, και μία σειρά ακόμη μέτρων προς όφελος των οικονομικά και πολιτικά κυρίαρχων. Η αναλογία δεν είναι δύσκολη. Οι ειδικοί μιλάνε, οι πολίτες υπακούνε...

Η ανησυχία μας για την εκτεταμένη κατά τα τελευταία χρόνια οργάνωση του συστήματος γύρω από την αποτροπή της κλιματικής αλλαγής ενισχύεται από έναν ακόμη βασικό παράγοντα. Τα βασικά επιχειρήματα του επιστημονικού consensus επαναλαμβάνονται αδιάκοπα από τα στόματα των μεγαλύτερων ανθρώπινων αρπακτικών που αποδεδειγμένα ενδιαφέρονται πρωτίστως για τα κέρδη και την ισχύ τους. Από κάθε αντίθετο δημοσιογράφο και κάθε τυχοδιώκτη πολιτικό, που αναζητούν μεγάλα λόγια για να πουλήσουν τις εκδουλεύσεις και τον εαυτό τους, μέχρι μεγαλοστελέχη πολυεθνικών και μικροεπιχειρηματίες που ψάχνουν τρόπους να βαφτίσουν τις μπίζνες τους «πράσινες» και να οικονομήσουν κατιτίς παραπάνω. Όλοι και όλες παπαγαλίζουν τις ίδιες βασικές αυταπόδεικτες αλήθειες, και αφότου μας βομβαρδίσουν με φόβο για τις επερχόμενες καταστροφές και ενοχή για τις προσωπικές μας ευθύνες, μας σερβίρουν τις εξίσου αυταπόδεικτες λύσεις που, όλως τυχαίως, ταυτίζονται με βασικούς τομείς της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης.

Αν δούμε λίγο πιο συγκεκριμένα τι αφορούν τα μέτρα που κράτη και κυβερνήσεις προωθούν επικαλούμενοι την επιτακτικότητα της κλιματικής κρίσης, καταλαβαίνουμε ότι το κεφάλαιο, μέσα από το αφήγημα της αποτροπής της, δημιούργησε την τέλεια ευκαιρία ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας, της βιομηχανίας, και φυσικά του κέρδους:

- Γενίκευση της χρήσης των βιομηχανικών ΑΠΕ, με συνεχή αύξηση της ισχύος και (λιγότερο) της απόδοσής τους, και ταυτόχρονη διευκόλυνση στο αδειοδοτικό καθεστώς τους.
- Ανάπτυξη γιγάντιων συστημάτων αποθήκευσης ηλεκτρικής ενέργειας.
- Ανάπτυξη μεγάλων αποδοτικών συστημάτων κατακράτησης εκπομπών CO₂ κατά τις καύσεις ορυκτών καυσίμων.
- Αντικατάσταση του παγκόσμιου στόλου οχημάτων με ηλεκτροκίνητα.
- Τεχνολογική αναδιάρθρωση βιομηχανικών (ίσως και αγροτικών) διαδικασιών και ανακαίνιση κτηρίων για εξοικονόμηση ενέργειας.
- Πιθανή αύξηση της χρήσης πυρηνικής ενέργειας (από όσους «επιτρέπεται» να την

κατέχουν), με παράλληλη μείωση του μεγέθους κάθε μονάδας και εισαγωγή νέων μεθόδων περαιτέρω αξιοποίησης των καταλοίπων της διαδικασίας σχάσης.

- Τεράστια αύξηση της χωρητικότητας των ηλεκτρικών δικτύων διασυννοριακής μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας αλλά και των δικτύων διανομής της, που να ανταποκρίνονται σε αποκεντρωμένα πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης.

- Ανάπτυξη εκτεταμένων πληροφοριακών συστημάτων συνδυασμένης διαχείρισης παραγωγής-μεταφοράς-διανομής-χρήσης της ηλεκτρικής (και όχι μόνο) ενέργειας, ώστε να αντιμετωπίζονται καλύτερα τα δύσκολα εγγενή τεχνικά προβλήματα που προκαλεί η μεταβλητότητα-τυχασιότητα των ΑΠΕ όταν αυτές φθάσουν να αποτελούν πολύ μεγάλο μέρος της ισχύος ενός δικτύου.

Πρόκειται για επενδύσεις σε νέες τεχνολογίες παραγωγής ενέργειας, για κατασκευή νέων «οικολογικών» προϊόντων τα οποία, θέλοντας και μη, ο καταναλωτής θα πρέπει να προτιμήσει για να είναι φιλικός προς το περιβάλλον και ηθικά σωστός, για μία σειρά υπηρεσιών γύρω από την ενέργεια και την οικολογία.

Αν το κυρίαρχο δόγμα της ανθρωπογενούς κλιματικής αλλαγής είναι ακριβές, αν πράγματι το κλίμα αλλάζει με μαθηματικής ακρίβειας ρυθμούς εξαιτίας, κατά βάση, των εκπομπών CO₂ και πρέπει να παρθούν άμεσα μέτρα για την μείωσή τους, τότε τα μέτρα αυτά θα έπρεπε να έχουν δύο συνιστώσες: Πέρα από την αντικατάσταση των ορυκτών καυσίμων στην οποία έχουν αποκλειστικά επικεντρωθεί τα κράτη, βασική συνιστώσα είναι και η μείωση της χρήσης τους από τους μεγάλους καταναλωτές. Ποιοι είναι όμως αυτοί οι μεγάλοι καταναλωτές; Στην κορυφή της λίστας βρίσκονται οι βιομηχανίες κάθε είδους, οι παγκόσμιες μεταφορές και φυσικά ο στρατός. Είναι χρήσιμες άραγε οι χιλιάδες καθημερινές πτήσεις των πολεμικών αεροσκαφών; Είναι αναγκαίο για να παραχθεί μια μηχανή οικιακής χρήσης, προορισμένη σύντομα να χαλάσει, να χρειάζεται να κατασκευαστούν εξαρτήματα σε 5 χώρες, να μεταφερθούν σε μια άλλη όπου θα γίνει η συναρμολόγηση, και έπειτα να ξαναμεταφερθούν κάπου αλλού για να πουληθεί τελικά η μηχανή; Η απάντηση είναι πως για τον καπιταλισμό ότι ξοδεύει ενέργεια είναι χρήσιμο και καλό, διότι συντελεί στην οικονομική κυκλοφορία και ανάπτυξη. Για όλα αυτά όμως δε μιλάει κανείς, γιατί πολύ απλά θίγουν τον πυρήνα του σημερινού συστήματος.

Έτσι λοιπόν η συζήτηση για την καύση και την κατάχρηση των ορυκτών καυσίμων εξαντλείται στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και στα διάφορα πράσινα καταναλωτικά προϊόντα. Ακόμη όμως και στον τομέα των ΑΠΕ η υποκρισία περιττεύει: Πώς είναι δυνατόν να διατείνεται κανείς τη μείωση των επιπέδων CO₂ στην ατμόσφαιρα με λύσεις που συμπεριλαμβάνουν την καταστροφή του νούμερο ένα παράγοντα εξισορρόπησης του CO₂ και ομοιοστάσης του κλίματος, δηλαδή τα δάση; Ακόμη και αν οι ΑΠΕ λειτουργούσαν και έφεραν τα αποτελέσματα στη μείωση των εκπομπών CO₂ που ισχυρίζονται, όταν καταργούν κάθε κριτήριο για την εγκατάστασή τους, όταν αποψιλώνουν τεράστιες εκτάσεις δέντρων και τις αντικαθιστούν με δρόμους και μπετόν, όταν δεν αφήνουν βουνό για βουνό ασάρωτο, ούτε ένα ποτάμι να ρέει ελεύθερο, πώς γίνεται να επικαλούνται την προστασία του

περιβάλλοντος; Χώρια η ενέργεια που θα καταναλωθεί για την παραγωγή/μετακίνηση/ εγκατάσταση όλων των νέων «οικολογικών» κατασκευασμάτων, ενέργεια που κατά κύριο λόγο θα προέρχεται από ορυκτά καύσιμα, χώρια οι τόνοι σκουπιδιών που θα προκύψουν από την αντικατάσταση όλων των παλιών, όπως και από τα ίδια όταν καταστούν με τη σειρά τους μη λειτουργικά, ή όταν έρθουν καινούρια, πιο «πράσινα» να τα αντικαταστήσουν.

Αν θέλουμε να μιλήσουμε ειλικρινά για έναν πιο φιλικό προς τον φυσικό κόσμο και το περιβάλλον τρόπο ζωής και οργάνωσης της κοινωνίας, θα πρέπει να αμφισβητήσουμε από τη βάση του τον βιομηχανικό πολιτισμό και τη λογική της ανάπτυξης. Θα πρέπει να μιλήσουμε για ριζική αλλαγή του ενεργοβόρου δυτικού καταναλωτικού τρόπου ζωής και του παραγωγικού μοντέλου. Θα πρέπει να θίξουμε τα ζητήματα της βιομηχανικής γεωργίας και κτηνοτροφίας, της παραγωγής άχρηστων και ενεργοβόρων προϊόντων, της στοχευμένης απαξίωσης των ΜΜΜ, της στοχευμένης καλλιέργειας ενεργοβόρων καταναλωτικών αναγκών. Θα πρέπει να μιλήσουμε για τη συνεχιζόμενη υποβάθμιση των οικοσυστημάτων -γεγονός που γεννάει και τις πανδημίες, και όχι τα άγρια ζώα που καθίστανται στη συνέχεια υπεύθυνα για αυτές-. Κι όμως, αντ' αυτών, βρισκόμαστε να μιλάμε για ανεμογεννήτριες, για ηλεκτρικά αυτοκίνητα, για πράσινη κατανάλωση...

Για εμάς, η καταστροφική επίδραση του ανθρώπου στον πλανήτη δεν είναι κάτι που αποτυπώνεται μεμονωμένα στη μέτρηση της μέσης γήινης θερμοκρασίας, ούτε στη γραμμική σχέση μεταξύ της αύξησης αυτής και των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα. Αφορά κυρίως τον τρόπο που ο άνθρωπος, κυρίως από την εγκαθίδρυση του βιομηχανικού πολιτισμού κι έπειτα, αντιλαμβάνεται τη φύση και στιδήποτε πάνω σε αυτήν. Ως πεδίο εκμετάλλευσης και κερδοφορίας, το οποίο ο ίδιος διαχειρίζεται και εξουσιάζει. Η συστημική και νεοφιλελεύθερη σκοπιά της κλιματικής αλλαγής αποτελεί μείζον παγίδα, διότι συσκοτίζει την πραγματική περιβαλλοντική υποβάθμιση, μόλυνση και οικολογική καταστροφή που συντελείται σε μία εποχή που τα πάντα μετριοούνται με όρους δύναμης και χρήματος, και που ο φυσικός κόσμος δεν είναι παρά μέσο για την επίτευξη αυτών.

8. Υπόθεση ατομικής ευθύνης;

«Όπως αντιλαμβάνεστε αυτό έχει ως αποτέλεσμα μία σημαντική επιβάρυνση του συστήματος καθώς έχει αυξηθεί πολύ η ζήτηση. Θέλω να διαβεβαιώσω όλες τις Ελληνίδες και όλους τους Έλληνες πως ό,τι είναι ανθρωπίνως δυνατόν να γίνει για να εξασφαλιστεί η ηλεκτροδότηση της χώρας, έχει γίνει. Ζητάμε όμως και τη βοήθεια των καταναλωτών, όπως είπε και ο Υπουργός, για να μπορέσουμε – όσο αυτό είναι εφικτό – να περιορίσουμε τη ζήτηση κυρίως τις ώρες αιχμής.»

Κυριάκος Μπτσοτάκης, 02 Αυγούστου 2021

Για πολλοστή φορά, εισάγεται στο δημόσιο λόγο το ζήτημα της ατομικής ευθύνης, κατευθείαν από το στόμα του πρωθυπουργού. Αυτή την φορά ως απάντηση στο ενεργειακό πρόβλημα που προκλήθηκε από τον συνδυασμό του καύσωνα και της αδυναμίας των εγκατεστημένων ΑΠΕ και υπολοίπων μέσων παραγωγής ενέργειας να αντεπεξέλθουν στη ζήτηση. Αντίστοιχα, πριν κάτι μήνες, στο μέτωπο της υγείας, ο πρωθυπουργός, έπειτα από μια αποτυχημένη κρατική διαχείριση στην πανδημία, χρέωνε την αποτυχία στην ατομική ευθύνη των ασυνείδητων πολιτών. Σε μια προσπάθεια να αναλύσουμε την κατάσταση, βρισκόμαστε μπροστά σε ένα κοινό μοτίβο. Η ατομική ευθύνη είναι η απάντηση στις διάφορες κρίσεις που ερχόμαστε αντιμέτωποι, και την οποία είτε αδυνατεί είτε αρνείται να διαχειριστεί το κράτος. Κρίσεις που πολλές φορές έχουν προκαλέσει μέσω των κινήσεων τους κράτη και ιδιωτικά κεφάλαια, τα οποία φθάνοντας σε ένα σημείο αδυναμίας αντιμετώπισης του κόστους – είτε οικονομικού, είτε ηθικού – μετακυλύουν την ευθύνη σε εμάς. Φυσικά το προαναφερόμενο μοτίβο ως εργαλείο αντιμετώπισης κρίσεων ανιχνεύεται και στην ίδια την καθημερινότητά μας, στους χώρους εργασίας, στους χώρους διασκέδασης και αλλού, όμως αυτό είναι κάτι στο οποίο δεν θα επεκταθούμε σε αυτό το κείμενο.

Ας δούμε λοιπόν το εργαλείο της ατομικής ευθύνης ως απάντηση στην κρίση της ενεργειακής διαχείρισης. Σε αυτό το «παιχνίδι» της ενέργειας (το οποίο ως έναν βαθμό έχουμε προσπαθήσει να περιγράψουμε σε αυτή τη μπροσούρα) με συμμετέχοντες τα διάφορα

κράτη και τις εταιρίες που εμπλέκονται, καλούμαστε σε κάθε αποτυχημένη διαχείριση, ως από μηχανής θεοί, να συνεισφέρουμε μειώνοντας την κατανάλωση μας. Φυσικά, σε αυτόν το παραλογισμό μας λένε να κλείσουμε τα μάτια και να μην δούμε το πυρήνα του προβλήματος, δηλαδή σε ποιο βαθμό συναποφασίσαμε την μέχρι τώρα πορεία και τις επιλογές που έκαναν οι βασικοί «παίκτες». Κατά πόσο, δηλαδή, έχουμε λόγο στην επιλογή της κατανομής, της τοποθέτησης και της διαχείρισης της ενέργειας. Για παράδειγμα της διανομής τόνων καυσίμων για ιδιωτικές πτήσεις, της καταστροφής του φυσικού τοπίου για την τοποθέτηση ενεργειακών μονάδων με μόνο σκοπό το οικονομικό όφελος, τις στρατιωτικές επιχειρήσεις σε χώρες της Αφρικής και της Ασίας για την κάλυψη κοστοβόρων ενεργειακών αναγκών της δύσης κ.τ.λ.. Παρόλ' αυτά, στην κρίσιμη καμπή που αυτές οι επιλογές οδηγούν σε ενεργειακή κρίση, καλούμαστε εμείς, να δώσουμε τη λύση, αλλάζοντας τους τρόπους με τους οποίους επιβιώνουμε στην καθημερινότητα. Σε αυτό το μοτίβο λοιπόν, βλέπουμε τον πρωθυπουργό να καλεί τους κατοίκους της επικράτειας, που επιβιώνουν στην πλειοψηφία τους με δυσκολία, να παραμερίσουν τα προβλήματα τους και να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες, ακόμα και αν τους είναι αδύνατον. Παροτρύνσεις και αντιφάσεις όπως το να μην χρησιμοποιούμε ηλεκτρικές συσκευές ψύξης σε ώρες αιχμής – όταν οι θερμοκρασίες αγγίζουν τους 43 βαθμούς και η δόμηση της πρωτεύουσας αποτελείται αποκλειστικά από θερμικά αγωγίμα υλικά –, να μην χρησιμοποιούμε ατομικά μέσα μετακίνησης για την εργασία μας – όταν τα δρομολόγια των μέσων μαζικής μετακίνησης είναι από αραιά έως ανύπαρκτα και τα ενοίκια στον πυρήνα της πόλης απλησίαστα.

Στην εν δυνάμει άρνησή μας στις παραπάνω κρατικές παροτρύνσεις, βρισκόμαστε αντιμέτωποι και με εκείνα τα κοινωνικοπολιτικά κομμάτια που λειτουργούν συνειδητά ή ασυνείδητα ως συμπληρωματικές προσθήκες στις κρατικές επιλογές. Που όσο κεκαλυμμένα και αν εμφανίζονται πίσω από «γοπτευτικά» ονόματα και ταμπέλες σε όλες τις εκφάνσεις του πράσινου (βλέπε «πράσινος καπιταλισμός», «πράσινη ανάπτυξη»), δεν παύουν να λειτουργούν στο πλάι του ίδιου καταστροφικού για τη φύση συστήματος. Σωρεία από ηθικολόγοι, συνήθως υπέρμαχοι του καπιταλισμού και των παραγώγων του, που ως απάντηση στα προβλήματα μας παραθέτουν ιδέες περισσότερο παράλογες και από τον ίδιο τον καπιταλισμό. Ξύλινα καλαμάκια, τούβλα στις τουαλέτες, «βιολογικά» υπερκοστολογημένα προϊόντα (ρούχα, τρόφιμα) και λοιπές «λύσεις» που ακόμα και στην εξιδανικευμένη κατάσταση που υιοθετούνταν από το σύνολο του πληθυσμού, το μόνο που θα μπορούσαν να προσφέρουν είναι μεγαλύτερη κερδοφορία για τις επιχειρήσεις που παράγουν τα συγκεκριμένα προϊόντα. Με λίγα λόγια, «λύσεις» που θα επέστρεφαν περισσότερα χρήματα πίσω στο κεφάλαιο, το οποίο ενσωμάτωσε το κομμάτι της μερικής κριτικής που του ασκούσαν και το επέστρεψε πίσω στην αγορά ως οικολογική πρόταση.

Προκειμένου να αποφύγουμε την όποια θυματοποίηση και το κυνήγι άυλων εχθρών, οφείλουμε να ασκήσουμε κριτική και στην ίδια την ουσία του συστήματος, δηλαδή τις κοινωνικές σχέσεις που σχηματίζονται μέσα σε αυτό και το συντηρούν. Από τις χρηματικές σχέσεις στο επίπεδο του εμπορίου, στις εργασιακές σχέσεις στο επίπεδο

της παραγωγής και στις εξουσιαστικές σχέσεις στο επίπεδο της πολιτικής. Σχέσεις που δομούνται στις κοινωνίες και τις συναντάμε και στα διάφορα πεδία παρέμβασης μας. Από τους αγρότες που πουλούν τη γη τους σε εταιρίες, ή αγοράζουν προϊόντα πολλές φορές καταστροφικά μακροπρόθεσμα για την γη από βιομηχανικούς κολοσσούς, στους εργαζόμενους που εντάσσονται σε αλυσίδες παραγωγής καταστροφικές συνήθως για τη φύση. Και από τους εργαζόμενους που αναπαράγουν τις εκμεταλλευτικές, ιεραρχικές σχέσεις εργασίας. Στους ανθρώπους της τοπικής αυτοδιοίκησης και τις σχέσεις εξουσίας που αυτοί αναπαράγουν.

Απέναντι στο κρατικό αφήγημα περί «ατομικής ευθύνης» και στις κοινωνικές συμμαχίες που το ενισχύουν και τελικά το νομιμοποιούν εμείς αντιτάσσουμε την συλλογική ευθύνη των αγώνων και των επιλογών μας.

9. Και τελικά εμείς τι προτείνουμε;

...Δεν θέλετε ανεμογεννήτριες, δεν θέλετε υδροηλεκτρικά, σας πειράζει η μόλυνση από τους υδρογονάνθρακες, δεν θέλετε πυρηνικά. Ποια είναι όμως η δικιά σας (αντί)πρόταση για το ενεργειακό; Πως θα παράγουμε σαν κοινωνίες την ενέργεια που χρειαζόμαστε; Έχετε και εσείς κινητά, αυτοκίνητα...

Αυτή ή κάποια ανάλογη στιχομυθία επαναλαμβάνεται σταθερά σε κάθε προσωπική ή δημόσια συνομιλία που συνδέεται με ενεργειακά ζητήματα, ανεξάρτητα της καλής ή κακής προαίρεσης της συνομιλήτριας. Η ερώτηση «εσείς τι προτείνεται;» φέρει πολλές φορές έναν (όχι και τόσο κρυμμένο) εκβιασμό, τίθεται συχνά ως προσπάθεια να μας στριμώξει στη γωνία αποκαλύπτοντας την ανορθολογικότητά μας και είναι σίγουρα αποπροσανατολιστική. Θα μπορούσαμε εύλογα να την προσπεράσουμε ή απλά να απαντήσουμε πως ούτε είμαστε η ΔΕΗ, ούτε δουλεύουμε για μια ανάλογη εταιρία ώστε να έχουμε μια τεχνοκρατική πρόταση για το ενεργειακό. Ωστόσο, επειδή η παραπάνω ερώτηση μπορεί να αντανakλά και μια ειλικρινή (και πιθανά αφελή) αγωνία για την κατάσταση και το μέλλον της ζωής στον πλανήτη, μπορεί να είναι και μια καλή ευκαιρία για συζήτηση.

Για να μπορέσει να αναδυθεί το «εσείς τι προτείνεται;» ως ένα ερώτημα με νόημα, και τελικά να απευθυνθεί με έντονο τρόπο όπως συνθίζεται, θεμελιώνεται σε μια σειρά (ή σε ένα συνδυασμό) από άρρητα αξιώματα: α) ότι οι αποφάσεις για τέτοιου μεγέθους ζητήματα παίρνονται μέσα από κάποιου είδους δημοκρατικές διαδικασίες, οπότε και οι όποιες προτάσεις-απαντήσεις μας συνεισφέρουν στη διαδικασία διαμόρφωσης του ενεργειακού σχεδιασμού β) ότι χρειαζόμαστε γενικά περισσότερη ενέργεια γ) ότι μια αλλαγή του ενεργειακού μοντέλου στη βάση των λεγόμενης πράσινης ενέργειας είναι επιτακτική, καθότι βρισκόμαστε στα πρόθυρα κλιματικής καταστροφής δ) ότι το ζήτημα της ενέργειας είναι τεχνοκρατικό, επομένως οι αποφάσεις (πρέπει να) παίρνονται με μοναδικό γνώμονα την επιστημονική γνώση, η οποία είναι ανεξάρτητη και αντικειμενική.

Για να μπορέσουμε λοιπόν να συζητήσουμε πάνω στο τι προτείνουμε για το ενεργειακό, χρειάζεται πρώτα να τοποθετηθούμε σε σχέση με τα παραπάνω αξιώματα, ώστε να θέσουμε ένα διαφορετικό πλαίσιο από την τρέχουσα ιδεολογία. Αυτό σημαίνει να

αντιπαρεθεθούμε με δύο θεμελιώδεις αρχές του σύγχρονου κοσμοειδώλου. Την (σταδιακά φθίνουσα) πίστη στη δημοκρατικότητα των θεσμών, και την πίστη στην τεχνολογική ως μια αντικειμενικά θετική δύναμη. Σε κάθε περίπτωση, μια μετατόπιση της ερώτησης «εσείς τι προτείνετε» σε μια κατεύθυνση συζήτησης πάνω στην τωρινή κατάσταση και τις δυνατότητες κοινού αγώνα που αυτή εμπεριέχει, μας φαίνεται πιο γόνιμη.

Πριν όμως μιλήσουμε γι' αυτά, ας δούμε πρώτα την παγίδα στην ερώτηση. Ο κακοπροαίρετος συνομιλητής υπολογίζει στην απουσία μιας τεχνικής και επιστημονικά τεκμηριωμένης πρότασης από μέρος μας. Εφόσον δεν έχουμε, και δεν θα μπορούσαμε να έχουμε, μια τέτοια πρόταση, και εφόσον δε ζούμε σε μια αυτόνομη κοινότητα στα βουνά για να μιλήσουμε με ρεαλιστικούς όρους για ενεργειακή αυτάρκεια, αποδεικνύεται, κατ' αυτόν, η ψυχοπαθολογική μας εμμονή στην άρνηση και την ανορθολογικότητα. Η παγίδα είναι στημένη στο νεοφιλελεύθερο αξίωμα ότι η διαχείριση της ενέργειας συνιστά ένα καθαρά τεχνικό ζήτημα, που πρέπει αντιμετωπίζεται με ανάλογους όρους, από ειδικευμένους τεχνοκράτες. Ωστόσο, η τεχνική πολυπλοκότητα του ενεργειακού ζητήματος δεν αρκεί να νομιμοποιήσει ένα τέτοιο αξίωμα. Η διαχείριση της ενέργειας συνιστά ιστορικά ένα κατεξοχήν πολιτικό ζήτημα: πόλεμοι, στρατιωτικές επεμβάσεις, εκτοπισμοί κοινωνιών, γεωπολιτικοί ανταγωνισμοί και ατέλειωτα κέρδη συνοδεύουν την παραγωγή και την κυκλοφορία του εμπορεύματος ενέργεια. Όλα, αν μη τι άλλο, είναι πολιτικά. Αυτή λοιπόν είναι μια πρώτη θέση: το ενεργειακό είναι ένα πολιτικό ζήτημα με σημαντικές τεχνικές παραμέτρους.

Δεν έχει νόημα η πίστη στη δημοκρατικότητα των θεσμών

Ακόμη και να είχαμε τελικά μια πολύ συγκεκριμένη και επιστημονικά εμπεριστατωμένη τεχνική πρόταση για το ενεργειακό, αυτή θα ήταν αδιάφορη για τους θεσμούς που αποφασίζουν. Η ενέργεια παράγεται και καταναλώνεται ερήμην μας, όπως ερήμην μας άλλωστε παίρνονται και οι περισσότερες αποφάσεις που διαμορφώνουν τον ανθρώπινο κόσμο. Η απαξίωση και σε πολλές περιπτώσεις καταστροφή του σιδηρόδρομου στις αρχές του περασμένου αιώνα με σκοπό να πριμοδοτηθεί, μέσα από αναρίθμητους τόνους από μπάζα, στημένες εργολαβίες και εκατομμύρια χιλιομέτρων ασφάλτου, το αυτοκίνητο, δεν ήταν ένα πανανθρώπινο αίτημα, αλλά μια βίαιη, γεμάτη παρασκηνιακές πιέσεις και λόμπινγκ διαδικασία που προώθησε το κεφάλαιο. Ομοίως, η προώθηση του εμφιαλωμένου νερού, σε βάρος του ελεύθερα τρεχούμενου, είναι ξεκάθαρα κάτι που αφορά το κεφάλαιο και το κέρδος του, και όχι την ανθρώπινη ανάγκη. Οι τόνοι πλαστικών συσκευασιών και ετοιμοθάνατων ηλεκτρονικών συσκευών που τείνουν να περιβάλλουν εξαναγκαστικά κάθε πτυχή της ζωής μας, είναι επίσης ξεκάθαρο ποιον εξυπηρετούν.

Δεν ορίζουμε εμείς, δηλαδή, το πόση ενέργεια καταναλώνεται, οπότε το να μας ζητείται να προτείνουμε πως να την παραγάγουμε, είναι σαν να ρωτάει η πολυεθνική που έχει εκχερσώσει όλα τα δάση για μονοκαλλιέργειες φοίνικα, τον ιθαγενή που διαμαρτύρεται, το τι προτείνει αυτός για την αύξηση της παραγωγής φοινικέλαιου. Άλλωστε, ο σύγχρονος

πολίτης είναι πλήρως αποξενωμένος από κάθε διαδικασία λήψης αποφάσεων σχετικά με την ενέργεια. Δεν μπορεί παρά να έχει μια αχνή γνώση των εκάστοτε χαρακτηριστικών του κάθε τρόπου παραγωγής ενέργειας, ανάλογα με την εκάστοτε προπαγάνδα. Η γνώμη του λαμβάνεται υπόψη μόνο ως μέρος μιας, εν πολλοίς κατασκευασμένης, κοινής γνώμης. Δεν υπάρχει κανένα πεδίο διαβούλευσης και λήψης κοινών αποφάσεων, δεν υπάρχει ουσιαστικός κοινωνικός έλεγχος. Οι αποφάσεις για το ενεργειακό, όπως και για όλα τα άλλα σημαντικά θέματα, λαμβάνονται με βασικό (αν όχι αποκλειστικό) κριτήριο την κερδοφορία των μεγάλων εταιριών και τους ευρύτερους συσχετισμούς δύναμης μεταξύ των κρατών. Η συναίνεση προκύπτει σαν ένας συνδυασμός από αδιαφορία και άγνοια, υπενδεδυμένη με φτηνή προπαγάνδα, και λίγα ψίχουλα κάτω από το τραπέζι για να συντηρούν τα πελατειακά μικροσυμφέροντα. Το θαυματοουργό μείγμα βλακειάς, μικρών και μεγάλων συμφερόντων που έχτισε αυτόν τον τόπο. Και όταν αυτά δεν είναι αρκετά, υπάρχει πάντα η αστυνομία και το ποινικό δίκαιο.

Το τεχνικό και το πολιτικό

Φανταζόμαστε ότι με τις υπάρχουσες γνωστικές και τεχνικές δυνατότητες θα μπορούσε θεωρητικά να υπάρξει ένα διαφορετικό μοντέλο παραγωγής και κατανάλωσης ενέργειας, που θα μείωνε όσο το δυνατόν το οικολογικό αποτύπωμα, που θα περιόριζε τις σπατάλες και θα κάλυπτε τις βασικές ανάγκες όλων, που σε πλανητική κλίμακα θα μπορούσε να εξαλείψει την πλατιά ενεργειακή φτώχεια δισεκατομμυρίων και να μειώσει δραστικά την αλόγιστη σπατάλη των κοινωνιών της μαζικής κατανάλωσης. Επίσης, είμαστε σίγουροι/ες ότι αν η έρευνα προσανατολιζόταν σε αντίστοιχες κατευθύνσεις η κατάσταση θα μπορούσε να βελτιώνεται διαρκώς. Ωστόσο, σήμερα, μια τέτοια κατεύθυνση, αν και τεχνικά εφικτή, φαντάζει ουτοπική. Και είναι όντως τέτοια, γιατί προϋποθέτει μια ριζική αλλαγή των κριτηρίων στην βάση των οποίων γίνεται η διαχείριση της ενέργειας. Και μια τέτοια ριζική αλλαγή των κριτηρίων, δηλαδή η αντικατάσταση της αρχής της κερδοφορίας από τις κοινωνικές ανάγκες και την αρχή του ελάχιστου οικολογικού αποτυπώματος, σημαίνει ριζική αλλαγή των κοινωνιών. Κάτι που δεν φαίνεται πουθενά στον ορίζοντα.

Η τεχνική διάσταση του ζητήματος ενέργεια έχει φυσικά και αυτήν τη σημασία της. Άλλο πράγμα η πυρηνική ενέργεια και άλλο η καύση υδρογονανθράκων, άλλης τάξης ζήτημα η ηλεκτροδότηση μιας μικρής κοινότητας και άλλης τάξης ένα δίκτυο σε επίπεδο κρατών. Όλες οι τεχνολογίες που αφορούν την παραγωγή, τη διανομή και την αποθήκευση ενέργειας, συμβατικές και εναλλακτικές, έχουν τα υπέρ και τα κατά τους και όλες έχουν κάποιες περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Το ποιες θα είναι όμως τελικά αυτές οι επιπτώσεις εξαρτάται από τον σχεδιασμό του συστήματος. Οι τεχνολογίες που θα επιλεγούν, το μέγεθος, η χωροθέτηση, το ευρύτερο δίκτυο με το οποίο γίνεται η διασύνδεση, οι ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν, το κόστος, όλα αυτά είναι σημαντικοί παράγοντες στο σχεδιασμό ενός ενεργειακού συστήματος. Ωστόσο, παρά τη πληθώρα των τεχνικών παραμέτρων, ούτε εδώ πρόκειται απλά περί μιας τεχνικής πρόκλησης. Υπάρχουν προτεραιότητες και κριτήρια που διαμορφώνουν καταλυτικά το σχεδιασμό. Η κερδοφορία, το κόστος εγκατάστασης, οι κοινωνικές αντιδράσεις, η «κοινή γνώμη», οι πιέσεις μιας φράξιας του

κεφαλαίου που εμπορεύεται μια τεχνολογία, η γεωπολιτική κατεύθυνση ενός κράτους, είναι κάποια από αυτά τα κριτήρια, και όλα είναι πολιτικής φύσης.

Μιλώντας πιο γενικά, ούτε η επιστήμη, ούτε η τεχνολογία ως εφαρμοσμένη επιστήμη είναι από μόνες τους αντικειμενικές δυνάμεις. Δεν ακολουθούν τη δικιά τους ανεξάρτητη πορεία στην ιστορία. Αυτό σημαίνει ότι προσδιορίζονται από το ιστορικό πλαίσιο, πράγμα που στις κοινωνίες μας σημαίνει ότι μορφοποιούνται πάντα σε άμεση συνάρτηση με τις ανάγκες του κεφαλαιοκρατικού μοντέλου. Όλες οι τεχνολογίες αιχμής που μπαίνουν στη μαζική παραγωγή, σε όλα τους τα στάδια, από την έρευνα, την ανάπτυξη ως την εφαρμογή, φέρουν αυτήν τη σχέση. Είτε γιατί ιστορικά η χρηματοδότηση της έρευνας και η προώθηση συγκεκριμένων εφαρμογών γίνεται από τις μεγάλες εταιρίες και τις κρατικές υπηρεσίες με προεξέχων το στρατό, είτε γιατί οι ίδιοι οι επιστήμονες συχνά ενστερνίζονται τη λογική της αέναης ανάπτυξης και της καπιταλιστικής αξιοποίησης του φυσικού κόσμου και των ανθρώπινων δεξιοτήτων.

Είναι ο καπιταλισμός διάολο, είναι όμως και η πραγματικότητα

Υποστηρίξαμε νομίζουμε με σαφή τρόπο ότι η διαχείριση της ενέργειας συνιστά πολιτικό κυρίως ζήτημα. Αντίστοιχα, μιλήσαμε επίσης για τη σχέση εξάρτησης τεχνολογίας και πολιτικής. Αν λοιπόν σκοντάφτουμε κάπου, δεν είναι στις τεχνολογικές ελλείψεις, αλλά στην πολιτική διαχείριση και τις ιδεολογίες πίσω από αυτήν. Σκοντάφτουμε τελικά στην καπιταλιστική οργάνωση της ζωής. Όχι μόνο στους θεσμούς που η δουλειά τους είναι να αναπαράγουν και να διευρύνουν τις καπιταλιστικές σχέσεις, αλλά και στη διάχυτη ιδέα ότι τα πάντα μπορούν και πρέπει να λειτουργούν ως μηχανές παραγωγής κέρδους. Σκοντάφτουμε στην αντίληψη ότι η διαρκής οικονομική μεγέθυνση θα πρέπει να είναι ο στόχος των κοινωνιών, και ότι αυτή συνδέεται με την ανθρώπινη ευημερία.

Δυστυχώς, γνωρίζουμε ότι ούτε ο καπιταλισμός, ούτε οι καπιταλιστικές αξίες έχουν μια ορατή ημερομηνία λήξης. Αυτό είναι το πρώτο αδιέξοδο που συναντάμε: η καταστροφικότητα του καπιταλισμού συνολικά δεν πρόκειται να σταματήσει παρά μόνο με την ανατροπή του – και σε αυτή δε συνηγορεί τίποτα. Αυτή η γενική εικόνα μας είναι χρήσιμη, χρειάζεται όμως να πάμε πιο πέρα. Η πρότασή μας δεν μπορεί να είναι απλά και μόνο αγώνας για τη συνολική ανατροπή του καπιταλισμού, δεν μπορούμε να προτείνουμε κάτι που δεν πρόκειται να συμβεί στο άμεσο μέλλον ως απάντηση στις καταστροφές και τη διάχυτη αδικία μπροστά στα μάτια μας, εδώ και τώρα. Αν μένουμε εκεί, τότε όντως πέφτουμε στην παγίδα της αρχικής ερώτησης.

Και πέφτουμε, επειδή ακριβώς η διαχείριση του ζητήματος ενέργειας, αλλά και ο καπιταλισμός γενικότερα, παράγει διαρκώς άμεσα και συχνά αμετάκλητα αποτελέσματα. Χθες έγινε ένα πυρηνικό ατύχημα, σήμερα κινδυνεύουν οι ελάχιστες περιοχές όπου η άγρια ζωή ακόμη επιβιώνει. Γι' αυτό και είμαστε αναγκασμένοι/ες να αγωνιζόμαστε εκεί όπου η καταστροφικότητα του κεφαλαίου έχει τις πιο εμφανείς επιπτώσεις. Με αυτά στο μυαλό μας, οι όποιες προτάσεις μας δεν μπορεί να είναι παρά πολιτικές προτάσεις που αφορούν

ένα σύνολο ανθρώπων που οργανώνονται για ένα κοινό σκοπό. Χρειάζονται κάθε φορά ίσες δόσεις πραγματικότητας και ουτοπίας. Χρειάζεται, να αντισταθούμε στις επαπειλούμενες καταστροφές, σημείο το σημείο, με σοβαρό και εμπειριστατωμένο τρόπο, αναδεικνύοντας παράλληλα τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Σε αρκετές περιπτώσεις, είναι δυνατόν είτε να αποτρέψουμε είτε να μετριάσουμε κάποιες επιπτώσεις και παράλληλα να πιέσουμε τους κρατούντες να εισάγουν και να εφαρμόσουν κάποια έστω περιβαλλοντικά και κοινωνικά κριτήρια στη διαχείριση της ενέργειας. Επίσης, το να μην αφήσουμε έρμαια στην ενεργειακή φτώχεια τα πιο φτωχά τμήματα της κοινωνίας, το να μείνουν όσο το δυνατόν περισσότερες οικολογικά σημαντικές περιοχές ανεπηρέαστες από την επέλαση του ενεργειακού λόμπι. Μπορεί να είναι λίγα για όσα ονειρευόμαστε, παραμένουν όμως πολλά, για τα οποία πρέπει να αγωνιστούμε να πετύχουμε.

Χρειάζεται επίσης να συνεχίζουμε να εκφέρουμε ιδέες για την κοινωνική ανατροπή, για την ελευθερία, για κοινότητες ζωής και αγώνα σε μια πιο συμβιωτική σχέση με τη φύση. Στη συγκεκριμένη περίπτωση της ενέργειας, για δραστική μείωση της κατανάλωσης, για επανασχεδιασμό της παραγωγής με γνώμονα τις πλατιές κοινωνικές ανάγκες και το ελάχιστο οικολογικό αποτύπωμα. Ακόμη και αν ξέρουμε ότι αυτά δεν είναι άμεσα εφικτά. Χρειάζεται επίσης να συνεχίσουμε την προσπάθεια να εφαρμόζουμε κάποιες από αυτές τις αξίες σε ένα μικροεπίπεδο, ακόμη και αν ξέρουμε ότι μια κοινωνική αλλαγή θέλει πολλά περισσότερα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Χρηματιστήριο Ενέργειας: ένα εργαλείο πολλαπλασιασμού των κερδών του κεφαλαίου

Οι αυξήσεις στην ηλεκτρική ενέργεια δεν μπορούν να ιδωθούν ως ουρανοκατέβατες. Παρά μόνο ως αποτέλεσμα διαδικασιών που έχουν ενεργοποιηθεί και επιτελούνται εδώ και χρόνια υπό τον κωδικό «απελευθέρωση της αγοράς». Στόχος της ήταν, και παραμένει, η εμπορευματοποίηση¹ της ηλεκτρικής ενέργειας και η απονομηματοδότησή της από βασικό κοινωνικό αγαθό. Σταθμός αυτής της διαδικασίας λέμε ότι ήταν η κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου στη ΔΕΗ και η ιδιωτικοποίησή της. Η είσοδος, δηλαδή, ιδιωτών παραγωγών και προμηθευτών/παρόχων με στόχο το διαμερισμό της ενεργειακής παραγωγής.

Δύο είναι τα σημεία-κλειδιά αυτής της πορείας: Αρχικά, η κρατική επιδότηση του ιδιωτικού κεφαλαίου και η στρατηγική χρεοκοπίας της κρατικής ΔΕΗ. Αυτό έγινε μέσω της πώλησης στη ΔΕΗ του παραγόμενου ρεύματος των ιδιωτών παραγωγών σε τετραπλάσιες ή και πενταπλάσιες τιμές (έως και 550€/MWh) σε σχέση με τις τιμές πώλησης της ΔΕΗ (περίπου 80€/MWh). Για παράδειγμα, οι βιομήχανοι πουλούσαν την παραγόμενη – από τα εγκατεστημένα φωτοβολταϊκά τους – ενέργεια στη ΔΕΗ, και ύστερα αγόραζαν από αυτήν σε υποτετραπλάσιες τιμές για τη λειτουργία της βιομηχανίας τους, αποκομίζοντας τεράστια κέρδη. Και έπειτα, είχαμε την κρατική διασφάλιση της κυριαρχίας του ιδιωτικού κεφαλαίου. Αυτό συνέβη κυρίως μέσω της διαδικασίας «απολιγνιτοποίησης» στο πλαίσιο της «πράσινης μετάβασης», περιορίζοντας την παραγωγή ενέργειας από λιγνίτη προς όφελος του «μεταβατικού» φυσικού αερίου και των «πράσινων» πηγών ενέργειας. Ως αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, οι ιδιώτες παραγωγοί ενέργειας από φυσικό αέριο απέκτησαν την κυριότητα στο ενεργειακό μείγμα και είναι κάτι παραπάνω από απαραίτητοι για να μην καταρρεύσει το δίκτυο. Ο Ήρων (κοινοπραξία της TEPNA και της γαλλικής Engie) αναφέρει στο site του ότι «είναι ο πρώτος Όμιλος που προχώρησε σε μία τέτοια επένδυση στην Ελλάδα, προσβλέποντας στην απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, από το 2000». Διορατικός και υπομονετικός αν μή τι άλλο.

Η απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας αποτελούσε επιθυμία και οδηγία της Ε.Ε. από το 1996 (άρθρα 194 και 114 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης-ΣΛΕΕ) διαμορφώνοντας το πλαίσιο μέσα στο οποίο το κράτος και το κεφάλαιο θα ασκούσαν τις πολιτικές τους. Υπό αυτήν την οπτική, η επιχειρηματική κίνηση του Ήρων να επενδύσει στο φυσικό αέριο το 2000 δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως απλή διορατικότητα. Αντίθετα, ομολογεί την προσμονή – και άσκηση πίεσης– για τις ανάλογες κρατικές παρεμβάσεις προκειμένου να εξασφαλίσει μεγαλύτερο μερίδιο στην παραγωγή και παροχή ηλεκτρικής ενέργειας.

1. Η ενέργεια ήταν ανέκαθεν εμπόρευμα, ωστόσο η χαμηλή τιμή της την είχε κάνει ευρέως προσβάσιμη.

Αφού, λοιπόν, οι διαδικασίες απελευθέρωσης της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας τρέχουν αρκετά χρόνια τώρα, γιατί έγιναν μείζον θέμα σήμερα; Πώς προέκυψαν αυτές οι αυξήσεις στην τιμή του ρεύματος; Η απάντηση λέγεται Χρηματιστήριο της Ενέργειας.

Το Χρηματιστήριο της Ενέργειας ξεκίνησε τη λειτουργία του το Νοέμβριο του 2020 αποτελώντας ένα από τα 140 σημεία/προσπατούμενα του τρίτου μηνιού του 2017. Ένα μήνα πριν ξεκινήσει η λειτουργία του, ο τότε υπουργός Χατζηδάκης δήλωνε ότι «αν είχαμε εφαρμόσει αυτό το μοντέλο, η αγορά θα λειτουργούσε ομαλότερα μέσω του ανταγωνισμού στο εσωτερικό και της σύζευξής μας με τις γειτονικές χώρες. Θα τερματίζονταν διάφορα ειδικά καθεστώτα και δώρα των κυβερνήσεων στον έναν και στον άλλον που στρεβλώνουν την αγορά και προξενούν αδικίες. Και κυρίως θα έπεφταν οι τιμές για τη βιομηχανία και τους απλούς καταναλωτές». Ωστόσο, από τις πρώτες μέρες η λειτουργία του φάνηκε δυσοίωνα, καθώς ο ίδιος υπουργός έστειλε «τελεσίγραφο» προς τα αφεντικά σχετικά με τις αυξήσεις στην τιμή χονδρικής πώλησης της ηλεκτρικής ενέργειας. Το οποίο φυσικά δεν ήταν παρά ένα ακόμη πυροτέχνημα.

Τί μεγέθους αυξήσεις έφερε όμως το χρηματιστήριο ενέργειας; Αρκεί να σκεφτούμε ότι πριν τη λειτουργία του, και πιο συγκεκριμένα από το 2015 έως και το 2019, η Μεσοσταθμική Τιμή Αγοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας κυμαινόταν, σε μέσο όρο ανά έτος, από 50 €/MWh έως και 71 €/MWh (βλ. αριστερή εικόνα). Από το Νοέμβρη του 2020, έως και το Μάιο του 2021 παρουσίασε μία μικρή αλλά σταθερή αύξηση, ενώ από τον Ιούνιο άρχισε για τα καλά το πλιάτσικο των αφεντικών. Το Δεκέμβρη του 2021 είχε ανώτερη μέση τιμή τα 264 €/MWh ενώ το Μάρτιο του 2022 που είναι και τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία από τον ΑΔΜΗΕ έφτασε σε μέση τιμή τα 298 €/MWh (βλ. δεξιά εικόνα).

Πώς όμως λειτουργεί το χρηματιστήριο ενέργειας; Ποια είναι η δομή του ώστε να δίνει τη δυνατότητα στο κεφάλαιο να λεηλατεί σε τέτοιο βαθμό τις ζωές μας; Ας αρχίσουμε από το γεγονός ότι το 100 % της παραγόμενης ηλεκτρικής ενέργειας μπαίνει στο χρηματιστήριο. Αυτό σημαίνει ότι η τιμή της βρίσκεται στο έλεος των κερδοσκοπικών πρακτικών του κεφαλαίου στο σύνολο της παραγόμενης ποσότητας, τη στιγμή που σε άλλες χώρες, που λειτουργούν αντίστοιχα χρηματιστήρια ενέργειας, το ποσοστό της παραγόμενης ενέργειας που μπαίνει στο χρηματιστήριο είναι το πολύ 38% (π.χ. στην Ελβετία).

Προτού συνεχίσουμε χρειάζεται να αναφέρουμε ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά του τρόπου λειτουργίας του. Το χρηματιστήριο ενέργειας αποτελείται από τέσσερις αγορές χονδρικής: την προημερήσια, την ενδοημερήσια, την εξισορρόπησης και την προθεσμιακή. Οι δύο πρώτες αφορούν τον ενεργειακό προγραμματισμό της επόμενης και της ίδιας ημέρας αντίστοιχα, η τρίτη αφορά την ίδια ημέρα προκειμένου να καλυφθούν οι όποιες έκτακτες ανάγκες προκύψουν, ενώ η τελευταία αφορά συμβόλαια παροχής ηλεκτρικής ενέργειας που συνάπτονται σε προσυμφωνημένες τιμές. Στον τρόπο λειτουργίας των τριών πρώτων, οφείλονται και οι κερδοσκοπικές πρακτικές που στήνονται μέσω του χρηματιστηρίου.

Πιο συγκεκριμένα, στην προμηθευτική και την ενδομερήςια δημοπρατούνται οι προσφορές των μονάδων/παραγωγών κι επιλέγονται από τη χαμηλότερη προς την υψηλότερη τιμή προκειμένου να καλυφθεί η ζήτηση ηλεκτρικής ενέργειας που έχει καθοριστεί. Ωστόσο, οι παραγωγοί των οποίων οι προσφορές επιλέγονται, δεν αποκομίζουν μονάχα το κέρδος που έχουν ήδη προσμετρήσει στην προσφορά που έχουν καταθέσει, αλλά ένα πολλαπλάσιο κέρδος που αντιστοιχεί στην υψηλότερη προσφορά που επιλέχθηκε μεταξύ όλων. Παράλληλα, αυτό σημαίνει ότι η MWh πωλείται με την υψηλότερη τιμή ανεξαρτήτως του κόστους παραγωγής της, καθώς το ενεργειακό μείγμα αποτελείται από διαφορετικούς κόστους πηγές ενέργειας. Για παράδειγμα, τα υδροηλεκτρικά για τα οποία το κόστος παραγωγής μίας MWh μπορεί να προσεγγίζει τα 10-20 €, φτάνει να πωλείται στην υψηλότερη τιμή που κατατέθηκε στο σύστημα, δηλαδή έως και 298 € (μέση τιμή Μαρτίου 2022). Με άλλα λόγια, ορίζεται ως τιμή πώλησης η υψηλότερη προσφορά που έχει κατατεθεί και επιλεχθεί στο σύστημα, ανεξαρτήτως του κόστους παραγωγής της.

Όσον αφορά την αγορά εξισορρόπησης, αυτό που πρέπει να γνωρίζουμε είναι ότι η τιμή χονδρικής πώλησης της MWh μπορεί να φτάσει έως και τα 4.240 €. Πρόκειται για την αγορά όπου οι παραγωγοί καταθέτουν προσφορές σε πραγματικό χρόνο, κατά τη διάρκεια της ημέρας, για να καλυφθούν έκτακτες ανάγκες που προκύπτουν και δεν έχουν υπολογιστεί στην ποσότητα ενέργειας που έχει καθοριστεί ως ζητούμενη από το σύστημα (μια παγωνιά τον χειμώνα ή ένας καύσωνας το καλοκαίρι). Η αγορά αυτή ευνοεί τους παραγωγούς από φυσικό αέριο, καθώς εξαιτίας των πολιτικών της «πράσινης μετάβασης» οι λιγνιτικές μονάδες δουλεύουν στο ρελαντί και δεν έχουν τις τεχνικές δυνατότητες μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα να βάζουν ξανά εμπρός και να ανεβάζουν την παραγωγή ενέργειας όποτε την χρειάζεται το σύστημα. Έτσι, οι παραγωγοί από φυσικό αέριο σκόπιμα δίνουν υψηλές τιμές στις δημοπρασίες της προμηθευτικής ή της ενδομερήςιας αγοράς και αποκλείονται από αυτές όταν ξέρουν ότι την επόμενη μέρα, στην αγορά εξισορρόπησης μπορούν να πουλήσουν σύμφωνα με τον κανονισμό έως και 4.240 €/MWh, τη στιγμή που το μεταβλητό κόστος παραγωγής τους κυμαίνεται ανάμεσα στα 50 με 100 €/MWh. Εδώ αξίζει να αναφέρουμε ότι βάσει ευρωπαϊκών αποφάσεων, στην αγορά εξισορρόπησης επιτρέπονται τιμές μέχρι 99.999 €/MWh. Αυτό έχει σημασία διότι το 2024 αναμένεται η Ελλάδα να μπει σε ευρωπαϊκές πλατφόρμες (MARI και PICASSO), πράγμα που σημαίνει ότι αν αυτή τη στιγμή τα πράγματα για μας είναι μαύρα, σε ένα μέλλον προς αυτή την κατεύθυνση σίγουρα θα είναι χειρότερα.

Τέλος, πρέπει να αναφερθεί η κυριαρχία των τεσσάρων παραγωγών που είναι και οι κύριοι προμηθευτές/πάροχοι ηλεκτρικής ενέργειας στη λιανική αγορά. Η ΔΕΗ, η Protergia του Μυτιληναίου, ο ΗΡΩΝ (κοινοπραξία της ΤΕΡΝΑ και της γαλλικής Engie) και η Elpedison (κοινοπραξία των Ελληνικών Πετρελαίων του Λάτση και της ιταλικής Edison) ουσιαστικά διαμορφώνουν τις τιμές του ρεύματος, αφού παράγουν ηλεκτρική ενέργεια, στη συνέχεια την πουλάνε στη χονδρική αγορά, στους εαυτούς τους δηλαδή, αφού οι ίδιοι είναι που την ξανά-αγοράζουν ως προμηθευτές αυτή τη φορά προκειμένου να την πουλήσουν τελικά σε εμάς, στη λιανική αγορά.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Πόλεμος και ενέργεια: ο ρόλος του πολέμου στην Ουκρανία

Ο πόλεμος ξεκίνησε στις 24 Φεβρουαρίου 2022. Οι αυξήσεις στην τιμή του ρεύματος παρατηρήθηκαν πολλούς μήνες πριν. Χαρακτηριστικά από το Σεπτέμβριο του 2021 οι τιμές έχουν σχεδόν τριπλασιαστεί (+189%) σε σχέση με το Σεπτέμβριο του 2020. Αυτό διαψεύδει την κυβερνητική θέση ότι οι αυξήσεις οφείλονται στον πόλεμο. Ενδεικτικά, ο Μητσοτάκης στις 5 Μαΐου 2022 υποστήριξε ότι «[Η] ρωσική εισβολή στην Ουκρανία και ο πόλεμος που συνεχίζεται εκεί χτυπά ολόκληρο τον κόσμο, την Ευρώπη αλλά και τη χώρα μας. Και διεξάγεται όχι μόνο με πυραύλους και βόμβες, αλλά και με όπλο την ενέργεια και την τιμή του φυσικού αερίου, που έχει σκαρφαλώσει σε πρωτοφανή ύψη. Αυτή είναι που προκαλεί διαδοχικές ανατιμήσεις και ιδίως στο ηλεκτρικό ρεύμα».

Η συγκεκριμένη προβληματοποίηση των αυξήσεων σαφώς και δεν είναι τυχαία, αλλά εξυπηρετεί συγκεκριμένους σκοπούς. Μεταθέτει τις πολιτικές ευθύνες του κράτους που οδήγησαν σε αυτή την κατάσταση και υπερασπίζεται τα συμφέροντα του ιδιωτικού κεφαλαίου, που στην παρούσα φάση είναι συνυφασμένα με τη λειτουργία του χρηματιστηρίου ενέργειας. Με άλλα λόγια, μετατοπίζει την κουβέντα από την ουσία, που δεν είναι άλλη από την μετατροπή της ηλεκτρικής ενέργειας σε ένα προϊόν τζογαρίσματος των αφεντικών.

Παράλληλα, αν και ο πόλεμος φαίνεται να μην παίζει καθοριστικό ρόλο στις αυξήσεις του ρεύματος, δε σημαίνει ότι δεν αποτελεί μία ακόμη ευκαιρία υλοποίησης προϋπάρχοντων σχεδιασμών. Ήδη χρησιμοποιείται ως εργαλείο για μία στρατηγική τομή στο σχεδιασμό της ενεργειακής πολιτικής των επόμενων ετών. Η επιλογή απεξάρτησης από το ρωσικό φυσικό αέριο είναι μία πολιτική επιλογή στα πλαίσια των καπιταλιστικών ανταγωνισμών και των ΝΑΤΟικών/αμερικανικών κατευθύνσεων που κυριαρχούν όχι μόνο στο ελληνικό κράτος, αλλά και γενικότερα στην Ε.Ε.. Παρά το γεγονός ότι μία τέτοια επιλογή απεξάρτησης από το ρωσικό φυσικό αέριο σηκώνει μεγάλη συζήτηση γύρω από το κατά πόσο είναι είναι πράγματι εφικτή, όπως και με ποιους τρόπους μπορεί να συμβεί, το ελληνικό κράτος έχει ήδη ανακοινώσει την επίσπευση των διαδικασιών εισαγωγής αμερικανικού υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG).

Προς αυτήν την κατεύθυνση κοιτάει η επιδότηση με 167.000.000€ μέσω ΕΣΠΑ – η μισή περίπου αξία (συνολική αξία 363.000.000€) – της κατασκευής του τερματικού LNG στην Αλεξανδρούπολη από την GASTRADE (συμφερόντων Κοπελούζου-Λιβανού), ένα έργο που έχει σχεδιαστεί στα χαρτιά τουλάχιστον από το 2016 και ανέμενε την κατάλληλη ευκαιρία για να πάρει μία τέτοιου μεγέθους επιδότηση και να υλοποιηθεί. Κάτι που σίγουρα γίνεται πιο εύκολα στο πλαίσιο μίας ενεργειακής «κρίσης», στην οποία το φυσικό αέριο βαφτίζεται πράσινο και λειτουργεί ως μεταβατικό καύσιμο. Αντίστοιχα, στο πλαίσιο

επίσπευσης της «πράσινης μετάβασης» εντάσσεται η διευκόλυνση/απλούστευση των διαδικασιών αδειοδότησης έργων παραγωγής «πράσινης ενέργειας» (αιολικών, φωτοβολταϊκών), όπως προβλέπεται και στο Repower EU.

Να υπερασπιστούμε τα βουνά και τις ζωές μας

Καταληκτικά, διαπιστώνουμε ότι οι αυξήσεις του ρεύματος δεν οφείλονται κατά βάση στον πόλεμο στην Ουκρανία, αλλά στις χρόνιες κρατικές πολιτικές που έχουν στόχο την απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας. Το χρηματιστήριο ενέργειας ήταν το αποφασιστικό βήμα ώστε να αποτυπωθεί και να βιωθεί ο οικονομικός και κοινωνικός αντίκτυπος των πολιτικών αυτών, αφού πυροδότησε τις αυξήσεις στο ρεύμα οι οποίες έθεσαν στο δημόσιο διάλογο το ζήτημα της ηλεκτρικής ενέργειας.

Με αφορμή λοιπόν την ενεργειακή «κρίση» και την επιθυμία του ελληνικού κράτους για απομόνωση της Ρωσίας και απεξάρτηση από το φυσικό αέριό της, επιταχύνεται η «πράσινη μετάβαση». Εάν κάποιοι εξακολουθούν να βλέπουν περιβαλλοντικές ευαισθησίες των αφεντικών γύρω από την εθνική ενεργειακή πολιτική, ο πρωθυπουργός είναι εδώ για να τους προσγειώσει στην πραγματικότητα. «Σε μια εποχή που όλοι είμαστε θύματα ενός πολέμου που οδήγησε σε εκτίναξη των τιμών του φυσικού αερίου, η πράσινη μετάβαση δεν γίνεται μόνο για να μειώσουμε τις εκπομπές μας και να αποτρέψουμε το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Γίνεται και για λόγους ενεργειακής ασφάλειας», δήλωνε τον Ιούνιο του 2022 από το νησί-πείραμα της Αστυπάλαιας. Πίσω από αυτήν την πολιτική κρύβεται η απλούστευση και η διευκόλυνση της αδειοδότησης αιολικών και φωτοβολταϊκών έργων αυξάνοντας ακόμη περισσότερο τα περιθώρια κέρδους του κεφαλαίου μέσω του χρηματιστηρίου ενέργειας. Η μεγαλύτερη διείσδυση των ΑΠΕ (με την στοχαστική παραγωγή ρεύματος, όταν δηλαδή το επιτρέπουν οι καιρικές συνθήκες, ο αέρας και ο ήλιος) στο ενεργειακό μείγμα θα αυξήσει τις ανάγκες εξισορρόπησης του συστήματος για να μπορεί να σταθεί και να λειτουργήσει. Θα αυξήσει δηλαδή την πιο κερδοφόρα αγορά του χρηματιστηρίου όπως την περιγράψαμε και παραπάνω. Ας πάρουμε για παράδειγμα την παραγωγή ρεύματος από τα φωτοβολταϊκά: αυτή μεγιστοποιείται τις μεσημεριανές ώρες που ελαχιστοποιείται η ζήτηση για ρεύμα και μηδενίζεται στη δύση του ηλίου, τη στιγμή που η ζήτηση κορυφώνεται.

Δεν αρκεί να απαιτήσουμε κοινωνικά μέτρα και κρατικές παρεμβάσεις υποστήριξης των νοικοκυριών. Εξάλλου, μετά την κοινωνική κατακραυγή για τις αυξήσεις στο ρεύμα, το κράτος φόρεσε το κοινωνικό του προσωπίο και προχώρησε στην επιδότηση ενός τμήματος των αυξήσεων. Με αυτό τον τρόπο, παρέχοντάς μας ψίχουλα σε σχέση με τις αυξήσεις, δικαιολόγησε αυτές τις αυξήσεις και υπερασπίστηκε τις κερδοσκοπικές πρακτικές που το χρηματιστήριο ενέργειας παρέχει στο κεφάλαιο. Ας μην ξεχνάμε ότι η ρήτρα αναπροσαρμογής είναι σε μεγάλο βαθμό τα υπερκέρδη που βγάζουν τα αφεντικά μέσω της λειτουργίας του χρηματιστηρίου, σε σχέση με τα προσυμφωνημένα συμβόλαια που έχουμε συνάψει σε πολύ χαμηλότερες χρεώσεις ανά MWh, και επομένως αυτό που επιδότησε ουσιαστικά το κράτος ήταν τα υπερκέρδη του κεφαλαίου.

Κλείνοντας το ζήτημα της ηλεκτρικής ενέργειας δεν είναι ένα ζήτημα με αποκλειστικά κοινωνικό και οικονομικό αντίκτυπο. Οφείλουμε να το εξετάζουμε και στη σχέση του με τη φύση και το περιβάλλον. Υπό αυτό το πρίσμα αξίζει να θυμηθούμε ότι αν και οι πολιτικές απελευθέρωσης επιτελούνται τις τελευταίες δύο δεκαετίες χωρίς να προκαλούν υψηλές διακυμάνσεις στην τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας, συνέβαλαν ωστόσο σε μεγάλο βαθμό στην περιβαλλοντική υποβάθμιση και τη λεηλασία της φύσης. Ο περιβαλλοντικός τους αντίκτυπος σε βουνά, κάμπους και ποτάμια ήταν και παραμένει μεγάλος, όπως έχουν αναδείξει τα διάφορα τοπικά κινήματα που αντιστέκονται. Υπάρχει επομένως η ανάγκη να δούμε το ζήτημα της ηλεκτρικής ενέργειας πέρα από την επίπτωσή του στην τσέπη μας και σε συνάρτηση με τον φυσικό κόσμο. Να μην επαναλάβουμε τα λάθη του παρελθόντος που κατέστρεψαν βουνοκορφές και τοπικές κοινωνίες.

Υπερασπιζόμενοι/ες τα βουνά και τα δάση τους, τους λύκους και τις βουνοκορφές τους, υπερασπιζόμαστε τη δικιά μας ελευθερία. Είναι ζωτικής σημασίας να διατηρηθούν τα ελάχιστα μέρη σε όλον τον πλανήτη όπου η ζωή μπορεί να υπάρξει με διαφορετικούς όρους από αυτούς της παραγωγικής μονάδας και του σούπερ μάρκετ. Για κάθε δάσος που ρημάζεται, για κάθε κορυφή που ισοπεδώνεται, ο κόσμος μας, μέσα μας και γύρω μας, γίνεται φτωχότερος. Ό,τι κάνουμε στη φύση το κάνουμε και στον εαυτό μας...